

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Nurmely Mitrahovitš

ALAEALISEST MENETLUSALUSE ISIKU KOHTLEMINE
NOORSOOPOLITSEI TÖÖS

Magistritöö

Juhendaja: Liilia Mänd, MA
Kaasjuhendaja: Ülle Vanaisak, MA

Tallinn 2013

MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Sisejulgeoleku instituut	Kuu ja aasta: mai 2013
Töö pealkiri eesti keeles: Alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemine noorsoopolitsei töös Töö pealkiri võõrkeeles: Обращение с несовершеннолетним лицом, подлежащее производству, в работе молодежной полиции.	
Töö autor: Nurmely Mitrahovitš Allkiri:	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas.
Lühikokkuvõte: Magistritöös on 98 lehekülge, 8 joonist, 12 tabelit ja 107 kasutatud kirjanduse allikat. Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada noorsoopolitseinike menetlusalased teadmised ja hinnangud alaealisest menetlusaluse isiku õigele kohtlemisele väärteomenetluses ning esitada ettepanekud alaealise kohtlemise õigussüsteemi täiendamiseks noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele, samuti politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele. Eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi kvantitatiivse uurimuse. Andmekogumismeetodiks oli poolstruktureeritud ankeetküsitlus, andmeanalüüsil kasutas ühe- ja mitmemõõtmelist analüüsi. Valimi moodustasid kõik Politsei- ja Piirivalveameti noorsoopolitseinikud. Teenistuslike kontrollide tulemused, kohtulahendid ning magistritöö raames läbi viidud uuring näitab, et noorsoopolitsei töös alaealiste kohtlemisel väärteomenetluses esineb eksimusi ning noorsoopolitseinike hinnangul ei ole politseil piisavaid võimalusi alaealise edaspidise õiguskuulekuse mõjutamiseks. Tulemustest lähtuvalt esitas töö autor ettepanekud väärteomenetluse seadustiku täiendamiseks, õigusrikkumise toimepannud alaealise kohtlemissüsteemi ümberkujundamiseks ning politseiametnike teadmiste täiendamiseks seoses alaealise erikohtlemisega väärteomenetluses. Magistritöö tulemuste rakendamisel on kasu saajaks nii lastega tegelevad politseiametnikud kui elanikkond tervikuna.	
Võtmesõnad: noorsoopolitsei, alaealine kurjategija, väärteomenetlus, kohtlemine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>молодежная полиция, несовершеннолетний преступник, производство о проступке, обращение</i>	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud	
Sisejulgeoleku instituudi juhataja:	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Liilia Mänd	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Ülle Vanaisak	Allkiri:

SISUKORD

MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON	2
SISUKORD	3
MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. ÕIGUSRIKKUMISE TOIME PANNUD ALAEALISE KOHTLEMINE	9
1.1. Alaealise kui erisubjekti õiguste kujunemine	9
1.2. Alaealisest õigusrikkuja mõjutamise võimalused	16
1.3. Alaealise karistamine ja ettenähtud õigused väärteomenetluses	20
1.4. Noorsoopolitsei töö ja väärteomenetluses ilmnenud eksimused	34
2. UURIMUS ALAEALISEST MENETLUSALUSE ISIKU KOHTLEMISEST NOORSOOPOLITSEI TÖÖS	41
2.1. Uurimuse läbiviimine ja valim	41
2.2. Uurimustulemuste analüüs	46
2.3. Järeldused uurimistulemustest ja ettepanekud noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele ning politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele	63
KOKKUVÕTE	72
PEZJOME	72
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	76
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	86
LISA. 1 NOORSOOPOLITSEINIKU AMETIJUHEND (NÄIDIS)	87
LISA. 2 NOORSOOPOLITSEINIKE ANKEETKÜSIMUSTIK	90
LISA. 3 NOORSOOPOLITSEINIKE ANKEETKÜSITLUSE TULEMUSED	96

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Alaealine on alaealise mõjutusvahendi seaduse (AMVS) § 2 kohaselt 7-18-aastane isik.

EIK - Euroopa Inimõiguste Kohus.

EIÕK - Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon.

Kohtlemine - ümberkäimine, käitumine (Eesti keele seletav sõnaraamat, EKSS).

Kohtuväline menetleja on väärteomenetluse seadustiku (VTMS) § 9 tähenduses kas täidesaatva riigivõimu volitustega asutus või valla- ja linnavalitsus. VTMS § 10 lg 1 sätestab, et kohtuväline menetleja osaleb menetluses ametniku kaudu.

Laps on lastekaitse seaduse (LaKS) § 2 kohaselt noorem kui 18-aastane isik.

Lapse seaduslik esindaja - kuna seaduslik esindaja on määratlemata õigusmõiste ja lapse esindatus tuleneb seadusest, siis käesoleva töö kontekstis käsitletakse lapse seaduslikku esindajat vastavalt perekonnaseaduse (PKS) § 116 ja 120 mõistes - vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest ning hooldusõiguslik vanem on lapse seaduslik esindaja.

Menetlusalune isik on VTMS § 18 järgi füüsiline või juriidiline isik, kelle suhtes on alustatud väärteomenetlust.

Noorsoopolitsei - noorsoopolitseiniku ametijuhendi kohaselt on tegemist politseistruktuuri osaga, mille eesmärk on tegeleda lapse enda ja lapse vastu toime pandud korrarikkumiste ennetamise, tõkestamise ja avastamisega, samuti laste sooritatud korrarikkumiste menetlemisega ja laste õiguste kaitsmisega oma pädevuse piires (vt lisa nr 1).

Noorsoopolitseinik on politseiametnik, kelle peamiseks ülesandeks on tegeleda alaealiste ja lastega.

Seaduskuulekas - seadusi järgiv, seadustele alluv (EKSS).

Süütegu on karistusseadustikus (KarS) või muus seaduses sätestatud karistatav tegu, jaguneb vastavalt karistusele kuriteoks või väärteoks (KarS § 3).

Süüvõimeline alaealine on KarS § 33 kohaselt 14-18-aastane süüdiv isik.

Väärtegu on KarS-s või teistes seadustes sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristuseks rahatrahv või arest (KarS § 3).

Õigusrikkuja on isik, kelle käitumine, sh tegevus või tegevusetus, eirab õigusnormide nõudeid ja on ühiskonnale ohtlik. Õigusrikkumised on käitumisviisid, mis vastanduvad õiguspärasele käitumisele. (Menetlusprotsessi...23.11.2012)

SISSEJUHATUS

Magistritöö teemaks on „**Alaealisest menetlusluse isiku kohtlemine noorsoopolitsei töös**“. Teema valiku tingis autori isiklik ametialane kokkupuude alaealiste väärteomenetlusega, töötades Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuris noorsooteenistuse vanemana ja politseijaoskonnas alaealiste süüteomenetlusliku töö koordineerimisega. Kriminaalpoliitika üheks peamiseks eesmärgiks on alaealiste kuritegevuse ennetamine, mis võimaldab vältida kuritegude sooritamist täiskasvanueas (Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine, välja andnud Riigikogu, RT III 09.06.2010). Seega tugineb teema **aktuaalsus** kriminaalpoliitika prioriteetidele, kuna alaealiste sooritatud süüteod moodustavad olulise osa kuritegevuse üldpildist ja alaealiste puhul on tegemist sihtrühmaga, kelle väärtushinnanguid võrreldes täisealistega on veel võimalik mõjutada. Erinevad sekkumisviisid võimaldavad mõjutada noort, et ta edaspidi oskaks ja teaks, kuidas käituda seaduskuulekalt.

Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukavas on välja toodud, et alaealiste õigusrikkujate valdkonna aktuaalsus tuleneb nii alaealiste õigusrikkujate nooremaks muutumisest kui retsidiivsuse kasvamisest. Töö alaealise õigusrikkujaga on komplitseeritum kui töö täiskasvanuga, alaealine vastavalt oma eale, vajab erikohtlemist, erilist hoolt ja kaitset. (Alaealiste 2006...17.09.2012)

Autori (Mitrahovitš 2011) diplomitööks "Alaealiste õiguste ja kohustuste tagamine väärteomenetluses Lääne Prefektuuri Pärnu politseijaoskonna näitel" läbi viidud uuringust selgus, et politseiametnikud ei kohtle alati väärteo toime pannud alaealisi seadusest tulenevalt. Näiteks ei selgitata alaealistele väärteomenetluses ette nähtud õigusi ja kohustusi, mistõttu ei pruugi alaealised, neile iseloomulikust arengutasemest tingituna, mõista oma kaitseõigust, jäädes seetõttu menetlusosalisena ebasoodsasse olukorda.

Alaealise ebaõiget kohtlemist ja kohtuvälise menetleja eksimusi alaealiste väärteomenetluses on tuvastatud mitmetes kohtulahendites, näiteks on Riigikohus arutanud juhtumit, kus alaealisele koostati väärteoprotokoll, millega heidetekase ette teo toimepanemist kindlaks tegemata ajal, kindlaks tegemata kohas ja kindlaks tegemata viisil (RKL 3-1-1-49-09). Samuti on Politsei- ja Piirivalveameti erinevate prefektuuride teenistuslike kontrollide tulemusel

selgunud, et alaealiste väärteomenetluse valdkonnas esineb puudujääke ja eksimusi. Enim esinenud menetlusõiguse rikkumised alaealiste 2012. aasta väärteoasjades olid seadusliku esindaja teavitamata jätmise väärteoprotokolli koostamisest, ära võetud tubakatoote ja alkoholi mittenouetekohane fikseerimine materjalides, teo toimepanemise aja ebaõige märkimine protokollides ning kergendavate asjaolude mitteamestamine karistuse määramisel. (Teenistusliku kontrolli kokkuvõte 31.12.2012... 15.03.2013)

Statistilised andmed näitavad, et kuigi eelmisel, 2012. aastal sooritati Eestis vähem väärtegusid kui 2011. aastal, on alaealiste osakaal kõigist väärteogudest jäänud samaks, moodustades ca 11%. Rahatrahv on peamine mõjutusvahend, mida politseiametnikud alaealise väärteorikkumisele kohaldavad. Vaid alla 1% 14-18-aastaste alaealiste väärteogudest lõpetatakse ja edastatakse alaealiste komisjonile mõjutusvahendi kohaldamiseks.

Lähtudes eeltoodust, sõnastab autor **probleemi**: puudub ülevaade noorsoopolitseinike teadmistest ja oskustest, mis abistaksid alaealisest menetlusalust isikut õigesti kohelda. Käesolevas töös tähendab õigesti kohtlemine nii menetluse õiguspärasest läbiviimist kui isiku alaealisusega arvestamist, st individuaalset lähenemist ning vältides vale karistamise tulemusi.

Käesolev magistr töö põhineb demokraatliku õigusriigi teoorial lähtuvalt Eesti Vabariigi põhiseadusel (PS § 10). Madise jt (2012:37) rõhutavad: „Sellise õiglase õiguskorraga riigina, mis on pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ning üldises kasus, näeb PS § 10 ette riiki, kus toimivad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtted“. Menetlusalusest alaealisel on õigus õiglasele kohtlemisele väärteomenetluses ja ealiselt sobivaimate mõjutuste kohaldamisele.

Valitud teema **uudsus** seisneb selles, et kuigi alaealiste õigusrikkumised on pälvinud jätkuvalt nii poliitikute kui avalikkuse tähelepanu, ei autorile teadaolevalt varem antud teemal terviklikku uurimust või põhjalikku analüüsi teostatud. Ajal, mil erinevate ministeeriumite töögrupid valmistavad ette nii väärteomenetluse seadustiku, lastekaitse seaduse kui alaealise mõjutusvahendi seaduse muudatusi, on kohane anda ülevaade hetke olukorrast ja teha ettepanekuid paremaks õigusloomeks.

Alaealiste õigusrikkumiste ja õigusliku kohtlemise valdkonnas on varasemalt Eestis läbi viidud järgmised uuringud: 2003. aastal kaitses Tartu Ülikoolis doktoritööd Jüri Saar teemal "Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985-1999

longituduuringu andmetel)"; järgnevalt kaitsesid oma magistritööd 2008. aastal „Alaealise kurjategija erikohtlemise vajalikkus kohtueelses kriminaalmenetluses“ Karine Nersesjan; 2010. aastal „Alaealiste süüdistatavate õiguste kaitse kriminaalmenetluses“ Anastassia Stalmeister ja 2011. aastal „Kuriteo toime pannud alaealiste mõjutamise efektiivsus Pärnumaa näitel 2006-2010“ Nils Sempelson.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada noorsoopolitseinike menetlusalased teadmised ja hinnangud alaealisest menetlusaluse isiku õigete kohtlemisele väärteomenetluses ning esitada ettepanekud alaealise kohtlemise õigussüsteemi täiendamiseks noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele ning politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele.

Eesmärgi saavutamiseks püstitab autor järgmised **uurimisülesanded**:

1. Anda teoreetiline ülevaade ja analüüsida väärteo toime pannud alaealise kohtlemise õiguslikku raamistikku, selle kujunemisest, alaealise mõjutamise võimalusi ning alaealisest menetlusalusele isikule väärteomenetluses ette nähtud õiguste tagamist ja karistuspraktikat.
2. Kirjeldada noorsoopolitsei tööd ning analüüsida töös ilmnunud menetluslikke vigu.
3. Viia läbi poolstruktureeritud ankeetküsitlus Politsei- ja Piirivalveameti kõigile Eesti noorsoopolitseinikele, saamaks ülevaadet noorsoopolitseinike menetlusalastest teadmistest, hinnangutest ning laste kohtlemisest ametnike enda pilgu läbi.
4. Uurimustulemustest lähtuvalt analüüsida noorsoopolitseinike teadmisi ja hinnanguid seoses alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemisega väärteomenetluses, selgitades välja olulisemad puudused ja kitsaskohad ning töötada välja ettepanekud Politsei- ja Piirivalveametile, Sisekaitseakadeemiale, Justiitsministeeriumile, Sotsiaalministeeriumile ning Haridus- ja Teadusministeeriumile.

Magistritööst on potentsiaalsed kasusaajad nii lastega tegelevad politseiametnikud kui elanikkond tervikuna, sh lapsed. Panus sisejulgeoleku valdkonda seisneb selles, et ametnike professionaalsuse tõstmine võimaldab säilitada politsei usaldusväarsuse kõrget taset, mis läbi tagab riik eesmärgipärase turvatunde püsimise ühiskonnas ning õiguspärane ja tõhus sekkumine alaealiste süütegudele võimaldab vähendada alaealiste kuritegevust.

Magistritöö uurimismaterjal jaguneb teoreetiliseks ja empiiriliseks. Tegemist on kvantitatiivse läbilõikeuurimisega, milles uurimisstrateegiana kasutatakse *survey*'d. Valimi moodustavad Politsei- ja Piirivalveameti noorsoopolitseinikud, keda on kokku ca 104 isikut.

Andmekogumismeetod on poolstruktureeritud ankeetküsitlus. Andmetöötlus viiakse läbi andmetöötlusprogrammis *MS Excel* ja *Limesurvey* keskkonnas. Andmete analüüsimisel kasutatakse ühe- ja mitmemõõtmelist analüüsi.

Magistritöö on üles ehitatud kahe suurema peatükina, millest esimene avab alaealise kui erisubjekti põhiõiguste olemuse, annab ülevaate alaealise mõjutamise võimalustest ning selgitab vääртеomenetluses alaealisest menetlusalusele isikule ette nähtud õiguste tagamise vajalikkust. Parema seostatud ülevaate saamiseks kirjeldatakse eraldi noorsoopolitsei tööd, selle eesmärki, ülesandeid ja nõudeid ametikohale ning noorsoopolitsei töös esilekerkinud menetluslikke vigu. Teises peatükis kirjeldatakse andmekogumise ja -analüüsi meetodeid ja uuringu läbiviimise protsessi. Eraldi esitatakse uurimistulemused ning nende põhjalik analüüs. Peatüki viimases osas arutleb töö autor uurimistulemuste üle, esitab peamised järeldused ja omapoolsed ettepanekud.

Töös on kasutatud õigusaktide redaktsioone 23.10.2012. aasta seisuga. Alaealisena käsitletakse käesolevas töös 14-18-aastaseid süüdivaid isikuid. Autor tänab kõiki, kes on kaasa aidanud magistritöö valmimisele.

1. ÕIGUSRIKKUMISE TOIME PANNUD ALAEALISE KOHTLEMINE

Käesolevas peatükis annab autor ülevaate ja analüüsib alaealise kui erisubjekti õiguste kujunemist, alaealise kuritegevuse vähendamise programme ja alaealise mõjutamise võimalusi. Samuti annab peatükk ülevaate alaealiste karistuspraktikast, menetlusalusele isikule väärteomenetluses ette nähtud õiguste tagamisest ning noorsoopolitsei tööst, sh menetluslikest vigadest.

Väärteo sooritanud alaealise karistamise eesmärgiks on edasiste rikkumiste ärahoidmine. Karistuse eesmärgi täitmiseks on vaja alaealist õigesti ja õiglaselt kohelda. Tulemuslikuks tööks on Politsei- ja Piirivalveametis loodud eraldi noorsoopolitsei ametikohad, mille põhieesmärgiks on laste korrarikkumiste ennetamine, tõkestamine ja avastamine ning laste toime pandud korrarikkumiste menetlemine ja laste õiguste kaitsmine.

1.1. Alaealise kui erisubjekti õiguste kujunemine

Autor leiab, et kui alaealiste õigusrikkujatega tegeletakse mõjusalt, siis on võimalik noore kujunemist kriminaalse käitumisega täiskasvanuks vältida ja ära hoida mitmeid kahjusid nii isikule endale kui ühiskonnale tervikuna.

Lapse ja täiskasvanu psüühika erineb olulisel määral, mistõttu alaealisega tegelemisel, sh tema suhtes menetlustoimingu läbiviimisel, tuleb arvestada mitmete erisustega. Laps vajab tulenevalt oma füüsilisest ja vaimsest ebaküpsusest erilist kaitset ja hoolt. (Lapse õiguste Konventsioon, 26.09.1991; Rammo 2006:317) Alaealiste sooritatud õigusrikkumistele on vaja õigeaegselt sekkuda, selleks on mitmeid põhjuseid.

Alaealisi peetakse kriminaalselt kõige aktiivsemaks vanuserühmaks (Ginter, Sootak 1998:181; Rammo 2006:317). Väikesele hulgale inimestest on omane püsiv kriminaalne käitumine, saades üldjuhul alguse noorukieas. Kui kriminaalne käitumine täiskasvanuna tähendab enamasti seda, et isik on õigusvastaselt käitunud juba alaealisena, siis valdav osa alaealistest õigusrikkujatest ei kujune täisealisena kurjategijateks. (Thornberry 1997, ref Saar

2003:11) Isikutel, kelle kriminaalne karjäär on alguse saanud alaealisena, on suurem risk pikemale kuritegelikule karjäärile, võrreldes nendega, kes asuvad kuritegelikule teele hiljem (Ginter, Sootak 1998:181). Eeltoodu on piisav selgitus, miks on vaja alaealistega tegelemisel valida õige sekkumisviis. See tähendab esmalt kiiret reageerimist ja teisalt alaealise vajadustega arvestamist.

Tundub igati loomulik ja mõistetav, et alaealiste süütegude menetlemisel kasutatakse täisealisest erinevaid norme ja spetsiifilisi karistusi, seda eelkõige arvestades alaealise vanust ja arengutaset (Kranich 2004:7; Saar 2003:87). Kuni 1700. aastani ei käsitletud alaealisi üldse kui isiksusi, õigussüsteemis polnud nende jaoks ette nähtud erinevat kohtlemisviisi ega õigusi võrreldes täiskasvanutega (Hinton, Sims, Adams, West 2007: 468). Euroopas ja Põhja-Ameerikas loetakse alaealise õigusliku erikohtlemise alguseks 19. sajandi lõppu (Aries 1976:47-50, ref Saar 2003:87).

Esimene alaealiste kohus moodustati 1899. aastal, see oli aluseks kaasaegsele alaealiste õigussüsteemile. Alaealiste õigussüsteem loodi, et pakkuda rehabilitatiivseid meetodeid karistuse asemel. Kohtud täitsid pigem kliiniku rolli. Juba 19. sajandil mõisteti, et alaealised kurjategijad erinevad täisealistest eelkõige oma arengutaseme tõttu. Täisealistele ette nähtud karistused tingiksid alaealise ebainimliku ja sobimatu kohtlemise. Loodud kohtusüsteem oli lastesõbralik. Kohus tugines *parens patriae* filosoofiale, mis tähendas, et riigil oli pädevus sekkuda ja tegutseda kui lapsevanem, lähtudes lapse parimatest huvidest. (Hinton jt 2007:467-468; Kethineni, Klosky 2005:132; Kratcoski, Edelbacher 2008:210; Sanborn 2001:312; Slobogin, Fondacaro 2009:3)

Noori õigusrikkujad ei käsitletud kurjategijatena, seega sarnanes nende suhtes läbi viidud menetlus pigem tsiviilkohtu menetlusega, mistõttu ei olnud alaealistele tagatud ka täiskasvanutega samaväärsed kaitseõigused. Näiteks oli kohtunikel võimalus kasutada mitteametlikku menetlust, mis võimaldas kriminaalmenetluses eirata nõudeid seoses tõendite kogumise või ülekuulamisega. (Goldstein, Condie, Kalbeitzer, Osman, Geier 2003:360; Kethineni, Klosky 2005:132)

Alaealise erikohtlemise juurutamine 19. sajandil eeldas kolme aspekti väljakujunemist. Esmalt hakati kuritegevust nägema kui sotsialiseerumise puudulikkude tulemit. Teiseks tekkis arusaam, et erigrupi inimestele, sh alaealistele, on vaja lähenda erinevalt. Viimaseks tõukeks alaealiste erikohtlemise tekkimisele oli uskumuse kujunemine, et alaealisi kurjategijaid on

pedagoogiliste meetoditega võimalik resotsialiseerida edukamalt kui täisealisi. (Cornel 1984:76-77, ref Saar 2003:87)

20. sajandi algus tõi pöörde kriminaalõigusesse: jõuti järeldusteni, et alaealiste kuritegevus pole mitte niivõrd osa üldisest kuritegevusest, vaid tegemist on pigem sotsiaalse probleemiga, mille vastu tuleb võidelda sotsiaalsete ja pedagoogiliste, mitte karistuslike vahenditega. Leiti, et käitumisprobleemidega lapsed ja noored pole mitte kurjategijad, vaid vale kasvatus ja ühiskonna ohvrid. Tänapäevalgi leitakse, et võrreldes täisealistega on alaealiste kuritegevusel teistsugused põhjused ning võrreldes täisealistega annab paremat tulemust alaealiste mõjutamine, mistõttu pannakse rõhku kasvatuslikele eesmärkidele. (Ginter, Sootak 1998:181; Saar 2003:88; Sootak 1994:35)

1899. aastal loodud kohtusüsteem toimis suuremate muudatusteta kuni 1960ndate keskpaigani. Alaealiste õiguste ja garantiide puudumine põhjustas suurt pahameelt. Ajaloos omab tähtsust aasta 1967, mil Ameerika Ülemkohus garanteeris alaealistele süüdistatavatele mitmed põhiseaduslikud õigused menetluses osalemiseks. See toimus seoses *In re Gault* protsessiga. Alates sellest ajast muutusid alaealiste kohtud rohkem tavaliste kriminaalkohtute sarnaseks. Alaealistele õigusrikkujatele laienes õigus mitte anda ütlusi enda vastu, õigus kaitsjale ja õigus küsitleda tunnistajaid. (Burnett, Noblin, Prosser 2004:439-440; Ginter, Sootak 1998:186; Goldstein, Condie, Kalbeitzer, Osman, Geier 2003:359-360; Kethineni, Klosky 2005:141; Sanborn 2001:312) Erinevus alaealiste ja täisealiste kohtusüsteemis seisnebki selles, et alaealiste süsteemi fookuses on individuaalne lähenemine, mis tähendab vaadet tulevikku, eesmärgiga vähendada kuritegevust, ega ole suunatud minevikku ja isiku karistamisele (Slobogin, Fondacaro 2009:8).

Arusaam, et alaealiste ja täisealiste kuritegevuse põhjused on erinevad, tingis vajaduse sekkuda alaealiste süütegudesse teistmoodi. See väljendub teatud menetluslikes erinevustes ja eraldi lastele ette nähtud õigustes. Samal ajal põhiliste menetluslike õiguste mitterakendamine tingib alaealise ebavõrdse kohtlemise võrreldes täisealisega. Alaealise erikohtlemine väljendubki eelkõige selles, et kuriteo sooritanud alaealise puhul rakendatakse peamiselt kasvatuslikke, mitte karistuslikke meetodeid.

Peale II maailmasõda hakati rohkem tähelepanu pöörama ka inimõiguste teemaikale. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) võttis vastu mitmeid inimõiguslaseid deklaratsioone, kuid need ei olnud piisavad laste kuritarvitamise vältimiseks. Rahvusvaheline

üldsus jõudis 1970ndate paiku veendumusele, et on vaja fikseerida laste õiguste kohustuslikud aluspõhimõtted. (Henberg 2003:2)

Juba 1925. aasta Genfi deklaratsioonis ja 1959. aastal vastu võetud ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis nähti ette, et erilist hoolt ja kaitset tuleb osutada lastele. Järgmiseks sammuks oligi lapse õiguste konventsiooni (LÕK) vastuvõtmine ÜRO peaassamblees 1989. aastal, millega Eesti ühines 1991. aastal (Lapse õiguste konventsioon, välja andnud Ülemnõukogu 26.09.1991). Konventsioonis on kirjeldatud rahvusvaheliselt tunnustatud õigused, mis kehtivad kõikidele maailmas elavatele lastele alates nende sünnihetkest kuni 18-aastaseks saamiseni. Tegemist on miinimumnõuetega, mis tagavad lapse heaolu ja arengu (Henberg 2003:3).

LÕK põhitala seisneb selles, et igas lapsi puudutavas ettevõtmises tuleb alati seada esikohale lapse huvid. Olulisim on see, et riigid peavad vastu võtma nii seadusandlikud kui administratiivsed abinõud, millega tagatakse reaalselt konventsiooni õiguste täitmine (LÕK artikkel 4). Need õigused peavad olema üle toodud siseriiklikesse õigusaktidesse. Konventsioonis on määratletud muuhulgas põhimõtted lapse kohtlemisel, kui last kahtlustatakse, süüdistatakse või leitakse, et ta on süüdi mistahes kriminaalseaduse rikkumises. Nimetatud põhimõtted laienevad ka alaealise kohtlemisele väärteomenetluses.

On olukordi, kus tuleb leida kompromiss lapse ja teiste isikute või ühiskonna huvide vahel. Näiteks tekib alaealise õigusrikkuja karistamisel konflikt lapse ja ühiskonna liikmete turvalisuse huvide vahel. See tähendab, et ei saa unustada ühiskondlikke vajadusi ja keskenduda ainult lapse huvidele, tuleb leida tasakaal. Vastasel juhul võib tulemuseks olla sotsiaalselt vastuvõetamatu lahendus. (Henberg 2003:2-3)

Laste huvidega arvestamise alguseks Eesti NSVs võib pidada aastat 1961, mil kehtestati uus kriminaalkodeks, mis võimaldas kuriteo sooritanud alaealisele vangistuse asemel kohaldada kasvatuslikke mõjutusvahendeid, nagu paigutamine eri-õppekasvatusasutusse või ravikasvatusasutusse. Lisaks oli prokuröri ja uurijal võimalus keelduda kriminaalmenetluse alustamisest või menetlus lõpetada ning anda materjalid üle alaealise asjade komisjonile. Seda võimalust hakati rakendada üha rohkem, kuid kuritegevus selle tulemusel ei vähenenud, pigem suurenes alaealiste kuritegevuse osakaal. (Ginter, Sootak 1998:182; Saarsoo 1995:428)

Alaealiste õigussüsteemi loomisega kujundati arusaam alaealisest kui erisubjektist, kes erineb täiskasvanust ja vajab seetõttu teistsugust kohtlemist. Selle valguses on üles ehitatud ka käesoleval ajal alaealiste kohtlemine õigussüsteemis.

Tuginedes kehtivatele seadustele, saab välja tuua, et kuigi Eestis ei ole loodud erimenetlust alaealistele, ei tähenda see, et menetluse läbiviimine toimuks erisusteta (Rammo 2006:317; RKL 3-1-143-06). Alaealiste õigussüsteemis on loodud võimalused lapse huvidega arvestamiseks, näiteks teatud juhtudel valida mõjutusvahend, mitte karistus määrata. Alaealise erikohtlemise põhimõtted väljenduvadki kasvatuslike, mitte karistuslike meetmete rakendamises. Igat alaealist tuleb kohelda kui indiviidi, lähtudes tema sotsiaalsest eripärast ning menetlus tuleb läbi viia kiirelt, et alaealine mõistaks seost teo ja tagajärje vahel, et tal ei tekiks karistamatuse tunnet (Alaealiste 2002....11.12.2012).

Taasiseseisvunud Eestis oli esimeseks lastele suunatud ja laste õigusi käsitlevaks seaduseks Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (LaKS), mis võeti vastu 1992. aastal (Eesti Vabariigi lastekaitse seadus 08.06.1992). Lastekaitse seaduses § 31 lg 1 on sätestatud lapse kohtlemise üldpõhimõtted, mille kohaselt tuleb igat last kohelda alati nagu isiksust, arvestades tema omapära, iga ja sugu.

Järgmine oluline samm alaealiste õigussüsteemis oli Eestis 1998. aastal alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) vastuvõtmine. AMVS kohaldatakse alaealisele, kes on alla 14 aastasena sooritanud õigusvastase teo ja/või kes on 14-18-aastasena sooritanud süüteo, kuid teda saab mõjutada karistust kohaldamata ja/või alaealisele, kes ei täida koolikohustust (Alaealise mõjutusvahendite seadus, 28.01.1998). AMVS kohaselt on õigusrikkumise sooritanud alaealisega tegelemisel olulisim see, et arvestada tuleb alaealise isikut, ning seda, et määratav mõjutusvahend mõjuks viisil, et alaealine edaspidi käitaks seaduskuulekalt (§ 7).

Kehtivas karistusseadustikus (KarS) § 87 on sätestatud teatud võimalused 14-18-aastaselt kuriteo sooritanud alaealise karistusest vabastamiseks ja mõjutusvahendi kohaldamiseks (Karistusseadustik, 06.06.2001). Lisaks kohtu pädevusele on alaealise karistamisest õigus loobuda nii prokuratuuril kui politseil. Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 201 võib prokuratuur kriminaalasja materjalid alaealiste komisjonile edastada, kui leiab, et 14-18-aastaselt kuriteo sooritanud alaealist saab mõjutada karistust või siis KarS § 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata (Kriminaalmenetluse seadustik, 12.02.2003).

Sarnased võimalused alaealise mõjutamiseks on ka väärteomenetluses. Väärteomenetluse seadustik (VTMS) § 30 lg 2 annab kohtuvälisele menetlejale või kohtule võimaluse edastada väärteoasja materjalid alaealiste komisjonile, kui 14-18-aastasena väärteo toime pannud isikut saab mõjutada karistust või KarS 87 sätestatud mõjutusvahendit kohaldamata (Väärteomenetluse seadustik, 22.05.2002).

Seega on alaealise eripära arvestades loodud võimalused karistuse määramisest vabaneda ja kohaldada mõjutusvahendeid, mis peaksid aitama vältida alaealise stigmatiseerimist ja kujundama tema edaspidist õiguskäitumist. Võrreldes kohtu ja politseiga on alaealiste komisjonil rohkem võimalusi alaealise mõjutamiseks.

Põhiline karistusvahend, mida politsei rakendab väärteo toimepanijale, on rahatrahv. Aastal 2008. on Riigikontroll oma aruandes Riigikogule välja toonud probleemi, et suur hulk määratud rahatrahve (sadu miljoneid kroone) jääb süüdlastel tasumata. Aruandes on välja toodud, et kui karistust ei asuta täitma mõistliku aja jooksul, siis pole see enam tõhus ega mõjuta isikuid hoiduma uutest õigusrikkumistest. Juba sel ajal tegi politseipeadirektor ettepaneku seadustada võimalus isiku vabastamiseks väärteokaristusest tingimusel, et ta osaleb preventiivsetel loengutel või siis psühholoogi vastuvõtul. Kui isik seda kohustust ei täida, siis pööratakse karistus täitmisele. (Väärteotrahvide 2008...07.01.2013) Arvestades asjaolu, et alaealise puhul on tõhus just individuaalne lähenemine, siis selline võimalus, kus politsei saab menetlusaluse isiku suunata näiteks spetsialisti vestlusele, oleks autori seisukohast lähtuvalt teatud alaealiste puhul mõistlik rakendada.

Kuigi alaealise mõjutamise võimalusi iseloomustab see, et muutunud on seadused, on juba 1961. aastast Eesti karistusõiguses alaealistele õigusrikkujatele ette nähtud ka mittekaristuslikud mõjutusvahendid. Seadusega on antud politseile, prokuratuurile ja kohtule võimalus otsustada, kas edastada süütematerjalid alaealiste komisjonile, et seeläbi alaealist mõjutada, või mitte. Teatud juhtudel on materjalide edastamine komisjonile kohustuslik. Olenemata sellest, kas alaealiste komisjonile edastatakse väärteo- või kuriteo sooritanud isiku materjalid, peab politsei olema eelnevalt kindlaks teinud isiku süü. Tegu peab vastama süüteo koosseisule, selle teo on toime pannud see isik ning puuduma peavad õigustavad asjaolud ja alles siis saab otsustada, milline karistus või mõjutus isikule määrata.

Alaealiste õigussüsteem on viimase 100 aastaga jõudsalt arenenud ning areneb ka edaspidi. Viimased arengud viitavad pigem sellele, et alaealiste õigussüsteem liigub tagurpidi suunas.

Taandarengut näitab eelkõige põhjus, et kuritegevuse suure leviku tõttu järgitakse karmimat poliitikat ja karistusi. Eelnev tingib alaealise erinevad vanuselised käsitlused kodanikuelus osalemisel ja õigusrikkumise sooritamisel. Oma arengu tasemest tingituna pole alaealine veel piisavalt küps, et ise kõiki otsuseid vastu võtta ja neid ellu viia, mistõttu on alaealise otsustus- ja tegutsemisvabadust võrreldes täiskasvanuga piiratud. Erinev vanuseline käsitlus seisneb selles, et võrreldes täisealisega, on alla 18 aastasel keelatud alkoholi ja tubakatoodete tarvitamine, üldjuhul ilma vanema loata abiellumine, samuti puudub võimalus hääletada, sh valida poliitikuid ja presidenti. Kui alaealine sooritab õigusrikkumise, siis suhtutakse temasse sarnaselt täiskasvanuga, õigussüsteem ja seadused on üldjuhul samad. See tähendab, et teatud juhtudel võib sattuda kohtusse süüdistavana juba 14-aastane. (Moak, Wallace 2003:289-291)

Alaealise kui erisubjekti õiguste kujunemisel saab kokkuvõtlikult välja tuua järgnevad arengud. Esmalt jõuti arusaamisele, et alaealised ja täisealised vajavad seadusandluses erinevat lähenemist ning alaealised erilist kaitset ja hoolt. 1899. aastal loodi esimene alaealiste õigussüsteem Ameerikas. Sarnaselt tänapäevaga keskenduti sel perioodil lapse huvidele ja lapsesõbralikkusele. Mõisteti, et alaealine erineb täisealisest ja vajab seetõttu erilist lähenemist. Esimesed alaealistele loodud kohtud olid lastesõbralikud ja alaealiste kuritegevuses nähti pigem sotsiaalset probleemi, seega ei pööratud suurt tähelepanu menetluslikele õigustele. Aja möödudes sai selgeks, et on ebaõiglane, kui alaealisel puudub õigus kuriteos süüdistatavana keelduda enda vastu ütluste andmisest. Pool sajandit hiljem muutus süsteem, alaealised said kohtumenetluses konkreetseid menetluslikud õigused. Samal ajal, täpsemalt peale II maailmasõda, sai alguse laste põhiõiguste tagamise areng. Lõplikult fikseeriti miinimumnõuded lapse arenguks 1989. aastal ÜRO Lapse õiguste konventsioonis.

Alaealise kohtlemise oluline areng Eestis sai alguse 1961. aastal, mil võeti vastu kriminaalkoodeks, mis võimaldas kuriteo toime pannud alaealisele kohaldada vangistuse asemel kasvatuslikke mõjutusvahendeid. Täna on mõjutusvahendite peamine kohaldaja alaealiste komisjon, kellel on selleks võrreldes politseiga paremad võimalused. Süüteo sooritanud alaealiste materjalid saab alaealiste komisjonile edastada nii politsei, prokuratuur kui kohus.

1.2. Alaealisest õigusrikkuja mõjutamise võimalused

Alaealiste kuritegevus on kriminoloogiline probleem, mis tekitab üha suuremat muret maailmas, sh Euroopa riikides. Alates möödunud sajandist on alaealiste kuritegevus olnud pidevalt rahvusvahelise tähelepanu all. (Euroopa 2006...01.03.2013)

Läbi aegade on olnud erinevaid lähenemisviise ja poliitikaid kuritegevusega võitlemiseks ning õigusrikkujate vastutusele võtmiseks. Alaealiste õigusrikkumised moodustavad olulise osa kuritegevuse üldpildist, seega on tulnud tegeleda alaealiste kuritegevuse põhjuste väljaselgitamisega ja parima viisi leidmisega, mis aitaks mõjutada alaealist edaspidi olema õiguskuulekas ja vähendada süütegude retsidiivsust. Viimast 20-25 aastat iseloomustab alaealiste õigussüsteemis karistuste karm poliitika (Benekos, Merlo 2008:28-29).

Alaealiste õigussüsteemis eristavad Slobogin ja Fondacaro (2009) nelja lähenemisviisi seoses õigusrikkumise toime pannud alaealise kohtlemisega. Esiteks **rehabilitatsiooni**, mille eesmärgiks on kasvatada probleemset last paremaks isikuks, vältides tema karistamist. Fookuses on abistamine, alaealise antisotsiaalset käitumist tuleb ravida. Tegemist on esimese lähenemisviisiga alaealiste õigussüsteemis, mis pärineb 19. sajandi lõpust, kui loodi alaealiste kohtusüsteem. Rehabilitatsiooni eesmärgiks ei ole ennetada tulevasi süütegusid, vaid paranda ja mõjutada last, et temast saaks psühholoogiliselt ja sotsiaalselt hästi toimiv isik. Teise lähenemisviisina eristatakse „**kättemaksu**“, mis tähendab alaealise üle sarnaselt täiskasvanuga kohtu mõistmist ja karistamist. Kolmas lähenemisviis on „**vähendatud vastutus**“, mis asub kahe eelneva vahepeal. Selle kohaselt ei käsitleta alaealisi kui täielikult süüdi olevaid või täiesti süütutena, vaid vastutuse määramisel tuleb kergendava asjaoluna arvestada alaealisust. Neljandaks on **individuaalne lähenemine**, mille eesmärgiks on õigusrikkujate rehabiliteerimine, vajaduse korral isoleerimine. Valik sõltub konkreetsest isikust, igat alaealist tuleb hinnata eraldi, iseseisva isikuna. Erinevalt rehabilitatsiooni lähenemisviisist ei käsitleta alaealisi süütutena ega vabandata nende tegusid ea tõttu. Keskendutakse retsidiivsuse vähendamisele, kuritegude ennetamisele ja avaliku julgeoleku tagamisele. Hinnatakse alaealise riski edaspidi õigusrikkumisi toime panna ja tegeletakse sellega, kuidas väärat käitumist edaspidi vältida. Neljast lähenemisviisist alaealiste kuritegevusega võitlemiseks on edukaim just individuaalne lähenemine. (Slobogin, Fondacaro 2009:3-17)

Võrreldes eeltoodud nelja mudelit Eesti õigussüsteemi hetke võimalustega, siis autori hinnangul on rehabilitatsiooni mudel omane just alla 14 aastaste õigusrikkujatega tegelemisel. Alaealise abistamine toimub alaealiste komisjonis, alaealist ei karistata. Vähemalt 14 aastaselt süüteo toime pannud alaealise kohtlemisele on omased nii „kättemaksu“ kui „vähendatud vastutuse“ põhimõtted. Esiteks ei ole alaealise jaoks ette nähtud erimenetlust, nii menetlusnormide rakendamine kui karistuse määramine toimub üldjoontes sarnaselt täiskasvanutele. Alaealistele on ette nähtud teatud erisused, nagu väiksem karistus või seadusliku esindaja informeerimine. Karistusseadustikus ei ole kergendava asjaoluna loetletud alaealisust, kuid alaealise karistamisel tuleb arvestada konkreetse alaealise isikuga, et määratav karistus mõjutaks teda edaspidi olema seaduskuulekas. Täna koheldakse alaealisi sageli viisil, mis ei ole parimad tema edaspidise õiguskäitumise parandamisel ja süütegude retsidiivsuse vähendamisel.

Paremate tulemuste saavutamiseks alaealiste süütegude retsidiivsuse vähendamisel, tuleb rohkem rakendada individuaalset lähenemist. Autori seisukohast tulenevalt tähendab individuaalne lähenemine seda, et väärteo sooritanud alaealise puhul on politseil võimalik karistusliigi määramisel arvestada selle isiku ja temaga seotud asjaoludega. Hetkel koheldakse väärteomenetluses alaealisi üldjuhul samadel alustel, karistades rahatrahviga. Vaid vähestel juhtudel otsustab politseiametnik alaealise karistamisest loobuda ja edastab materjalid alaealiste komisjonile, kus on võimalus konkreetse õigusrikkujaga tema vajadustest lähtuvalt tegeleda.

Viimastel aastakümnetele on läbi viidud mitmeid hindamisuuringuid, saamaks teada erinevate strateegiate ja programmide tõhususest kuritegevuse ennetamisel ja vähendamisel. Valede programmide rakendamine võib olla kahjulik, st suurendada alaealiste õigusrikkumiste arvu ning vale karistamine võib tuua kõrvaltoimeid. Saar (2007) toob välja, et kui isik peab karistust ebaõiglaseks või teenimatuks, tekitab see temas vihaseisundi ning karistajat hakatakse vihkama või ignoreerima, mis omakorda tekitab negatiivseid emotsioone ning võib põhjustada edaspidist soovimatut agressiivset käitumist.

Esmatasandi ennetus keskendub neile isikutele, kes veel ei ole süütegusid toime pannud. Kohtuliku ja korrektsioonilise ennetuse fookuses on juba õigusrikkumisi sooritanud alaealised ning eesmärgiks on vältida nende isikute korduvaid õigusrikkumisi. Kohtulikus ja korrektsioonilises ennetuses saab eristada kuut lähenemisviisi:

- 1) võimetuks tegemine;

- 2) hoiatamine;
- 3) kogukondlikud piirangud;
- 4) struktuuril ja distsipliinil põhinevad programmid;
- 5) rehabilitatsiooni kombineerimine koos piirangutega;
- 6) rehabilitatsioon. (Edovald 2005...10.12.2012)

Võimetuks tegemise puhul võetak isikult reaalne võimalus süütegusid toime panna. See on isiku vabaduse piiramine kas vanglas või erikoolis. Analüüside ja uuringutega on jõutud tõenditeni, et vangistus ja erikoolid ei vähenda alaealiste õigusrikkujate korduvkuritegevust. (Edovald 2005...10.12.2012) Vangistus võib mõjutada isiku edaspidist elu negatiivselt (Piñero 2009:4). Võrreldes täiskasvanuga on alaealisel vanglas suurem risk sooritada enesetapp või sattuda füüsilise ja/või psühholoogilise vägivalda ohvriks (Benekos, Merlo 2008:36-37). Uuringud näitavad, et kinnipidamisasutustes suureneb tõenäoliselt kuritegude redistiivus (Slobogin, Fondacaro 2009:4). Seega alaealise karm karistamine ei pruugi täita karistamise eesmärki, vaid vastupidiselt võib suurendada süütegude retsidiivsust ja põhjustab isikule negatiivseid tagajärgi.

Hoiatamine seisneb ebameeldivas karistuses, mida isikud peaksid soovima vältida. Siia alla kuuluvad näiteks vanglate ja erikoolide külastusprogrammid. Noored viiakse kinnipidamisasutusse ja näidatakse, mida õigusvastane käitumine võib endaga kaasa tuua. Samuti kuuluvad siia kategooriasse rahatrahviga karistamine ja üldkasulik töö. (Edovald 2005...10.12.2012) Kinnipidamisasutuste külastamisel põhinevad sekkumisprogrammid isikute hirmutamiseks, isiku karistamine rahatrahviga või üldkasuliku töö rakendamine ühiskonna ees kahju hüvitamisena ei avalda olulist mõju alaealiste õigusvastase käitumise vähendamisele (Gordon, Glaser 1991; Howell 2003, ref Edovald 2005...10.12.2012; Weisburd, Lum, Petrosino 2001:65).

Kogukondlikel piirangutel põhineva lähenemisviisi raames toimub alaealisest õigusrikkuja suurem kontrollimine ja järelevalve tema kogukonnas viibimise ajal. Selle tulemusel peaks vähenema isiku võimalus uusi õigusrikkumisi toime panna. **Struktuuril ja distsipliinil põhinev programm** on näiteks seikluskasvatus (Edovald 2005...10.12.2012). Metaanalüüsid näitavad, et ka seikluskasvatuse mõju kuritegelikku käitumist vähendada on üpris väike (Wilson, Lipsey 1999, ref Edovald 2005...10.12.2012). Seega eelpool toodud meetmetest suurem osa kas ebaefektiivsed või küsitava mõjuga.

Viiendana eristatakse kuritegevuse ennetamise ja vähendamise valdkonnas **rehabilitatsiooni kombineerimist koos piirangutega**, mis omab teatavat mõju. Kõige efektiivsem alaealiste õigusrikkujate suhtes on aga **rehabilitatsioonil** põhinev sekkumine, mis keskendub konkreetse õigusrikkuja vajadustele, rakendatakse terapeutilisi ja kognitiiv-käitumuslikke meetodeid. (Edovald 2005...10.12.2012) Kognitiiv-käitumusliku sekkumise edu seisneb selles, et see on suunatud käitumisprobleemidele: õigusrikkujale õpetatakse sotsiaalseid ja isikutevahelise suhtlemise oskusi (Smith 2005:188). Edukad programmid alaealiste kuritegevuse vähendamisel on veel varajane sekkumine kui perekonnal põhinev sekkumisprogramm ja multisüsteemne teraapia (MST) (Slobogin, Fondacaro 2009:29; Watson 2004:213).

Kui võrrelda Slobogin ja Fondacaro eristatud nelja lähenemisviisi eelpool toodud kuue sekkumisviisiga, nähtub, et oluline on konkreetse õigusrikkuja vajadustega arvestamine. Edaspidiste rikkumiste vähendamiseks on vajalik rakendada kognitiiv-käitumuslikke meetodeid. Hinnates alaealiste õigussüsteemi Eestis, siis pole politseil, kelle ülesandeks on rikkumiste avastamine, selliste meetmete rakendamine võimalik ja kas peakski. Politsei rolliks peaks olema noore suunamine spetsialistide juurde, kes temaga edasi tegelevad. Politsei ise peab jälgima, et karistus, mille ta määrab, oleks õiglane ja järgneks vahetult teole.

Mitmed riiklikud ja rahvusvahelised dokumendid ning strateegiad toetavad eelpool kirjeldatud sekkumismudelite rakendamist. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee rõhutab oma arvamuses seoses alaealiste kuritegevuse ennetamise ja kuritegevusele reageerimisega, et ennetamine on tähtsam kui karistamine. Ennetamine on parim viis hoida ära alaealiste õigusrikkujate teket. Alaealised õigusrikkujad sarnanevad oma erilise abivajaduse ja hoole tõttu nii puuetega kui eakate inimestega, olles tihti sotsiaalselt tõrjutud. Kui alaealisest õigusrikkujad ei saa õigeaegselt vastavat abi ja suunamist, võib neil olla raske kohaneda keskkonnaga. Eraldumine suurendab risk panna edaspidi toime uusi õigusrikkumisi ja hiljem võib jätkuda nende kuritegelik karjäär ka täiskasvanuna. (Euroopa 2006...01.03.2013)

Eeltoodud järeldused selgitavad miks on vaja pöörata erilist tähelepanu alaealisest õigusrikkujale, teda eelkõige abistada, mitte karmilt karistada. Alaealiste kuritegevuse vähendamise seisukohast on esmatähtis ennetustegevus, mida toetab ka neljas lähenemisviis „individuaalne lähenemine“.

Arvestades alaealise kui erisubjekti eripära, on nii riiklikul kui kohalikul tasandil moodustatud erinevad alaealistega tegelevad üksused, nagu alaealiste komisjonid, lastekaitse talitused kohalikes omavalitsustes, lasteombudsman, sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond, alaealistele spetsialiseerunud prokurörid ning noorsoopolitseinikud Politsei- ja Piirivalveametis. Lisaks tegelevad alaealiste huvide ja õiguste tagamisega erinevad organisatsioonid, nagu Lastekaitse Liit ja UNICEF. Iga inimene, sh noor, on väärtus, seepärast tuleb igal sammul teda kasvatada ja õpetada, vältides tema sattumist kriminaalsele karjäärile.

1.3. Alaealise karistamine ja ettenähtud õigused väärteomenetluses

Sajandeid on olnud aktuaalne küsimus, kuidas kohelda ühiskondlikke reegleid rikkuvaid isikuid. Peamiselt on sekkutud karistuslike meetoditega. Viimastel aastakümnetel on üha rohkem aru saadud, et karistus kui sekkumisviis avaldab vähest mõju kuritegevuse vähendamisele. (Edovald 2005...10.12.2012) Usutakse, et võrreldes täiskasvanuga on alaealise õigusrikkuja ümberkasvatamine tulemuslikum (Ginter, Sootak 1998:181).

Eelmisel, 2012. aastal registreeriti Eestis vähem väärteguisid kui 2011. ja 2010. aastal. Alaealiste toime pandud väärtegude arv vähenes võrreldes 2011. aastaga 2639 väärteo võrra. Samal ajal on alaealiste väärtegude osakaal kõikidest väärtegudest viimasel kolmel aastal püsinud samal tasemel, moodustades ca 11%. Alustatud alaealiste väärtegudest alla 1% lõpetatakse põhjusel, et 14-18-aastast isikut saab kohtuvälise menetleja arvates mõjutada teistmoodi kui rahatrahviga ja seetõttu edastatakse materjalid alaealiste komisjonile. Keskmiselt 22% alaealiste väärtegude puhul piirduakse suulise hoiatusega. Eelnev näitab, et püsiv trend on alaealise karistamine rahatrahviga. (vt tabel nr 1)

Tabel 1. 2010-2012. aastal Eestis registreeritud alaealiste väärtegude arv (autori koostatud)

Eesti	2010	2011	2012
Alaealiste väärtegude arv	22452	24275	21 636
Väärtegude arv kokku	203870	210900	193 201
Alaealiste osakaal kõigist väärtegudest	11,0%	11,5%	11,2%
Suuline hoiatus alaealistele	4873	6875	4719
Suuliste hoiatuste osakaal alaealiste väärtegudest	21,7%	28,3%	21,8%
VTMS § 30 lg 2 alusel edastatud materjalid alaealiste komisjonile	137	147	108
Alaealiste komisjonile edastatud materjalide osakaal alaealiste väärtegudest	0,61%	0,60%	0,50%

Sarnased andmed on ka alaealiste komisjonidel, mille analüüside kohaselt arutati 2011. aastal Eestis 14-18-aastase alaealise väärtegusid 197 korral, mis moodustab kõikidest komisjonis arutusel olnud asjades ca 7% (Alaealiste 2012...31.03.2013).

2010. aasta 24. märtsi seisuga oli Eesti karistusregistrisse kantud 580 397 kordumatut isikut, elus olevaid kehtiva karistusega nendest 389 266. Eesti elanikkonnast on nende andmete põhjal kehtiva karistusega 26,3%, mis viitab õigussüsteemi ülekriminaliseerimisele. Kui nii suur osa elanikest on karistatud, hakkab devalveeruma karistuse tähendus, õigusvastane käitumine muutub loomulikuks või paratamatuks nähtuseks, kaob kuritegevuse üldpreventsioon. Juba saab täheldada väärteokaristuste olemasolusse leiget suhtumist, mis omakorda võib tekitada mõtlemise „niikuinii olen ma karistusregistris ja karistatud“, ning sellisel juhul võidakse suhtuda ka kriminaalkaristusse kui igapäevasesse nähtusesse. (Reinthal 2010:740, 743, 750)

Uuringute tulemused suremusest ja surma põhjustest, näitavad, et suremus on kõrgem kriminaalselt aktiivsete inimeste hulgas ning õigusrikkujatel on suurem tõenäosus surra oma kuritegeliku karjääri algusaastatel. Tõenäolisemalt surevad nad ebaloomulikel põhjustel, st õnnetus, mõrv või enesetapp, ning looduslikel põhjustel, st haigused. Seda kinnitavad ka kriminoloogiateooriaid, arenguhäire ning elukäigu teooriad, mis annavad alust ennustada, et tõsistel kurjategijatel on suurem risk enneaegseks ja ebaloomulikuks surmaks, võrreldes mitte õigusrikkujatega või ka juhukurjategijatega. Kurjategijate suremus on seotud nende riskikäitumise ja elulaadiga, sh mõnuainete kuritarvitamisega. Eestiski läbiviidud uurimus kinnitab eeltoodut. (Saar, Markina 2012:180-181, 186)

2004. aastal näitas Riigikontrolli korraldatud audit, et erikooli õpilased sooritavad pärast erikoolist lahkumist sageli uue süüteo. 2010. aastal läbi viidud järelauditi tulemustest nähtub, et võrreldes 2004. aasta auditiga on oluliselt kasvanud endiste erikooli kasvandike hulk, kes hiljem panevad toime mõne uue süüteo (66%-lt 81%-ni). Järelauditis on selle põhjustena toodud kriminaalpoliitika muutumist karmimaks ning olulisust alaealiste süütegude ennetamisel. See tähendab, et politsei on järjest enam hakanud tähelepanu pöörama alaealiste süütegudele, sh alkoholi- ja tubakaseaduse rikkumiste avastamisele. Erikoolist vabanevate alaealiste õigusrikkumiste retsidiivsuse ühe tegurina võib tuua ka politsei suurendatud tähelepanu alaealistele ning iga nende üleastumist õigusrikkumisena registreerimist. Edaspidi on vaja leida lahendusi, vältimaks alaealiste käitumise ülekriminaliseerimist. (Erikoolide 2010...28.02.2013; Taustaanalüüs 2011...28.02.2013)

Statistilised andmed näitavad, et viimaste aastatega on vähenenud süütegude arv, sh alaealiste õigusrikkumised, on siiski muret tekitav asjaolu, et suurel hulgal elanikkonnast on kehtiv karistus ning et erikoolist vabanenute süütegude retsidiivsus on märgatavalt suurenenud. Arvestades asjaoluga, mida metaanalüüside tulemused näitavad kurjategijate suurenenud riskist varasemale suremusele, on vaja tegeleda alaealiste kuritegevuse vähendamise, mis eeldab sobivaima sekkumisviisi valikut.

Karistamise vältimiseks on vaja käituda õiguslikult. Õiguslik käitumine ei sõltu ainult isiku õigusteadmistest, oma osa on selles ka suhtumisel ja hoiakutel, ehk seesmistel regulaatoritel. Õigusteadvuse struktuuris saab eristada kolme elementi: 1) õigusalsed teadmised, 2) suhtumine ja emotsioon, 3) valmisolek käituda õiguspäraselt. (Kaugia, Maldonado, Neipert 2002:421)

Autor leiab, et alaealised saavad oma esmased õigusalsed teadmised eelkõige perekonnalt, sõpradelt, samuti politseilt näiteks sõnumitena meediast, kampaaniatena või vahetult suhtlemisel koolis, lasteaias, ennetusüritustel. Suhtumise kujunemist mõjutavad nii teadmised kui kogemused. Kogemus võib olla isiklik või kellegi teise vahendatud. Seaduserikkumist toime panema ajendavad nii sisemine tahe kui uskumused, ka eakaaslased ja perekond (Slobogin, Fondacaro 2009:4). Mida paremini suudab riik suurendada inimeste teadlikkust ohtudest ja nende ära hoidmise võimalustest, sealjuures pöörates tähelepanu alaealistele, seda vähem peaks tulevikus olema vajadust isikuid karistada. Paralleelselt teadmiste parandamisega tegeletakse hoiakute kujundamisega.

Valmisolekut õiguspäraselt käituda võib pärssida ka ametnike ebaprofessionaalne käitumine, sealhulgas politseiametnike mitteõiguspärase menetluse läbiviimine. Menetluse vigane läbiviimine võib tingida, et karistada saab isik, kes tegelikult ei ole süüdi ning teo sooritanud isik pääseb karistusest, tegu jääb taunimata. Sellisel juhul ei õigusta ennast sõnum, et kehtivat õigust peab järgima ning täidetud ei saa süüteomenetluse eesmärk, milleks on õige karistus süüteo sooritanud isikule. On vaja tagada aus menetlus, mille üheks eelduseks on karistusvõimu rakendamine just nende isikute suhtes, kes on ära teeninud karistuse, kuid mitte rohkem kui vaja. (Kangur 2001:495)

Erinevatel aegadel on karistuse eesmärki ja rolli käsitletud erisuguselt. Klassikaliselt tuntud karistusteooriad saab jagada kaheks: absoluutseks ja relatiivseks teooriaks. **Absoluutne karistusteooria** näeb karistamises oma üleastumise süü lunastamist, millega taastatakse

õigus. Karistamise mõte on kättemaks ja tasumine, karistuse suurus sõltub just teo raskusest, mitte isikust. (Sootak 1997:32) Karistuse eesmärgiks ei ole mõjutada ühiskonda, kurjategijat ega potentsiaalseid kurjategijaid (Samson 2000...18.12.2012).

Relatiivse teooria kohaselt on karistuse eesmärgiks ära hoida tulevased õigusrikkumised, kuna inimene on mõjutatav ja kasvatatav. Sellisel juhul pole kriminaalõiguse ülesanne tegeleda õiguse taastamisega. Absoluutse ja relatiivse teooria vahel on karistuseesmärkide antinoomia ehk vasturääkivus, mistõttu on jõutud ühendteooriateni. Tänapäeval ei ole enam võimalik ainult ühele karistusteooriale tugineda. Karistuse määramisel tuleb lähtuda õiguskorra kaitsmisest ja tasumisideest, samal ajal tagada ka kurjategija parandamine ja resotsialiseerimine. Tänapäeval arvestatakse seega nii kuriteo iseloomu (raskust), isiku süü suurust kui ka üld- ja eripreventsiooni põhimõtteid. (Sootak 1997:32, 33)

Valitsev **üldpreventsiooniteooria** lähtub seisukohast, et karistuse täideviimine mõjub kõikidele ühiskonna liikmetele, mitte ainult kurjategijatele. Mõju ei väljendu selles, et karistusähvardus paneb isiku kuriteo toimepanemisest loobuma, vaid inimene jätab kuriteo toime panemata, kuna ta on sotsialiseerumise käigus omandanud väärtushinnangud, mille järgi on see tegu hukkamõistetav. (Samson 2000...18.12.2012)

Kehtivas karistusõiguses on loobutud **negatiivse üldpreventsiooni** eesmärkidest, st hirmutades panna inimesi hoiduma süütegudest. Lähtutakse positiivsest üldpreventsioonist, mille kohaselt karistus, mis on õiglane ja vastab süü suurusele, tugevdab usku õigusnormide toimimisse. (Ernits, Pikamäe, Samson, Sootak 1999:130; Kivi, Sootak 2001:477) **Positiivne üldpreventsioon** näeb inimest vastutustundliku isikuna, kes aktsepteerib ühiskondlikke norme ja kokkuleppeid. Kuniks pole tõestust leidnud, et hirmutamise annab paremaid tulemusi, ei ole õigusriigile kohane panna isikuid psühholoogiliselt survestades ja hirmutades kuritegude sooritamise loobuma. (Nuotio 2008)

Õigusriigi kriminaalõigus ei saa endale seada ülesandeks isikut täielikult ümber kasvatada või põhjalikult ümber kujundada isiku hoiakuid, maailmavaadet (Ernits jt 1999:130). Karistuse peamine eesmärk ei ole seega isiku ümberkasvatamine, vaid karistus on kui reaktsioon süüteo (Väärteotrahvide 2008...07.01.2013). Preventiivsete eesmärkide saavutamisel on vajalik arvestada isikuga, vastasel juhul poleks positiivse preventsiioniga võimalik isikut parandada või negatiivse preventsiionina hirmutada. Isikuga arvestamine on olulisem

eelkõige eripreventsioonina, mis annab võimaluse isiku mõjutamiseks hoiduma edaspidi süütegude toimepanemisest. (Sootak 1997:34; Kivi, Sootak 2001:477)

Silmas pidades alaealise karistamise eesmärke, ei saa alaealise puhul karistus olla kättemaksuks ja õiguse taastamiseks, nagu näeb ette absoluutne teooria. Alaealise karistamisel tuleb lähtuda relatiivse teooria seisukohast, et inimene on mõjutatav ja just isikust sõltub karistus, mis võimaldab ära hoida tulevasi õigusrikkumisi. Lisaks karistusteooriatele tuleb alaealise kohtlemisel arvestada mõjutamise käsitlustega, mille kohaselt annab parimat tulemust just konkreetse alaealise vajadustega arvestamine, st individuaalne lähenemine.

Riigikohus on oma lahendites täheldanud, et alaealisus ei ole ilmtingimata faktoriks, et süüdistatavale mõista kergem karistus. Ainult siis, kui alaealisuse arvestamine kergendava asjaoluna mõjutab süüdlast edaspidi hoiduma süütegudest, on kergem karistus õigustatud. Klassikalise arusaama järgi on karistusõigus suunatud isiku sooritatud teole, mitte isikule, kuid alaealise puhul tuleb pigem vaadata just täideviijat kui isikut ja vähem tema tegu. Põhjus seisneb selles, et alaealise puhul on peamine ülesanne uue teo ärahoidmine, mida on võimalik saavutada eelkõige kasvatuslike meetmetega. (RKL 3-1-1-43-06; 3-1-1-77-11; 3-1-1-14-06; 3-1-1-2-06) Laialdaselt on käsitlemist leidnud alaealiste kasvatamine, mitte karistamine, kuid praktikas on politseile antud seadustega vähe võimalusi mittekaristuslike meetmete rakendamiseks.

Isikut tohib ja saab vastustele võtta ainult siis, kui ta on süüdi. **Süü** tähendab etteheidet isikule, kes võimelisena käituma normikohaselt ja aru saades oma teo ebaõigusest, on siiski vabal tahtel valinud ebaõige käitumise (Sootak 1997:33; Sootak 2001:454). Karistusõiguses tähendab see **süüvõimelise** isiku **koosseisupärase** ja **õigusvastase teo** sooritamist ning ei tohi esineda süüd välistavaid asjaolusid (KarS § 32 lg 1). Tegevus süüteo tuvastamisest kuni isiku vastutusele võtmiseni eeldab politseiametniku piisavaid teadmisi ja oskust neid õigesti rakendada. Süülisust hinnatakse deliktstruktuuri kolmandas astmes, kus käsitletakse ainult seda, kas isiku sooritatud koosseisupärast ja õigusvastast käitumist saab personaalselt talle ette heita ja teada selle eest karistada (Sootak 2001:454).

Karistatavus on välistatud näiteks juhul, kui isik on sooritanud süüteokoosseisule vastava ja õigusvastase teo, kuid oma vanuse tõttu ei ole ta süüvõimeline. Isiku süüvõime tuvastatakse tema arenguküpsusest. KarS § 33 kohaselt algab süüvõime 14-aastaselt.

Üha enam suureneb maailmas alaealiste kuritegevus, millest tulenevalt on hakatud rääkima vastutuse viimisest varasemasse ikka. USA-s ja Inglismaal on vastutusele võtmise miinimumvanus üldjuhul 10 aastat (USA-s teatud juhtudel isegi üheksa aastat). Saksamaal algab süüvõime piir 14-aastaselt, Hollandis on see 12 aastat. Üldjuhul saavad alla 12 aastased õigusrikkujad Hollandis hoiatuse ja võimalusel viiakse läbi vestlus koos nende vanematega. Euroopa Liidus on kõige madalam süüvõime alampiir Irimaal, kus see on 7 eluaastat ja Šotimaal ning Kreekas 8 eluaastat. Üldjuhul ei ole 7-15-aastaste õigusrikkujate suhtes rakendatavad meetmed karistuslikud, on leebemad kui täisealistel. (Euroopa 2006...01.03.2013; Rammo 2006:318; Teske 2001, Crofts 1999, CDU 1996 ref Hirsch 2004:164; Wittebrood 2003:436, 443)

Käesoleva magistritöö fookuses on just väärteo toime pannud süüvõimeline alaealine, st menetlusalune isik. Menetlusaluse isikuna ei ole käsitletav süüvõimetu alaealine, kelleks on 7-13-aastane isik. Eelnimetatud kahe mõiste eristamine on oluline seetõttu, et seadustega on piiratud isikute hulka, kellel on menetluses teatud õigused ja kohustused. Eraldi õigused ja kohustused ongi ette nähtud menetlusosalistele, kelleks väärteomenetluses on menetlusalune isik ja tema kaitsja (VTMS § 16).

Karistusõiguses on levinud arvamus, et karistus peab järgnema võimalikult kiiresti teole, sest sellisel juhul mõistab õigusrikkuja, et ta on käitunud valesti. Eesti politsei õppekavade kujundamisel 10 aastat tagasi võeti õppust hollandlastelt, mistõttu sobib ka alaealiste kohtlemisel lähtuda nende suunisest. 1994. aastal loodud Alaealiste Kuritegevuse Komitee (*Commissie Jeugdcriminaliteit*) on välja toonud alaealiste õigusvastase käitumisega tegelemise põhimõtted, mille kohaselt, kui alaealine rikub seadust, peab sellele reageerima **varakult** (nii kui esmane rikkumine on teada), **kiirelt** (tagajärg peab teole saabuma nii kiiresti kui võimalik) ja **järjekindlalt** (igale üleastumisele peab järgnema sobiv sekkumine) (Wittebrood 2003:435-436). Kohe reageerimise vajadus tuleneb ka sellest, et kriminaalne karjäär on suure tõenäosusega lühem siis, kui alaealise õigusrikkumisele on sekkunud varakult, eelkõige mitte karmi karistamise, vaid pigem kriminaalhoolduse ja kogukondliku järelevalvena (Smith 2005:189).

Autori arvates peab eelpooltoodud kolmest põhimõttest lähtuma iga politseiametnik, kes tegeleb alaealiste süütegude ennetamise ja menetlemisega. Sageli ei ole võimalik praktikas eelpooltoodud põhimõtteid järgida. Esiteks ei registreerita iga alaealise sooritatud süütegu politseis. Enamus alaealisi õigusrikkujaid ei jää politseile vahele, mistõttu sekkumine ei saa

toimuda kohe pärast üleastumist. Teiseks on maksimaalne aeg väärteo menetlemiseks üldjuhul kaks aastat, enne kui see aegub (KarS § 81 lg 1), mistõttu võib karistus järgneda rohkem kui aasta pärast teo sooritamist. Kolmandaks on politseil piiratud võimalused valida sobiv sekkumisviis väärteo sooritanud alaealisele. Väärteo tunnuste ilmnemisel on kohustus alustada menetlust ja valdavalt järgneb karistusena rahatrahv. Hetkel tekitabki kehtivas õigussüsteemis vastuolu asjaolu, et rahatrahv määratakse alaealisele, kelle peamiseks tööks on õppimine ja kellel puudub iseseisev sissetulek. Kui alaealine tasuks trahvi aastaid hiljem täiskasvanuna, siis ei oma karistus oodatavat mõju tema edaspidisele käitumisele.

Piiratud karistusliigi määramisel näitab ka see, et üldjuhul määratakse rahatrahv korduvalt samasuguse karistuse juba saanud isikule, kes ei ole eelnevaid trahve tasunud (Väärteotrahvide 2008...07.01.2013). Vähetähtsa väärteo korral saab politsei kohaldada hoiatusmenetlust, kas siis suulist hoiatamist või hoiatustrahvi.

Seega on sajandeid kuriteole järgnenud karistus, vastutus oma teo eest. Karistuse eesmärgid ja liigid on olnud erinevad. Järjest enam on hakatud tähelepanu pöörama inimese kasvatamisele, mitte karistamisele. Ülekriminaliseerimisel on oht, et õigusvastane tegu muutub normiks ja puudub vajadus käituda norme jälgivalt. Isikute seaduskuulekust kujundab ühelt poolt riik oma institutsioonide, sh politsei abil, teisalt omavad suurt tähtsust sotsiaalsed grupid, kellega igapäevaelus kokku puututakse.

Inimene, kes pole varem politseiga kokku puutunud, ei pruugi teada oma õigusi menetluses, mistõttu on politseil oluline roll neid selgitada nii, et isik neist sisuliselt ka aru saab. Riigikohus on oma lahendis nr 3-1-1-43-06 välja toonud, et alaealise puhul peab arvestama, et tema arusaamisvõime võib olla piiratum täisealisest. Alaealine võib aru saada, et tegu on keelatud, kuid see ei tähenda, et ta oleks võimeline täielikult oma käitumist sellele arusaamale vastavalt juhtima. Mitte alati pole alaealine võimeline mõistma seost teo ja tagajärje vahel.

Lisaks menetluslikele õigustele, on sama oluline tagada igale lapsele tema põhilised inimõigused arenguks ja heaoluks. Nii siseriiklikus kui rahvusvahelises õiguses on ette nähtud õigused, mis tuleb tagada isikutele, keda kahtlustatakse süüteo toime panemises, sh alaealisele menetlusalusele isikule väärteomenetluses.

Kuigi väärtegu, näiteks alaealise alkoholi või tubakatoote tarvitamine, on võrreldes kuriteoga vähem ohtlik, ei tähenda see, et menetlus süüdlase vastutusele võtmisel oleks oluliselt

lihtsamate reeglitega. Põhiseaduse (PS) § 3 näeb ette, et riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel, rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa (Eesti Vabariigi põhiseadus, 28.06.1992). Tulenevalt eelöeldust peavad nii väärteto- kui kriminaalmenetluse seadustiku ning nendega seotud teiste õigusaktide nõuded olema kooskõlas rahvusvahelise õiguse ja PS-s fikseeritud isikute põhiõigustega, sh kaitseõigustega menetluses. Lisaks peab siseriiklik õigus lähtuma Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis (EIÕK) toodud miinimumreeglitest ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikast (Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, 01.06.2010). Võrreldes ÜRO lapse õiguste konventsiooniga on inimesel, kes leiab, et temale EIÕK-ga tagatud õigusi on rikutud võimalus pöörduda EIK poole. EIÕK asub õigusnormide hierarhias põhiseaduse ja teiste seaduste vahel, olles seega lahutamatu osa Eesti õigusest (Põhiseaduse...20.12.2012; Rohtmets 2012...20.12.2012).

Kõik õigused, mis on spetsiaalselt loodud lastele või menetluses kahtlustatavale, peavad olema praktiliselt elluviidavad, mitte lihtsalt teoreetiliselt loetletud ja näilised. Tagamaks ausat menetlust, peab süütegu menetlev politseiametnik teadma ja rakendama kindlaid nõudeid ja kaitseõiguse põhimõtteid, mis tulenevad nii siseriiklikust kui rahvusvahelisest õigusest ning kõrgemastme kohtu lahenditest.

Kui kriminaalmenetluses kogub tõendeid uurija, süüdistuse esitab prokurör ja karistuse mõistab kohus, siis väärtemenetluses tuleb kõik need kolm ülesannet teha ühel ja samal isikul, kohtuvälisel menetlejal, kes täidab nii uurimise, süüdistuse kui ka õiguse mõistmise funktsiooni (Koolmeister jt 2007:2). Nende ülesannete täitmiseks vajab politseiametnik laialdasi teadmisi ja oskusi neid rakendada. Tegeledes alaealistega on vaja eriteadmisi ka alaealiste valdkonnast, sh psühholoogiaalaseid teadmisi.

Väärtemenetluses tuleb teatud juhtudel rakendada kriminaalmenetluse sätteid nii tõendamisel kui ka tõendite kogumisel, arvestades väärtemenetluse erisustega (VTMS § 2, § 31 lg 1). Olukord võib tekitada raskusi õige sätte leidmisel, mistõttu peab politseiametnik tundma põhjalikult ka kriminaalmenetluse seadustikku. Praktikast ei puutu kõik väärtegused menetlevad politseiametnikud kriminaalmenetlusega kokku, mistõttu on neil keerulisem õigusnorme korrektselt kohaldada, kuna VTMS-s pole kõik vajalikud põhimõtted otseselt sõnastatud, vaid need tuleb leida KrMS-st. Teatud kriminaalmenetluse põhimõtetes on ebaselgus, pole otseselt sõnastatud, kas need laienevad väärtemenetlusse või mitte, seega on

oluline, et politseiametnikel oleks asjakohane väljaõpe ja võimalus end pidevalt täiendada, et olla teadlik tema erialaga seotud kohtulahenditest. Ainult sellisel juhul on võimalik läbi viia objektiivne ja õiglane menetlus, kus tõendid on seaduslikult saadud ja vormistatud.

Kehtiv väärteo-, ega kriminaalmenetluse seadustik ei näe alaealise suhtes läbiviidava menetluse jaoks ette erimenetlust, mistõttu on alaealistel täiskasvanutega sarnased menetluslikud garantiid. On vaid teatud erinõuded, mis on loodud alaealise kaitseks. Väärteomenetluses on alaealistele näiteks: 1) kiirmenetluse kohaldamise keeld, 2) kaitsja osavõtu kohustuslikkus alates kohtumenetlusest, 3) karistused võrreldes täisealistega erinevad (eriseaduste, näiteks alkoholi- ja tubakaseaduse rikkumise eest on ette nähtud kordades väiksemad rahatrahvid), 4) võimalus süütegu lõpetada ja materjalid edastada alaealiste komisjonile mõjutusvahendi kohaldamiseks, 5) seadusliku esindaja informeerimise kohustuslikkus väärteoprotokolliga koostamisest ja kinnipidamisest. (Karanich 2004:7; Rammo 2006:317; VTMS)

Järgnevalt toob autor välja olulisemad õigused väärteo sooritanud alaealisest menetlusalusele isikule. Tabelist nr 2 on näha, et süüteo sooritanud isiku õigused tulenevad erinevatest allikatest, õigusaktidest. Kuigi üldpõhimõtted on samad, siis on sõnastus mingil määral erinev. Olulisemad väärteomenetluses ette nähtud õigused on sätestatud VTMS-s ja kattuvad teatud määral ka LÕK artikli 40-ga, EIÕK ja KrMS sätetega.

Autor on õigused jaotanud nelja kategooriasse, millest esimene on **õigus informatsioonile ja teine õigus advokaadile**. Esiteks on väärteomenetluses sätestatud informatsiooni ja kaitseõiguse põhimõtted VTMS § 19 õiguses teada, millist väärteoasja isiku suhtes menetletakse ja õiguses kaitsjale. Üldjuhul toimub väärteomenetluses süüdistuse sisu avaldamine väärteoprotokolliga või kiirmenetluse otsuse koostamisel.

Riigikohus on kohtuotsuses nr 3-1-1-77-12 välja toonud, et väärteoprotokoll omab väärteomenetluses samasugust ülesannet, nagu on süüdistusakt kriminaalmenetluses, mille kaudu saab menetlusalune isik teada, milles teda konkreetselt süüdistatakse. Kohus on märkinud, et seda funktsiooni on võimalik täita juhul, kui väärteoprotokollis on kajastatud kõik andmed, mille põhjal saab hinnata, kas süüteo koosseis on täidetud. See tähendab, et väärteo kirjelduses peab olema toodud kõik faktilised asjaolused. Kohus on samas lahendis välja toonud, et kui väärteoprotokoll ei vasta VTMS nõuetele, siis on rikutud menetlusaluse isiku õigust teada, millist väärteoasja tema suhtes arutatakse.

Kohtuväline menetleja on kohustatud garanteerima menetlusalusele isikule võimaluse end iseseisvalt kaitsta ning 14-18-aastase menetlusaluse isiku kohtumenetluses on kaitsja osavõtt kohustuslik ja vajadusel tagab kaitsja riik (VTMS § 5, 19 lg 3). Kaitsjal on menetluses oluline roll, kui alaealine ise ei saa aru erinevate õigusnormide sisust. Kui alaealine soovib kaitsja osavõttu kohtueelses väärteomenetluses, siis tuleb tal ise tasuda kaitsja kulud. Riigikohus on rõhutanud, et kui alaealine avaldab kohtuvälises menetluses soovi kaitsjale, aga kohtuväline menetleja alustab ilma kaitsja osavõttuta menetlustoimingutega, mille kiirustamiseks puudub reaalne vajadus, siis on tegemist põhjendamatu kaitseõiguse rikkumisega, seda enam, et EIK on välja toonud, et politsei ei saa eeldada 15-aastaselt alaealiselt teadmist õigusest vaikida (RKL 3-1-1-56-12).

Kolmas kaitseõigus ongi **õigus vaikida**. Tegemist on ühe süüteomenetluses kehtiva põhiõigusega *nemo tenetur se ipsum accusare vel prodere*, mis tuleneb nii PS-st § 22 lg 3 ja KrMS-st § 34, LÕK-st artikkel 40, mille kohaselt on kahtlustataval, sh lapsel õigus anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest. Samuti õigus teada, et ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu. EIK praktikas on õigus vaikida ja enese mitte süüstamise privileeg õiglase menetluse oluline komponent. (Sarv 2005:316)

Menetlusalusel isikul puudub kaasaitamiskohustus ja järelikult on tal õigus keelduda ütluste andmisest (Koolmeister jt 2007:107). Kuna VTMS § 19 ei sisalda sellist sõnastust kaitseõiguses nagu KrMS § 34, siis peab kohtuväline menetleja menetlusalusele isikule selgitama, et ta võib keelduda ütluste andmisest, sest sellega tagatakse isikule reaalne võimalus enda kaitsmiseks. Enda vastu ütluste andmisest keeldumise õigus on Ameerikas tuntud kui Miranda õiguse üks komponent, mida autor edaspidi töös pikemalt kirjeldab.

Niisiis saab väärteomenetluses menetlusalune isik väärteoprotokolli vahendusel teada süüdistusest, st teost, mida talle ette heidetakse. Olles informeeritud, on isikul võimalus kas ise või kaitsja vahendusel tagada enda kaitse. Erisuseks on see, et väärteomenetluses peab alaealisele alates kohtumenetlusest kaitse tagama advokaat, kuid kriminaalmenetluses tagab advokaat kaitse ka kohtueelses menetluses. Kui isik on teadlik, milles teada süüdistatakse, saab ta valida, kas annab ütlusi selle kohta või kasutab oma õigust ja vaikib. Vaikimist ei tohi tõlgendada kui süü omaksvõttu.

Neljandaks menetluslikuks garantiiks on **süütuse presumptsioon**, mis on märgitud nii LÕK-s, EIÕK-s, KrMS-s, VTMS-s kui PS-s. Süütuse presumptsiooni kohaselt ei tohi kedagi

käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Oluline kaitseõigus on ka see, et isik ei ole kohustatud oma süütust tõendama, mis hõlmab ühtlasi vaikimise võimalust.

Tabel 2. Süüteo sooritanud isikule erinevatest allikatest ette nähtud kaitseõigused (autori koostatud)

Õigus	Seaduslik alus				
	LÕK	EIÕK	KrMS	VTMS	PS
Informatsioonile	kohene ja põhjalik informeeritus süüdistusest		õigus teada kahtlustuse sisu/ väärteoasja teada, mida isiku suhtes menetletakse		
Kaitsele	võimalus koos seadusliku esindajaga tagada enda kaitse	õigus kaitsta end ise või enda valitud kaitsja vahendusel või saada tasuta õigusabi	õigus kaitsjale; alaealise puhul kaitsja kohustuslikkus	õigus kaitsjale; võimalus kaitsta end ise; 14-18-aastase alaealise kohtumenetluses kaitsja kohustuslikkus	
Enese mitte süüdistamisele	ei tohi sundida tunnistusi andma ega end süüdi tunnistama	õigus vaikida	õigus anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest; teada, et ütlusi võidakse kasutada isiku vastu		ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu
Süütuse presumptsioon	süütu seni, kuni süü pole seaduse kohaselt tõendatud		pole süüdi enne, kui jõustunud süüdimõistev kohtuotsus/ otsus väärteoasjas; pole kohustust tõendada oma süütust; kõrvaldamata kahtlus tõlgendatakse isiku kasuks		

Lisaks on isikul õigus vastavalt seadusele tema suhtes tehtud **otsus kaevata edasi kohutusse**, st õigus vaidlustada kohtuvälise menetleja või kohtu menetlustoiming või lahend (LÕK, VTMS § 19). Antud õigus pärineb PS-st, mille § 15 annab isikutele õiguse pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse ning § 24 kohaselt õiguse olla kohtus oma asja arutamise juures. Tegemist on olulise kaitseõigusega juhul, kui menetlusalune isik leiab, et kohtuvälises menetluses on tema õigusi rikutud: menetleja on eksinud näiteks tõendite kogumisel, hindamisel, vormistamisel või karistuse määramisel.

Kohtulahendid aitavad juhtida tähelepanu menetluses tekkinud probleemidele ja menetlejate eksimustele, mis muidu jääksid tähelepanuta. Kohtupraktikaga on võimalus kujundada ühtset praktikat menetluse läbiviimisele ja karistuse määramisele nendes küsimustes, mida seadused otseselt ei sätesta või mida on võimalik mitmeti tõlgendada.

Kehtestatud kaitseõiguste tagamisest saab seega välja tuua põhimõtte, et olenemata sellest, kas süüteo on sooritanud täisealine või alaealine, on isikul õigus teada, milles teda süüdistatakse, teada etteheidetava teo kirjeldust ja asjaolusid, st aega, kohta, viisi. Lähtudes informatsioonist saab isik teha otsuse, kas kaitsta end ise või kaitsja vahendusel, kas anda

ütlusi või keelduda enese vastu tunnistamast. Väärteo-, ega kriminaalmenetluses pole isikul kaasaaitamise ja enese süütuse tõendamise kohustust, seepärast on tõendamiskoormus menetlejal.

Alaealiste õiguste tagamiseks peab väärteomenetluses politseiametnik põhjalikult alaealisele selgitama tema õigusi ja kohustusi, tehes seda viisil, et alaealine mõistaks neid sisuliselt. Riigikohus on sedastanud oma lahendis nr 3-1-1-6-07, et ausa menetluse eelduseks on menetlusalusele isikule tema õiguste ja kohustuste **sisuline selgitamine**, mis tähendab esmalt isikule nende ettelugemist ja vajadusel pikemat selgitamist. Politseiametnikud eksivad ka siis, kui teavad, et isik on järgnevates toimingutes teo toimepanija, kuid siiski kuulavad ta üle tunnistajana, sest tunnistajana ei tohi isik ütluste andmisest keelduda ja valeütluste andmine on karistatav (Maruste 1993:58). Kirjeldatud viisil saadakse isikult ütlused, mida ta võib olla menetlusaluse isikuna, kasutades oma õigust vaikida, poleks öelnud.

Politseiametnik peab meeles pidama, et tema kohustus on tagada menetlusosaliste õigused. Menetlusaluse isiku õiguste rikkumine võib tingida menetluse tühistamise. Näiteks on Viru Maakohtu otsuses nr 4-11-3261 märgitud, et VTMS § 70 lg 3¹ sätestab, kui menetlusalune isik on 14-18-aastane, peab kohtuväline menetleja teavitama väärteoprotokolliga koostamisest menetlusaluse isiku valikul **viivitamata** kas tema vanemat või muud seadusjärgset esindajat või eestkostjat. Kui seda kohustust ei täideta, on kohtuväline menetleja rikkunud oluliselt väärteomenetlusõigust. Kuna rikkumist ei ole enam võimalik kohtumenetluses kõrvaldada, tuleb menetlus sellisel juhul väärteoasjas lõpetada.

Menetlust läbi viiv politseiametnik peab teadma, et ka väärteomenetlusse laieneb kaudselt Miranda õigus. Miranda õigus sai alguse 1960ndatel Ameerikas. 1963. aastal süüdistati Ernesto Mirandat selles, et ta röövis ja vägistas 18-aastase neiu. Politseiametnikud ei selgitanud ülekuulamisel Ernesto Mirandale, et tal on õigus vaikida ja nõuda ülekuulamise juurde advokaati. 1966. aastal jõudis asja arutamine Ülemkohtusse, kus jõuti järeldusele, et E. Mirandale ei selgitatud tema õigust vaikida, seepärast ei saa ülestunnistust kasutada tõendina. (The Miranda...25.11.2012)

Alates Miranda kohtulahendist on politsei kohustatud enne igat kuriteos kahtlustatava ülekuulamist informeerima süüdistatavat Miranda õigusest. Kahtlustatavat peab teavitama õigusest advokaadile ja õigusest mitte anda ütlusi, sest neid võidakse kasutada kohtus tema vastu. Kui isikul endal puudub võimalus tasuda advokaadi eest, siis määratakse see talle riigi

poolt. Ainult sellisel juhul, kui kahtlustatav vabatahtlikult ja teadlikult loobub oma õigusest mitte anda ütlusi, saab tema ülestunnistust kasutada tõendina. Kui kahtlustatav loobub alguses Miranda õigusest, siis on tal võimalus neid õigusi soovida mis tahes menetluse läbiviimise hetkel. Seega sisaldab Miranda õigus viite komponenti: 1) õigust vaikida, 2) õigust vaikimisest loobuda, 3) õigust advokaadile enne ülekuulamist ja ülekuulamise ajal, 4) õigust tasuta õigusabile, 5) õigust eelpool toodut rakendada igal hetkel. (Kassin, Gudjonsson 2004:39-40; Rogers, Blackwood, Fiduccia, Steadham, Drogin, Rogstad 2012:229-230; Ryba, Brodsky, Shlosberg 2007:300-302)

Alati ei täida Miranda õigus oma eesmärgi, sest mitmed kahtlustatavad ei pruugi oma ea, intelligentsuse, vähese hariduse või vaimse tervise tõttu aru saada selle õiguse kasutamise võimalusest. Teine põhjus seisneb selles, et politseiametnikud on õppinud, kuidas panna kahtlustatav oma õigusest loobuma ja andma ütlusi. Kuna alaealised on rohkem mõjutatavad, siis loobuvad nad üldjuhul oma õigustest lihtsamini. Uuringud on näidanud, et enam kui 90% alaealistest on loobunud Miranda õigusest vaikida ja õigusest advokaadile, kui politsei on neid üle kuulanud. (Kassin 2008:251)

Alaealiste puhul on Miranda õiguse mõistmine otseselt seotud vanuse ja arengutasemega (Cauffman, Steinberg 2000, ref Rogers jt 2012:233). 1981. aastal läbi viidud uuring noorte arusaamist Miranda õigusest näitab, et alla 16-aastastel on märgatavalt halvem arusaam Miranda õigusest kui vanematel, ainult 40% noortest teadis, et kahtlustatavana ei pea ta politseile ütlusi andma. (Grisso 1997, ref King 2006:459-460)

Seega on uuringud seoses Miranda õigustega näidanud, et kergemini loobuvad õigusest vaikida ja annavad ütlusi alaealised. Sageli ei mõista alaealised selle õiguse olemust, mis võib olla loobumise peamiseks põhjuseks. Ometi vajavad rohkem kaitset just alaealised. Eeltoodu on kinnituseks, miks alaealised vajavad spetsiifilist lähenemist. Alaealise puhul tuleb arvestada tema isiksuslikku ja sotsiaalset ebaküpsust, vanust, kogemusi ja haridust. Seega tuleb alaealiste puhul iga kord veenduda, et ta on aru saanud oma õigustest ja kohustustest ning kui ta loobub oma õigustest, näiteks otsustab anda ütlusi, siis peab loobumine olema teadlik ja vabatahtlik.

Alaealiste vähest teadlikkust näitab ka 2011. aastal töö autori läbi viidud uurimus "Alaealiste õiguste ja kohustuste tagamine väärteomenetluses Lääne Prefektuuri Pärnu politseijaoskonna näitel". Tulemuste kohaselt **arvavad alaealised ise, et nad teavad oma õigusi ja kohustusi**

väärteomenetluses, kuid tegelikult ei mõista nad õiguste ja kohustuste sisu, millest tulenevalt ei oska nad oma õigusi kaitsele kasutada. Politseinikud ei pea vajalikuks alaealistele iga kord nende õigusi ja kohustusi selgitada, vaid eelistavad lasta alaealisel ise oma õigused ja kohustused läbi lugeda. Suurim alaealiste eksimus on see, et üle poolte uuringus osalenutest leidsid, et neil on menetlusaluse isikuna kohustus anda enda vastu ütlusi, kuigi tegelikult on neil õigus vaikida. (Mitrahovitš 2011...18.01.2013)

Abistamaks noorsoopolitseinikke oma igapäevatoos, sealjuures menetlusega kaasnevate toimingute teostamisel, on Politsei- ja Piirivalveamet koostanud juhendi alaealistega tegelemiseks, edaspidi laste kohtlemise juhend (Korrariikkumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhend, kinnitatud Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori käskkirjaga nr 265 15.10.2010). Laste kohtlemise juhendis on eraldi sätestatud põhimõtted lapse kohtlemiseks, kes on toime pannud õigusvastase teo, täpsustades seadustest tulenevaid põhimõtteid ja erinõudeid. Erinõuetena, mida seadused ei reguleeri, on juhendis välja toodud järgnevad politseiametniku kohustused: 1) viivitamata on vaja teavitada alaealise seaduslikku esindajat, kui alaealine toimetatakse politsei ametiruumi või teostatakse sundtoomist; 2) informeerida seaduslikku esindajat alaealise suhtes väärteomenetluse alustamisest ja otsuse tegemisest; 3) teavitada seaduslikku esindajat sündmuskohal menetlusaluse alaealisega tehtavatest menetlustoimingutest, sh hoiatustrahvist.

Eelpool käsitles autor eelkõige menetluslikke garantiisid süüteo toime pannud isikule, sh alaealisest menetlusalusele isikule. Lisaks tuleb tagada alaealisele põhilised õigused ja vabadused, mis on sätestatud nii PS-s kui LaKS-s. Kõiki PS-ga ettenähtud õigusi ja vabadusi võib piirata ainult siis, kui see on kooskõlas PS-ga ja vajalik (PS § 11). PS § 20 näeb ette, et igäühel on õigus **vabadusele** ja isikupuutumatusse ning § 34 fikseerib igäühe, kes viibib seaduslikult Eestis **õiguse vabalt liikuda**.

Ometi on teatud juhtudel politseil vaja süüteo sooritanud isiku vabadust piirata, näiteks kinni pidada, politsei ametiruumidesse toimetada, kainenema paigutada. Nimetatud juhtudel piiratakse isiku liikumisvabadust ning politseiametnikul tuleb veenduda, et vabaduse piiramine on kooskõlas PS ja teiste seadustega. Kui politseinik peab vajalikuks näiteks alaealise toimetamist politseijaoskonda, tuleb seda isikule põhjendada ning selgitada, millisest õigusaktist selline isiku vabaduse piiramine tuleneb. Oluline on kõikide isikute õigusi piiravate toimingute kirjalik fikseerimine, et hiljem oleks võimalik alaealisel kontrollida ja

küsida selgitusi tema suhtes rakendatud meetmete üle ja politseiametnikul võimalus küsimusele vastata.

VTMS § 44 lubab kuni 48 tundi kinni pidada isikut, kelle kohta on põhjendatult alust arvata, et ta on toime pannud väärteo ning 1) ta püüab põgeneda, 2) ei ole tuvastatud tema isikut, 3) ta võib jätkuvalt toime panna väärteguisid, 4) ta võib väärteomenetlust takistada või sellest kõrvale hoida. Seega ainult siis, kui need alused on täidetud, pole isiku väärteo korras kinnipidamine lubamatu põhiõiguse piiramine. Alaealise puhul tuleb arvestada erisusega, et alaealise kinnipidamisest tuleb viivitamata teatada tema vanemale või eestkostjale või hooldajale ja sotsiaaltalitusele (VTMS 46 lg 4; LaKS § 36 lg 1).

Lastekaitse seaduse järgi on kohustus teavitada igasugusest vabaduse piiramisest, mitte ainult kinnipidamisest. Ühelt poolt aitab teavitamine viia miinimumini riski, et politseiametnik kuritarvitaks talle antud õigusi ning oma äranägemise järgi piiraks alaealise vabadust. Teisalt on alaealine piiratud teovõimega ja üldjuhul elab koos vanematega, seega on vanemate teavitamine vältimatu, sest perekonnaseaduse § 116 lg 2 järgi on vanemal kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest (Perekonnaseadus, 18.11.2009). Hooldamise kohustust ei ole võimalik teostada, kui vanemal puudub teave lapse asukohast.

Erikohtlemine alaealise puhul tähendab, et alaealist tuleb kohelda kui isiksust, arvestades tema omapära, iga ja sugu. Lubamatu on lapse alavääristamine, hirmutamine või karistamine viisil, mis valmistab talle piina, tekitab kehalisi kahjustusi või ohustab kuidagi teisiti tema vaimset või kehalist tervist. (LaKS § 31 lg 1) Toodud põhimõtted on fikseeritud ka PS-s § 18, mille kohaselt ei tohi kedagi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda ega karistada ning VTMS § 6 järgi tuleb menetlusosalist kohelda nii, et tema au ei haavataks ja inimväarikust ei alandataks.

1.4. Noorsoopolitsei töö ja väärteomenetluses ilmnunud eksimused

Käesolevas alapeatükis annab autor ülevaade noorsoopolitsei tööst, noorsoopolitseinikule ametijuhendiga esitatud ülesannetest ja ootustest. Samuti on antud peatükis ülevaade ja analüüs kohtulahenditest ja Politsei- ja Piirivalveametis läbi viidud teenistuslike kontrollide tulemustel selgunud vigadest, mis seostuvad alaealise kohtlemisega väärteomenetluses. Eraldi on välja toodud ülevaade teadmistest ja oskustest, mida õpetatakse politseiametnikele koolis seoses alaealise kui erisubjektiga.

Järgmisel aastal täitub 20 aastat noorsoopolitsei loomisest. Eraldi struktuuri loomisele järgnes suurem tähelepanu kriminaalpreventiivsele tegevusele. (ÜRO...19.12.2012). Tulenevalt ametijuhendist on noorsoopolitsei ametikoha eesmärgiks laste poolt ja laste vastu toime pandavate korrarikkumiste ennetamine, tõkestamine ja avastamine, laste toimepandud süütegude menetlemine ja laste õiguste kaitsmine (vt lisa nr 1).

Noorsoopolitseinike läbiviidavate tegevuste tulemusel peaksid lapsed muutuma õiguskuulekamaks ning menetlus, mis läbi viiakse, peab tagama lapse õiguste kaitse. Lisaks kuulub noorsoopolitseiniku tööülesannete hulka osalemine komisjonide ja võrgustiku töös, patrullimine, politseioperatsioonidel osalemine, laste esmane tagaotsimine, politseiasutusse toimetatud lastega tegelemine, avalduste lahendamine, info sisestamine andmebaasidesse ning enesetäiendamine koolitustel. (vt lisa nr 1)

Autori hinnangul on ootus noorsoopolitsei tööle, et kui noorsoopolitseinikud kohtlevad alaealisest menetlusalust isikut õigesti, st menetlus on nõuetekohane, lähtutud on lapse huvidest, tagatud laste õiguste kaitse, valitud parim sekkumisviis, siis peaksid lapsed muutuma õiguskuulekamaks. Eesmärgi saavutamise eeldab politseiametnike head ettevalmistust ja selleks tööks sobivaid isikuomadusi ning motivatsiooni. Kui töö alaealistega nõuab erisusi, peavad olema erinõuded ka noorsoopolitseiniku ametikohale. Hetkel kehtiv ametijuhend näeb haridusnõudena ette vähemalt politseilist keskharidust, eelnevat töökogemust ei nõuta, nõudeks pole ka see, et ametnik omaks pedagoogilist või psühholoogilist väljaõpet. Küll aga eeldatakse ametnikult head õiguslaste teadmiste rakendamist, inimestele orienteeritust, head suhtlemisoskust, kõrget enesedistsipliini ning ausat ja eetilist käitumist. (vt lisa nr 1)

Noorsoopolitseiniku ametijuhendi koostamisel on lähtutud PPA põhitööde hindamise käigus kindlaks määratud nõuetest. Ametijuhendis on toodud miinimumnõuded, kuid lisaks neile nõuetele ja oskustele peaks autori hinnangul noorsoopolitseinik mõistma alaealise erikohtlemise vajadust ja seda, millisel määral mingi sekkumisviis isikut edaspidi mõjutab, sh mõistma karistuse eemärke. Laiemat taustteadmist on võimalik õppida erinevatel täiendkoolitustel või ise erialase kirjandusega tutvudes.

PPA loomisega alguse saanud ametikohtade hindamine lõppes 2011. aastal. Tulemusena tekkis süstematiseeritud nimekiri PPA-s eksisteerivatest töödest, mida on kokku ligi 600. Tööd on jaotatud nelja spetsialistigrupi vahel vastavalt sellele, kui palju väärtuspunkte tööle

hindamise käigus anti. Analüüsi käigus hinnati ka noorsoopolitsei tööd. Ametikohtade hindamisel võeti lisaks avaliku teenistuse ametikohtade hindamise metoodikale aluseks politseitööst tulenevat spetsiifikat arvestades järgmised lisakriteeriumid: 1) töö tervise- ja eluohtlikkus; 2) tööaja määramatus; 3) töö pideva konspiratsiooni tingimustes; 4) füüsiline eriettevalmistus. Avaliku teenistuse ametikohtade hindamise metoodika järgi on hindamiskriteeriumite aluseks haridus, erialane kogemus, töö reguleeritus, mõtlemisülesande keerukus, juhtumis- ja koostöövajadus, vastutus ning otsustuste mõju. Kuna metoodika näeb ette, et hindamistulemusi ehk punktiväärtusi ametikohtade kaupa ei avalikustata, siis ei ole andmeid, millele tuginedes saaks autor välja tuua, kuidas kujunes noorsoopolitseiniku ametikohale määramise väärtus ning millised oli need teadmised, oskused, isikuomadused ja kogemus, mida hinnati. Järelikult ei ole võimalik antud uuringu tulemusi ametikohtade hindamistulemusega kõrvutada. (Juhtkond 2011...22.04.2013; Küüt 2010...22.04.2013; Paiknemine 2011...22.04.2013)

PPA kodulehel oleva veebipõhise koolituskalendri andmetel on ajavahemikus 01.01-31.12.2012. aastal noorsoopolitseinikele suunatud koolitusi läbi viidud kokku 34. Kõige enam on noorsoopolitseinikele koolitusi korraldanud regionaalselt Põhja- ja Lääne prefektuur ning Politsei- ja Piirivalveamet, koordineerides üle-eestiliselt. Üks kolmandik koolitustest on olnud osalejate arvuga üks kuni viis ametnikku. Pooled koolitustest on olnud sihtgrupile suuruses kümme või enam osalejat. Lisaks noorsoopolitseinikele suunatud koolitustele, on võimalus ennast täiendada nii väärteo- kui kriminaalmenetlusega seotud koolitustel. Seega organisatsioon pakub erinevaid võimalusi enesetäiendamiseks.

Politseiametnike kutse- ja rakenduskõrghariduslikku õpet viiakse läbi Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledžis. Kuni 2008. aastani õpetati politsei eriala õppekava alusel (siseministri käskkirjaga kinnitatud 08.01.2003. aasta nn kompetentsipõhine õppekava) ainet **Noorsoopolitsei töö korraldus**, mis toimus 28 akadeemilise loengutunni mahus. Õppeaine eesmärk oli anda ülevaade noorsoopolitsei tööst, lapsi puudutavatest õigusaktidest, probleemidest ja võrgustikutööst erinevate ametkondade vahel. Üliõpilaselt eeldati, et ainekursuse läbimise järel teab ta noorsoopolitsei töö põhimõtteid, karistusõigust, politsei koostööd teiste ametkondadega ja noorsoopolitseis läbiviidavat kriminaalpreventiivset tööd.

Hetkel kehtiva kutseõppe õppekava alusel, mis võrreldes varasemaga on üks aasta lühema kestvusega, ei õpetata eraldi alaealistega tehtavat tööd. Õppe pikkus on üks aasta ja sel perioodil on võimalik õppida eelkõige baastadmisi, sh teadmisi karistusõigusest ja

süüteomenetlusest, eraldi õppemoodul on väärteo menetlemisest. Valikainete moodul sisaldab eesti ja vene keelt ning B-kategooria sõiduõpetust. (Politseiametniku...24.03.2013)

Autori hinnangul võiks pakkuda huvitatutele valikainena ka noorsoopolitsei tööd, sest baasteadmised, mis on seotud menetlusnormidega, on teiste moodulitega kaetud. Kadetid, kes sooviksid peale kooli lõpetamist alustada tööd noorsoopolitseinikuna või omada rohkem teadmisi alaealiste valdkonnast, saaksid täiendavat õpetust. Selleaastase õppeperioodi jooksul ei ole võimalik omandada süvendatud teadmisi, mistõttu on oluline edaspidine järjepidev erialane täiendkoolitus, millest peaksid osa võtma nii pikaajase staažiga kui uued töötajad. Need, kes õpivad üheaastase programmi järgi, ei saa koolis alaealise kohtlemisest eriteadmisi, kuid neil on võimalus saada ülevaadet politseiasutuses praktilisel olul.

Politseiteenistuse rakenduskõrgharidusõppe õppekava alusel õpetatakse ainet **Politseitöö alaealistega ja lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamine**. Aine eesmärk on kujundada teadmised ja oskused, mis on vajalikud tööks alaealistega ning anda teadmisi lähisuhtevägivallast ja oskusi sellele reageerida. Aine läbimisel oskab üliõpilane rakendada noorsoopolitseitöö põhimõtteid, teab lapse õigusi reguleerivaid õigusakte ja oskab neid rakendada. Samuti teab korrariikumise toimepannud lapse mõjutamise võimalusi, oskab lapsega suhelda, sh loenguid pidada erinevatele sihtrühmadele ja teab lapse kohtlemise erisusi. Oskab kohaldada alaealisele kohaseid erisusi politseijärelevalve teostamisel ja süüteomenetluse läbiviimisel. Mõistab lähisuhtevägivalla olemust, oskab lähisuhtevägivalla juhtumitele reageerida, oskab lähisuhtevägivallaga seotud inimesi nõustada ning teab sellealast võrgustikutööd. (Politseiteenistuse...24.03.2013)

Kui hinnata, mida peab politseiteenistuse rakenduskõrgharidusõppe õppekava läbinuna üliõpilane teadma ja oskama, siis peaks aine läbinud isikul olema piisavad esmased teadmised alaealise erikohtlemisest. Kuna õppeaine kuulub korrakaitse süvaõppe plokki, siis eelpool toodud teadmised ja oskused omandavad mitte ainult noorsoopolitseinikud, vaid ka piirkonnakonstaablid ja patrullpolitseinikud, kes samuti tegelevad alaealistega.

Autor leiab, et alaealiste valdkond on laiem, kui õppeaine raames on võimalik käsitleda, mistõttu on jällegi oluline edaspidine täiendõpe, sh näiteks kursused pedagoogikast ja arengupsühholoogiast. Seda enam, et igal aastal avaldatakse alaealiste kuritegevusega seotult teaduslikke analüüse ja uuringuid, mille tulemused aitavad paremini mõista erikohtlemise sisu ja vajalikkust.

Esmased teadmised süüteomenetlusest, alaealise kohtlemisest ja mõjutamisest saavad politseiametnikud koolist. Need, kes juba on aastaid tööl olnud, saavad ennast täiendada erinevatel koolitustel või seminaridel. Samuti on neil võimalus minna edasi õppima kõrgkooli. Oma töös puutuvad noorsoopolitseinikud kokku väga erinevate seadustega, mis aeg-ajalt muutuvad, seega on oluline olla kursis seadusemuudatustega. Teatud probleemid lahendatakse alles kohtus, seepärast on oluline teada alaealiste ja süüteomenetlusega seotud kohtulahendeid, mille kohta peaks info jõudma iga noorsoopolitseinikuni valdkonna vastutavalt ametnikult. Ainult teadmiste edastamisest ei piisa, on vaja teostada ka järelevalvet, saamaks teada, kas politseiametnikud rakendavad etteantud norme õigesti. Politsei- ja Piirivalveametis toimub regulaarselt kontroll väärteomaterjalide üle, eesmärgiga tagada ühtne praktika ja parandada menetlus kvaliteeti. Jagades parimat praktikat, on võimalik ühtlustada erinevate prefektuuride ja üksuste tööd.

2012. aastal avastati PPA-s organisatsiooni siseselt teenistuslike kontrollide tulemusel mitmeid alaealistele koostatud puudulikke väärteomaterjale. Töö autor kui noorsooteenistuse vanem sai eelpool nimetatud kontrolli kokkuvõtte seoses oma tööülesannete täitmisega. Autori vahetu juht andis ülesandeks kokkuvõttes toodud vigade ja ka parimate praktikate edastamise noorsooteenistuse ametnikele edaspidise kvaliteetsema töö tegemiseks. Käesolevas töös kasutab autor antud kontrolli üldistavat kokkuvõtet seoses alaealiste väärteomenetlusega.

Kontrolli tulemustest nähtub, et **kõige enam esines vigu VTMS § 70 lg 3¹ märgitud kohustuse täitmata jätmisest**, st väärteoprotokolli koostamisest alaealise seadusliku esindaja teavitamata jätmises või mittenõuetekohane teavitamises, näiteks alles üldmenetluse otsuse koostamisel (Teenistusliku kontrolli kokkuvõte 31.12.2012... 15.03.2013).

Alaealise seadusliku esindaja teavitamine peaks tagama selle, et kui alaealine ise ei oska seista oma õiguste eest, saab lapsevanem talle abiks olla, mistõttu on õigeaegne teavitamine vajalik. Kui politseiametnik teavitab alaealise seaduslikku esindajat väärteoprotokolli koostamisest viivitamatult, nagu nõuab VTMS, on seaduslikul esindajal vajadusel võimalus abistada alaealist vastulause koostamisel või rahatrahvi ositi tasumise taotluse esitamisel. Vastulauset on võimalik esitada 15 päeva jooksul väärteoprotokolli koopia kättesaamisest (VTMS § 69 lg 6). Vastulause on oluline kaitseõigus enne isiku suhtes vastuvõetavat otsust, milleks üldjuhul on rahatrahv. Õigeaegne teavitus võimaldab menetlusel isikul esitada omapoolseid selgitusi ja taotlusi. Kui seaduslikku esindajat teavitatakse alles üldmenetluse

otsuse tegemisest, siis on reeglina möödas vastulause esitamise tähtaeg ja kaitseõigusena võimalus menetlusosalisel ja tema kaitsjal esitada kaebus maakohtule. Kui seaduslik esindaja saab alaealise sooritatud väärteo rikkumisest teada alles kohtutäiturilt, kes esitab vastava teate, siis tavaliselt on möödas ka tähtaeg, mil saab esitada kaebuse kohtule. Seadusliku esindaja teavitamine ei vähenda alaealise vastutust süüteo eest. Lapsevanema teavitamise eesmärgiks on pigem see, et lapsevanem saaks hakata probleemidesse sattunud lapsega tegelema, teda mõjutama ja suunama tulevikus süütegusid vältima.

Kontrollide tulemusel tuvastati veana ka see, et väärteoprotokolli märgitakse ebatäpne rikkumise aeg. Märgitakse, kas alaealise kontrollimise või esimese menetlustoimingu teostamise kellaaeg, mitte süüteo toimepanemise aeg. (Teenistusliku kontrolli kokkuvõte 31.12.2012...15.03.2013) Kaitseõiguse tagamise seisukohast on oluline, et väärteoprotokolliga isikule etteheidetav tegu sisaldaks õiget kellaaeg, mis võimaldab menetlusosalusel isikul vajadusel esitada tõendeid ja taotlusi antud asjas.

Lisaks avastati kontrollide käigus väärteoasju, milles menetlusalune isik oli muukeelne alaealine, kuid oli jäetud märkimata, kas isik saab eesti keelest aru ega vaja tõlki (Teenistusliku kontrolli kokkuvõte 31.12.2012...15.03.2013). Kui muukeelsele menetlusosalusele isikule jääb arusaamatuks, milles teda süüdistatakse ja millised on tema õigused, kohustused, siis ei ole tal võimalik tagada enda kaitset, mistõttu koheldakse teda ebaõiglaselt.

Antud eksimuste põhjal ei saa kahelda noorsoopolitseinike üldises professionaalsuses, kuid eksimuste esinemine näitab seda, et ilmnunud probleemidega tuleb tegeleda ja neile lahendusi otsida. Alaealised esitavad harva kaebusi kohtusse kohtuvälise menetleja tegevuse peale. Need kaebused, mida nii maa- kui riigikohus on arutanud, juhivad tähelepanu selle, kas alaealisele kehtestatud erinõuded on piisavad, tagamaks võrdväärset kohtlemist täisealisega ning kas alaealisega tegelevad ametnikud, sh noorsoopolitseinikud, oskavad neid menetlusnõudeid ja lapse kohtlemise üldpõhimõtteid piisava hoolsusega igapäevatoos rakendada.

Noorsoopolitseinike mittenõuetekohase väärteomenetluse läbiviimist näitavad järgnevad Harju Maakohtu kohtumäärused. Esiteks 07.11.2012. aasta otsuses nr 4-12-5391 toob maakohus välja, et kohtuvälise menetleja on eksinud alaealise karistamisel, mis ei olnud kooskõlas karistuse kohaldamise alustega. Politsei määras kaks karistust, olgugi et

etteheidetavad teod olid ajaliselt ja ruumiliselt seotud, kantud ühtsest tahtest. Teiseks 07.11.2012. aasta otsuses nr 4-12-5007 märgib kohus, et kohtuväline menetleja pole täitnud oma kohustust nõuetekohaselt väärteoprotokolli koostada. Protokollis toodud teokirjeldus on puudulik, kuid sellisel juhul ei ole menetlusalusel isikul võimalik saada aru, milles teda süüdistatakse. Harju Maakohu 04.07.2012. aasta otsuses nr 4-12-907 sedastab kohus, et selgusetuks on jäänud väärteo toimepanemise aeg, tunnistaja ei ole andnud asjakohaseid ütlusi ning joobe tuvastamine on läbi viidud puudulikult. Samuti rõhutab kohus, et läbiviidav menetlus peab olema menetlusaluse isiku jaoks arusaadav, igakülgne ja objektiivne ning isikule peab olema arusaadav, milles teda süüdistatakse. Antud väärteoasjas ei ole isiku süü tõendamine olnud nõuetekohane, kogutud tõendite vahel esineb vastuolu ning rikutud on nii väärteomenetlus- kui isiku kaitseõigust, mistõttu menetlus lõpetatakse kohtu poolt.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kuritegevuse vähendamisel on oma osa alaealistega töötavatel ametnikel, sh noorsoopolitseinikel. Alaealine vajab võrreldes täiskasvanuga erikohtlemist ning õigusaktidega fikseeritud kaitseõigused tuleb realselt tagada. Väärteomenetluses tähendab see ühelt poolt õiguste ja kohustuste ning menetlustoimingute selgitamist viisil, et alaealine neid mõistaks. Teisalt tuleb väärteo sooritamisele sekkudes rakendada meetmeid, mis on alaealisele abistavad, mitte karistavad, lähtudes tõenduspõhistest sekkumismudelitest.

„Ühiskonna kui terviku ja iga üksikisiku turvalisust ei loo mitte karmid karistused, vaid meetmed, mis on suunatud õigusrikkumiste ärahoidmisele ja toimepandud kuritegude tulemuslikule avastamisele. Kuritegude ennetamine ja turvatunde loomine on kõigi elanike, nende ühenduste ja kohalike omavalitsuste ning riigivõimu ühisasi ja et edu saab saavutada ainult koostöös.“ (Laulasmaa 2005....25.04.2013)

2. UURIMUS ALAEALISEST MENETLUSALUSE ISIKU KOHTLEMISEST NOORSOOPOLITSEI TÖÖS

Käesolev magistritöö peatükk keskendub noorsoopolitseinike menetlusalaste teadmiste ja hinnangute uurimisele seoses alaealisest menetlusaluse isiku õige kohtlemisega väärtemenetluses. Peatükk annab ülevaate uuringu läbiviimisest, sh eesmärkidest, uurimisülesannetest, valimi moodustamisest ning andmete kogumise ja analüüsimise meetoditest. Samuti annab peatükk ülevaate uuringu tulemustest, analüüsist, tulemustele tuginedes on välja toodud järeldused ja ettepanekud.

2.1. Uurimuse läbiviimine ja valim

Magistritöö eesmärk on välja selgitada noorsoopolitseinike menetlusalased teadmised ja hinnangud alaealisest menetlusaluse isiku õigele kohtlemisele väärtemenetluses ning esitada ettepanekud alaealise kohtlemise õigussüsteemi täiendamiseks noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele ning politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele. Uurimistöö on jaotatud etappideks, mille käigus koguti uurimisandmeid organisatsiooni liikmetelt, noorsoopolitseinikelt poolstruktureeritud ankeetküsitluse teel. Järgnevalt toimus tulemuste analüüs, tõlgendamine ning ettepanekute koostamine ja esitamine. (vt tabel nr 3)

Tabel 3. Uurimuse läbiviimise etapid ja tegevused

Etapp	Tegevused	Ajavahemik
1. Uurimuse planeerimine	1.1 Uurimisprobleemi määratlemine ja erialase kirjandusega tutvumine 1.2 Varasemate uuringutega tutvumine 1.3 Eesmärkide määratlemine ja sõnastamine 1.4 Uurimisülesannete sõnastamine 1.5 Uurimusplaani koostamine, meetodite valik, sh andmekogumise, töötlemise ja analüüsimise planeerimine	02.02.2012- 06.01.2013
2. Teooriate ja dokumentide analüüs	2.1 Ülevaate tegemine erialakirjandusest uuritavas valdkonnas 2.2 Õigusaktide ja kohtulahendite analüüsimine 2.3 Statistiliste andmete kogumine ja analüüsimine	02.02.2012- 30.04.2013
3. Küsimustiku ettevalmistamine	3.1 Valimi moodustamine 3.2 Küsimustiku koostamine	20.09.2012- 27.11.2012
4. Küsitluse läbiviimine	4.1 Pilootküsitluse läbiviimine ja küsimustiku korrigeerimine 4.2 Ankeetküsitluse läbiviimine	07.01.2013- 21.03.2013
5. Andmete analüüs ja esitamine	5.1 Kogutud andmete korrastamine ja süstematiseerimine 5.2 Andmete analüüsimine 5.3 Uurimusaruande koostamine	22.03.2013- 30.04.2013

6. Järeldused ja ettepanekud	6.1 Tulemuste süntees ja järelduste tegemine 6.2 Tulemuste seostamine teoriaga 6.3 Ettepanekute koostamine ja esitamine probleemi lahendamiseks	29.03.2013- 30.04.2013
-------------------------------------	---	---------------------------

Magistritöö on kvantitatiivne läbilõikeuurimus, milles uurimisstrateegiana kasutatakse *survey*'d. *Survey* on üks enam kasutatav strateegia sotsiaalteadustes, mis võimaldab nii kvantitatiivsete kui ka kvalitatiivsete andmete kogumist. On võimalik eristada kahte peamist *survey* läbiviimise meetodit: küsimustikku ja intervjuud (Trochim 2006...07.03.2013). Antud töös kasutatakse andmekogumismeetodina küsimustikku.

Empiirilise osa uurimisülesandeks on kaardistada ja kirjeldada noorsoopolitseinike menetlusalast teadlikkust alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemise õiguspärasusest vääртеomenetluses ning noorsoopolitseinike arvamusi ja hinnanguid seoses alaealise kohtlemisega. Uurimustulemusi analüüsid selgitada välja olulisemad puudused ja kitsaskohad noorsoopolitseinike teadmistes, hinnangutes ja suhtumisväljenduste võrdluses.

Lähtudes sellest, et alaealine vajab erikohtlemist, vajavad ka noorsoopolitseinikud selle tagamiseks eriteadmisi. Lisaks õiguslastele teadmistele on vaja teadmisi pedagoogikast ja psühholoogiast. Vajalike teadmiste omamine on aluseks, et noorsoopolitseinikud oskaksid alaealist õigesti kohelda. Varasemalt PPA-s läbiviidud teenistuslikud kontrollid on näidanud, et alaealise õiguste tagamisel on esinenud vigu ning seda kinnitavad ka mitmed kohtulahendid, mida autor on oma töö teoreetilises osas välja toonud.

Lähtudes töö eesmärgist annab antud uuring vastuse küsimustele, millised on noorsoopolitseinike menetlusalased teadmised ja kuidas nad enda hinnangul alaealisest menetlusalust isikut kohtlevad. Kui on olemas ülevaade teadmistest ja hinnangutest, on võimalik avastada probleemide põhjusi ja pakkuda lahendusettepanekuid.

Empiirilise uurimuse läbiviimiseks esitas autor 13.02.2013. aastal Politsei- ja Piirivalveameti uurimistööde kooskõlastamise komisjonile taotluse statistiliste andmete kogumiseks ja kasutamiseks, ankeetküsitluse läbiviimiseks ja vääртеomenetluses läbiviidud teenistuslike kontrollide tulemuste kasutamiseks. 01.03.2013. aastal andis Politsei- ja Piirivalveameti uurimistööde komisjon vastava loa (reg nr 1.1-14/223-2).

Andmekogumismeetodiks on valitud poolstruktureeritud ankeetküsitlus. Ankeetküsitluse eelisteks on võimalus koguda lühikese ajaga suurelt hulgalt isikutelt andmeid, mida suletud küsimuste korral on hiljem hõlbus analüüsida. Lisaks võib ankeedi anonüümsus teatud juhtudel tagada suurema vastamishulga. Vastajate jaoks on ankeet suhteliselt mugav, sest isikul on võimalus vastata talle sobival ajal ja kohas ning uurijapoolne surve on väiksem. Kuna puudub otsene kontakt, siis on väiksem risk, et küsituleja mõjutab vastajat ja küsituleja ei ole pealetükkiv vastaja jaoks. Autori koostatud ankeet sisaldab avatud küsimusi, kus vastaja peab ise vastuse välja mõtlema; ning suletud ja skaalaküsimusi, kus võimalikud vastusevariandid on ette antud. Avatud küsimused peaksid andma vastuseid, mida magistritöö koostaja ei ole osanud ette näha. Valikvastustega küsimused on piiratumad vastaja jaoks, kuid võivad teha teatud juhtudel vastamise kergemaks, sest aitavad vastajal asju meenutada. Magistritöös saab eristada nii nime- ehk nominaalskaala küsimusi, mis eristab objekte identsuse seisukohalt, kui järjestik- ehk ordinaalskaala küsimusi (Likert Skaala). Likerti skaalale on omane see, et vastajad annavad hinnangu, mil määral nad esitatud väidetega nõustuvad või mitte. (Gillham 2007:5-7; Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005:185-188; Survey...07.03.2013; Tooding 2007:33; Trochim 2006...07.03.2013;)

Antud magistritöös võimaldati vastajatel anda oma hinnangut 1-5 skaalal (nõustun täielikult, pigem nõustun, nõustun osaliselt, pigem ei nõustu ja ei nõustu üldse). Uuringuks valiti 5-punktiskaala just seetõttu, et vastaja jaoks on see arusaadavam, võimaldab oma hinnangut, arvamust selgelt väljendada ning arvestada töö eesmärgiga, aidates parimal moel hiljem tulemusi analüüsida.

Ankeedi kriitikana toob Gillham (2007) välja vastajate vähest motiveeritust küsimustele vastata ja sedagi, et vastused saadakse vaid neile küsimustele, mis on esitatud, teadmata jääb põhjus, miks inimesed nii vastasid. Töö autor on riskide maandamiseks koostanud ankeedi, lähtudes põhimõttest, et teadmisi selgitavad küsimused oleksid tihedalt seotud noorsoopolitseinike igapäevatööga ja neile vastamine ei tohiks tekitada raskusi. Samuti lähtub autor oma töökogemusest ja pilootuuringu läbiviimisega saadud tagasisidest, et noorsoopolitseinikel on oma ala ekspertidena piisav huvi arvamuste ja hinnangute avaldamiseks ning nad mõistavad oma panust valdkonna arendamisel.

Ankeetküsimustik koosneb kokku 23 küsimusest, mis on tinglikult jaotatud kolmeks ploki. Esimene näitab vastajate teadmisi seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses ja vajalike teadmiste rakendamist igapäevatöös. Teine sisaldab arvamusi ja hinnanguid alaealise

kohtlemisest ja oma teadmistest seoses sellega ning kolmas plokk sisaldab üldandmeid vastaja profiili kohta. (vt lisa nr 2)

Esimese ploki küsimused aitavad välja selgitada noorsoopolitseinike teadlikkust seoses alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemise õiguspärasusega. Küsimused 1-8 näitavad vastaja teadlikkust alaealisega seotud väärtemenetluse sätetest: alaealisele menetlusalusele isikule ettenähtud õigustest, seadusliku esindaja õigustest ja noorsoopolitseiniku kui kohtuvälise menetleja kohustustest. Küsimustele 1-7 on vastajal võimalik märkida õige vastusena mitu varianti. Küsimused 9-10 otsivad vastust sellele, kuidas noorsoopolitseinikud alaealist igapäevatoos kohtlevad ja ettenähtud kaitseõigusi rakendavad. Esimese ploki vastuste koosmõjus analüüsimine aitab täita magistritöö eesmärki, milleks on välja selgitada noorsoopolitseinike menetlusalased teadmised.

Teine küsimusteplokk, küsimused 11-19, on seotud noorsoopolitseinike hinnangutega ja arvamustega seoses alaealise kohtlemisega ja mõjutamisega väärtemenetluses ning seda reguleerivate õigusaktidega. Vastused nendele küsimustele aitavad välja selgitada noorsoopolitseinike hinnangud alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemisele väärtemenetluses ning koostada ettepanekuid alaealise kohtlemise õigussüsteemi arendamiseks noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele ning politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele. Võrreldes esimese ploki küsimustega, kus hinnatakse ametnike teadlikkust, peaks neile vastamine olema meeldivam, sest annab vastajatele võimaluse oma arvamuse avaldamiseks.

Ankeedi viimane, kolmas plokk, küsimused 20-23, sisaldab vastaja üldandmeid, mis on vajalikud võimalike seoste leidmiseks, aidates välja selgitada, kas alaealise kohtlemine ja väljakujunenud hinnangud on mõjutatud vastaja profiilist.

Ankeetküsitlusele eelnes ajavahemikul 08.-11.01.2013. aastal **pilootuuring**, mis võimaldas küsimusi enne tegeliku uuringu läbiviimist kohendada, sh saada tagasisidet küsimustiku ülesehituse ja arusaadavuse kohta. Kuna pilootküsitluses osalejad nõustusid uuringus osalema vabatahtlikult, siis autor selle läbiviimiseks eraldi luba PPA-lt ei taotlenud. Pilootküsitlus viidi läbi kolme noorsoopolitseiniku seas, kaks Põhja ja üks Lääne prefektuurist. Ankeet saadeti neile 08.01.2013. aastal e-postiga. Välja printitud ja täidetud kujul saadi küsimustik tagasi samal nädalal. Küsimustikele vastajad jagasid tagasisidet nii ankeedi ülesehituse kui küsimuste püstituse ja arusaadavuse kohta. Tagasisidest nähtus, et küsimustik oli koostatud

arusaadavalt ning küsimustele vastuste andmine raskusi ei valmistanud, kuna küsimused olid seotud noorsoopolitsei igapäevatööga. Vastajad tõid välja, et teatud vastused kontrollisid nad õigusaktidest üle. Olulisi muudatusi ankeedis teha ei tulnud. Esitati mõningad küsimuste ja vastuste sõnastamise ettepanekud, mis autor võttis arvesse. Üheks ettepanekuks, mida autor arvestas, oli anonüümsuse tagamiseks eemaldada üldandmete plokist küsimus, milles vastaja pidi märkima prefektuuri, kus ta töötab.

Tulenevalt pilootuuringust, korrigeeris autor ankeeti ja sellele järgnes ankeetküsitluse läbiviimine 11.03.2013-21.03.2013. aastal. Küsitluse läbiviimiseks, andmete töötlemiseks ja esmaseks analüüsiks kasutati vabavaralist veebipõhist tarkvararakendust *Limesurvey*. Ankeet saadeti elektrooniliselt täitmiseks kõigile valimisse kuuluvatele noorsoopolitseinikele e- posti vahendusel meiliaadressile noorsoopolitsei@list.politsei.ee. Ankeedile vastamine oli vabatahtlik ning võimaldas jääda anonüümseks. Vastamise perioodiks oli 11 päeva, mille jooksul saatis autor kõigile valimisse kuuluvatele ametnikele kolmel korral meeldetuletuse küsimustiku täitmisest. Pärast uuringu läbiviimist selgus, et mitmed noorsoopolitseinikud ei olnud lisatud nimetatud listi, kuhu ankeet täitmiseks saadeti, ja seega ei olnud neil võimalik selles uuringus osaleda. Autor ei tea täpselt, mitu noorsoopolitseinikku sel põhjusel vastamata jätsid.

Andmete töötlemisel kasutas autor *MS Exceli* andmetöötlusprogrammi ja tarkvararakendust *Limesurvey*. Tulemused on esitatud tabelite ja diagrammidena. Tulemuste tõlgendamisel kasutas autor interpreteerimismeetodeid: võrdles, analüüsis ja kirjeldas saadud tulemusi. Uuringuga kogutud andmeid kasutatakse käesolevas töös ainult üldistatud kujul ning need esitatakse analüüsitult peamiste järeldustena järgmiste teemade kaupa:

- noorsoopolitseinike teadlikkus seoses alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemisega väärteomenetluses;
- alaealisest menetlusaluse isiku õiguste tagamine väärteomenetluses;
- noorsoopolitseinike hinnangud õigusrikkumise toime pannud alaealise mõjutamisest.

Andmeanalüüs on jaotatud alljärgnevalt:

- 1) andmete esialgne töötlemine, korrastamine, kirjeldava analüüsi (graafikud ja tabelid) koostamine;
- 2) andmete ühe- ja mitmemõõtmeline analüüsimine (tulemuste võrdlemine keskmiste alusel);
- 3) uuritava nähtuse kohta kogutud andmetele tuginevalt järelduste tegemine.

Valimi moodustavad kõik PPA noorsoopolitseinikud üle Eesti. Valimi moodustamisel on lähtunud klastervaliku põhimõttest. Kuna alaealistega puutuvad kokku ka kriminaal-, patrull- ja piirkonnapolitseinikud, siis moodustavad üldkogumi kõik PPA politseiametnikud. Noorsoopolitseinikud, kes on spetsialiseerunud alaealistega tegelemiseks, on üldkogumist teatud rühm ehk klaster. Noorsoopolitseinikud paiknevad geograafiliselt erinevates regioonides ja alluvad erinevatele struktuuriüksustele, kuid sellest hoolimata on nende töö eesmärgid samad. Klastervaliku puhul võetakse valimisse valitud klatri kõik objektid (Traat, Inno 1997:137). Antud juhul võeti valimisse kõik noorsoopolitseinikud, mistõttu valimiseloomustab kindlat läbilõiget organisatsioonist. Seega ei ole uuritavaks valdkonnaks üksikisik, vaid teatud rühm (Teddlie, Yu 2007:79).

PPA koosseisu kuulub neli regionaalset üksust: Põhja, Lõuna, Ida ja Lääne prefektuur. Personali andmetel on 01.03.2013. aasta seisuga PPA koosseisus **104** noorsoopolitseiniku ametikohta, sh noorsooteenistuse vanemad. Kõige enam on ametikohti ette nähtud Põhja prefektuuris - 48. Lõuna ja Lääne prefektuuris on 19 ning Ida prefektuuris 18 noorsoopolitseiniku ametikohta. Sõltuvalt territoriaalsest üksusest kuuluvad noorsoopolitseinikud kas ennetusteenistuse (näiteks Lõuna prefektuuris), menetlus- ja ennetusteenistuse (näiteks Paide politseijaoskonnas) või siis konstaablijaoskonna (näiteks Pärnu politseijaoskonnas) koosseisu. Erand on Põhja prefektuur, kus kõigis viies politseijaoskonnas on eraldi moodustatud noorsooteenistus. Uuringu läbiviimise oli planeeritud kaasata kõiki PPA noorsoopolitseinikke, kellega teenistussuhe ei ole peatatud. Valimi moodustamisel arvestati, et uuringu tulemuste põhjal oleks võimalik teha üldistusi magistriltöö eesmärgist lähtuvalt.

2.2. Uurimustulemuste analüüs

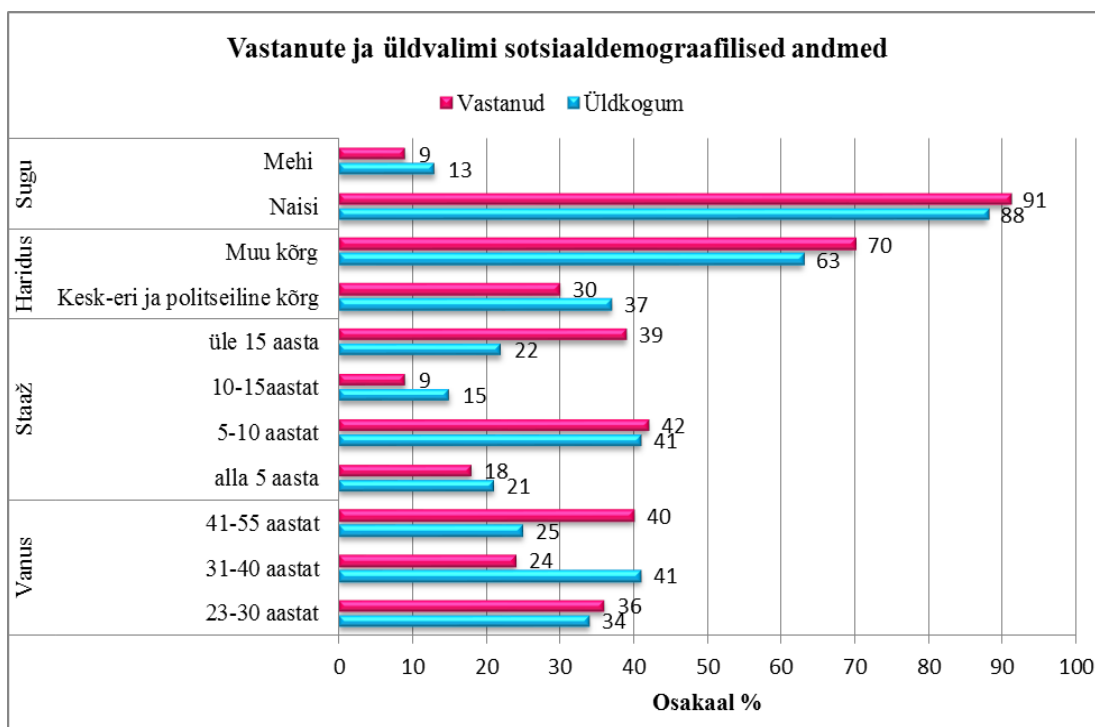
Käesolevas alapeatükis esitab autor uuringus osalenud noorsoopolitseinike üldiseloostuse ja analüüsib põhjalikult uurimistulemusi.

Vastanute üldiseloostus

Kogu valimist, milleks oli 104 isikut, vastas küsimustikule 32%. Vastanuid oli seega 33, kellest 90% olid naised (30 vastajat) ja 9% mehed (3 vastajat). Vastajate keskmine vanus oli 37 aastat, noorim 23-aastane ja vanim 55-aastane. Kõige enam oli vastajate hulgas 5-10-aastase tööstaažiga noorsoopolitseinikke (14 vastajat). Suurem osa vastajatest oli kõrgharidusega (28 vastajat). (vt lisa 3 ja joonis 1)

Kuigi ankeedis oli haridusega seonduvalt kolm vastusevarianti, siis kesk-eriharidusega vastajaid oli vaid viis ning need kõik olid politseilise haridusega, liitis autor politseilise keske-ri ja politseilise kõrgharidusega vastajad üheks grupiks. Edaspidises analüüsis ongi vaadeldud eraldi politseilise haridusega inimesi (vastajaid 10) ja muu kõrgharidusega inimesi (vastajaid 23). (vt joonis 1) Kuna vastanuid oli kokku 33, siis paremaks võrdluseks ja analüüsiks eristab autor vastajad staaži järgi kahte gruppi. Esmalt need, kelle tööstaaž on alla 10 aasta (20 vastajat) ja teiseks üle 10 aastase staažiga töötajad (13 vastajat). Erinevuste ja sarnasuste väljatoomiseks vanuse lõikes jaotas autor vastajad samuti kahte gruppi, võttes aluseks mediaanväärtuse, milleks on 36. Seega esimese rühma moodustavad alla 36-aastased (15 vastajat) ning teise rühma noorsoopolitseinikud, kelle vanus on 36-aastat ja rohkem (18 vastajat).

Jooniselt 1 on näha, et võrreldes üldvalimis olevate ja ankeedile vastanute noorsoopolitseinike sotsiaaldemograafilisi andmeid, olulisi erinevusi ei ilmnenud. Kuna suhteliselt väike vastajate osakaal üldvalimist (32%) ei võimalda teha tugevaid üldistusi kõigi noorsoopolitseinike kohta, kehtivad järgnevad tulemused ja järeldused ennekõike selle kolmandiku osas, kes osales uuringus.

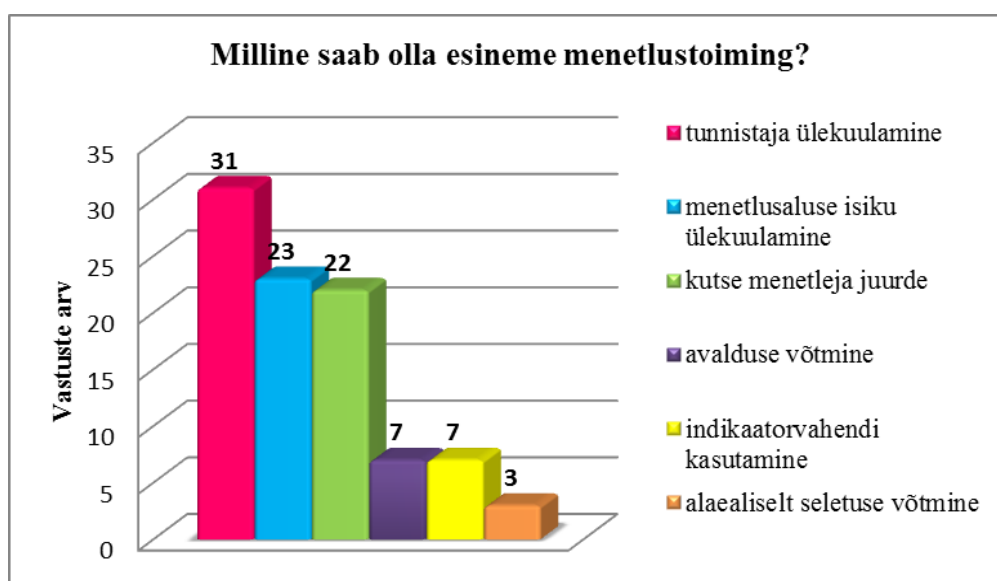

Joonis 1. Küsimustikule vastanute ja üldvalimi sotsiaaldemograafiline jaotus esitatud protsentides

Kuna enamik vastajaid olid naissoost, siis andmete analüüsimisel ei erista autor detailselt sugu seostatult vastustega. Küsimustikule vastanute arvamusi saab tulemustes kajastada 100%, kuna kõik ankeedid olid lõpuni täidetud.

Noorsoopolitseinike teadlikkus seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses

Politseiametnik peab oskama eristada väärteo- ja haldusmenetlust ning politsei järelevalve tegevust, sest väärteomenetluse alustamisel on menetlusalusel isikul ette nähtud õigused ja kohustused. Uuringust selgus, et kõik vastajad ei tea, milline võib olla esimene menetlustoiming, millega saab alaealise suhtes alustada väärteomenetlust. Väärteomenetluses ette nähtud toimingud on sätestatud VTMS-s ja nendeks on antud ankeedis: 1) kutse menetleja juurde, 2) tunnistaja ülekuulamine, 3) menetlusaluselise isiku ülekuulamine. Kindlasti ei ole väärteomenetluse toiminguteks: 1) alaealiselt seletuse võtmine, 2) avalduse võtmine ja 3) indikaatorvahendi kasutamine. Uuringu tulemuste kohaselt teadsid peaaegu kõik (31 vastajat), et tunnistaja ülekuulamine on menetlustoiming, millega saab alustada menetlust. Pisut üle kahe kolmandikku vastajatest (22 ja 23 vastajat) teadis nimetada menetlust alustavaks toiminguks vastavalt kutset menetleja juurde ning menetlusaluselise isiku ülekuulamist. Seitse vastajat arvas vääralt, et väärteomenetlust on võimalik alustada avalduse võtmisega. Sama palju märgiti valesti indikaatorvahendi kasutamist kui esimest menetlustoimingut ning kolm vastajat arvasid, et menetluse saab alustada alaealiselt seletuse võtmisega. Ametnikke, kes täielikult õigesti antud küsimusele vastas, oli ainult üks kolmandik. (vt lisa nr 3 ja joonis 2)

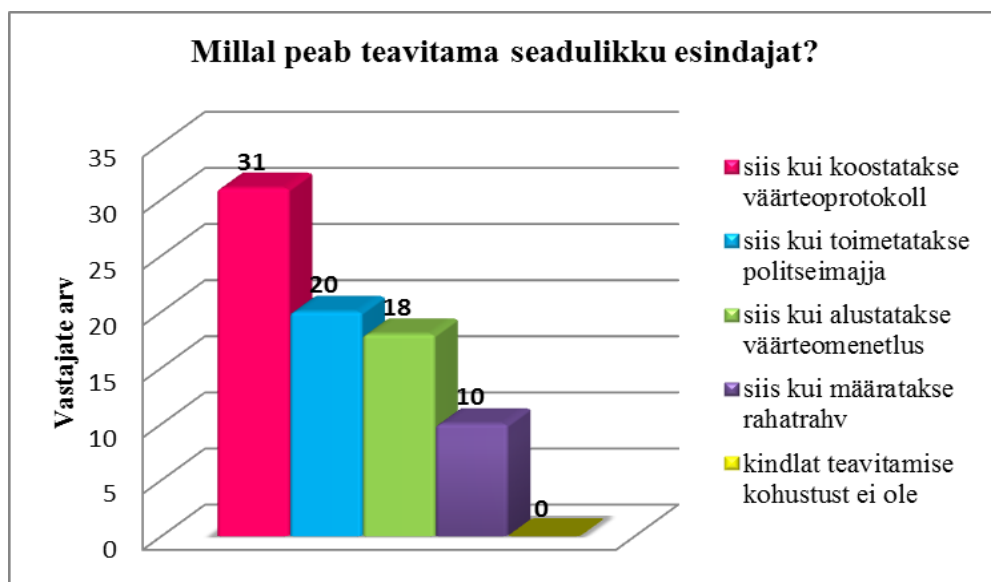

Joonis 2. Noorsoopolitseinike teadlikkus menetlustoimingutest (vastajate arvu järgi)

Seejärel soovis autor teada, millal peab seaduse kohaselt teavitama alaealise seaduslikku esindajat. Peaaegu kõik küsimustikule vastanud noorsoopolitseinikud (31 vastajat) teavad, et VTMS § 70 lg 3¹ kohaselt on kohtuvälisel menetlejal kohustus alaealise seaduslikku esindajat teavitada, kui alaealisele koostatakse väärteoprotokoll. (vt lisa nr 3 ja joonis 3) Õiget vastust, et teavitama peab viivitamata, teadsid kaks kolmandikku (23 vastajat), ülejäänud arvasid, et teavitama peab kas kahe või viie päeva pärast või vahetult enne üldmenetluse otsuse tegemist või otsustab menetleja, kas ja millal teavitab. (vt lisa nr 3)

Seadusega ei ole otseselt määratud kohtuvälise menetleja kohustust teavitada lapsevanemat, kui alaealise suhtes alustatakse väärteomenetlust, koostatakse väärteomenetluse otsust või alaealine toimetatakse politseimajja menetlustoimingute tegemiseks. Antud kohustus tuleneb laste kohtlemise juhendist. Juhendis on täpsemalt kirjeldatud alaealise erikohtlemine. Lisaks sellele, et VTMS-st tuleneb teavitamise kohustus, vastasid üle poole noorsoopolitseinikest, et seaduslikku esindajat tuleb teavitada ka menetluse alustamisest (18 vastajat). Peaaegu üks kolmandik märkis, et teavitama peab, kui väärteoasjas koostatakse otsus (10 vastajat) ning peaaegu kaks kolmandikku, kui alaealine toimetatakse politseimajja menetlustoimingute teostamiseks (20 vastajat). (vt lisa nr 3 ja joonis 3)

Joonis 3. Noorsoopolitseinike teadlikkus alaealise seadusliku esindaja teavitamisest (vastajate arvu järgi)

Uuringu tulemuste kohaselt peaaegu kõik vastanud noorsoopolitseinikud (29) teadsid, et väärteomenetluses võib alaealisele kaitsjaks olla advokaat. Seda, et kaitsja võib olla ka menetleja loal muu isik, kes on omandanud õiguse õppesuunal vähemalt riiklikult tunnustatud magistrikraadi, teadsid õigesti vaid pooled vastajad (17). Üldjuhul ei saa kaitsjaks olla

lapsevanem. Lapsevanem võib menetleja loal olla kaitsjaks juhul, kui ta on omandanud õiguse õppesuunal vähemalt riiklikult tunnustatud magistrikraadi või sellele vastava Eesti Vabariigi või välisriigi kvalifikatsiooni (VTMS § 20 lg 1). Kaitsjaks ei saa olla ka kohtu määratud eestkostja ega kohaliku omavalituse esindaja. Vastajate vähest teadlikkust näitab see, et alla ühe kolmandiku (7 vastaja) arvates võib kaitsjaks olla ka lapsevanem ning viis leiavad, et kohaliku omavalitsuse esindaja. Korrektset ja täielikult õigesti kaitsjaga seotud küsimusele vastas alla poolte noorsoopolitseinikest (vt lisa nr 3 ja joonis 4).

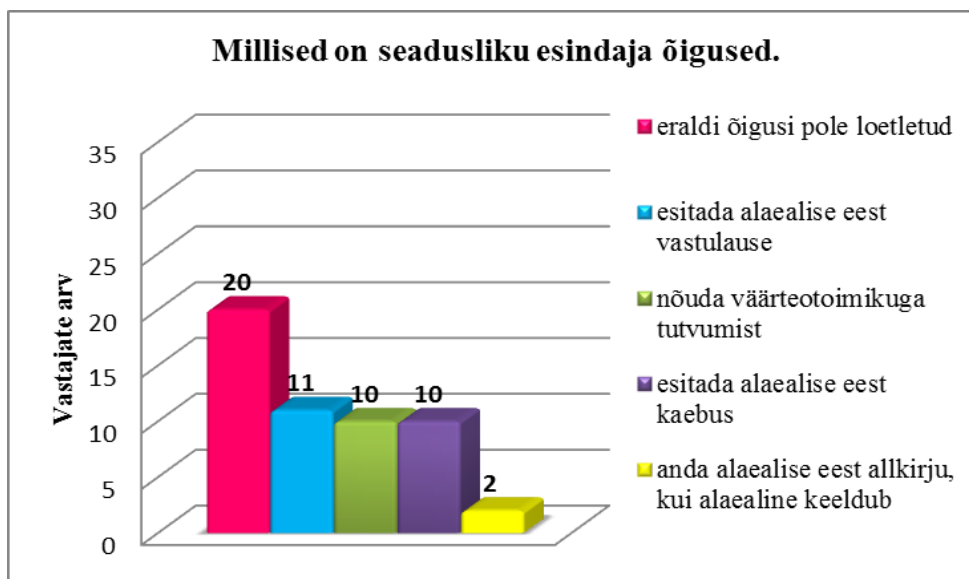

Joonis 4. Noorsoopolitseike teadlikkus sellest, kes võib olla alaealisele kaitsjaks väärteomenetluses (vastajate arvu järgi)

Noorsoopolitseinike teadlikkuse taset seoses alaealise seadusliku esindaja õigustega väärteomenetluses näitab seaduslikule esindajale omistatavat õigust, mida tal tegelikult seadusega ette nähtud ei ole. Uuringu tulemuste kohaselt kaks kolmandikku vastanud noorsoopolitseinikest (20 vastajat) teadsid õigesti, et väärteomenetluses alaealise seaduslikule esindajale eraldi õigusi sätestatud ei ole. Samas üks kolmandik arvas ekslikult, et lapsevanemal on õigus esitada alaealise eest vastulause (11 vastajat) või nõuda väärteotoimikuga tutvumist või esitada alaealise eest kaebus (10 vastajat). Kaks vastanut arvas valesti, et lapsevanem võib alaealise eest anda allkirja väärteoprotokollile, kui laps sellest ise keeldub. Kokku vastasid alaealise seadusliku esindajaga seotud küsimusele täiesti õigesti pooled vastajatest. (vt lisa nr 3 ja joonis 5)

VTMS-s on menetlusalusele isikule ja tema kaitsjale fikseeritud õigused ja kohustused, milleks on vastulause esitamine, toimikuga tutvumine. Neid õigusi alaealise seaduslikul

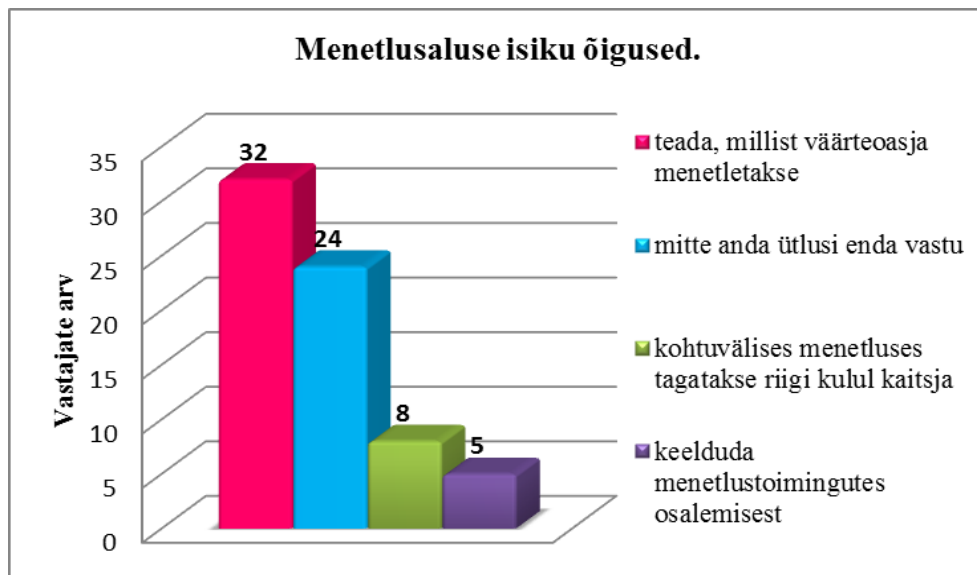
esindajal VTMS järgi pole. Lapsevanem saab alaealist abistada nende õiguste realiseerimisel, aga ta ei saa teha neid lapse eest.

Joonis 5. Noorsoopolitseinike teadlikkus alaealise seadusliku esindaja õigustest (vastajate arvu järgi)

Menetlusaluse isiku õigused väärtetoimikutes tulenevad VTMS-st § 19. Nende teatavaks tegemisel on oluline kohtuvälise menetleja ametniku selgitav roll, et alaealine neid ka sisuliselt mõistaks. Nõue eeldab, et politseiametnik ise neid õigusi teab ja neist aru saab. Uuringust selgub, et kõik vastanud noorsoopolitseinikud ei tea, millised on alaealisest menetlusalusele isikule ette nähtud õigused väärtetoimikutes. Tulemustest nähtub, et peaaegu kõik vastajad (32) teadsid ühte peamist menetlusalusele isikule ettenähtud kaitseõigust - menetlusalusel isikul on õigus teada, millist väärtetoimiku tema suhtes menetletakse. Kaks kolmandiku (24 vastajat) teadsid, et menetlusalune isik ei pea andma enda vastu ütlusi. Need mõlemad kaitseõigused on olulised, et isik saaks tagada enda reaalse kaitse. Ometi arvas valesti alla ühe kolmandiku, et ilma seadusliku esindajata ei pea alaealisest menetlusalune isik osalema menetlustoimingus (5 vastajat). Samuti arvasid ekslikult alla ühe kolmandiku vastajaist, et vajadusel tagatakse kohtueelses menetluses alaealisele riigi kulul kaitsja (8 vastajat). (vt lisa nr 3, joonis 6)

VTMS järgi on menetlusalusel isikul õigus kaitsjale igal hetkel, kuid alaealise puhul on kaitsja osavõtt kohustuslik alates kohtumenetlusest, kus vajadusel tagatakse kaitsja riigi poolt. Kohtueelses menetluses peab alaealine ise leidma endale kaitsja. Kokku vastasid menetlusaluse isiku õigustega seotud küsimusele täiesti õigesti pooled noorsoopolitseinikest. (vt lisa nr 3, joonis 6)

Joonis 6. Noorsoopolitseinike teadlikkus menetlusalusele isikule ette nähtud õigustest väärteomenetluses (vastajate arvu järgi)

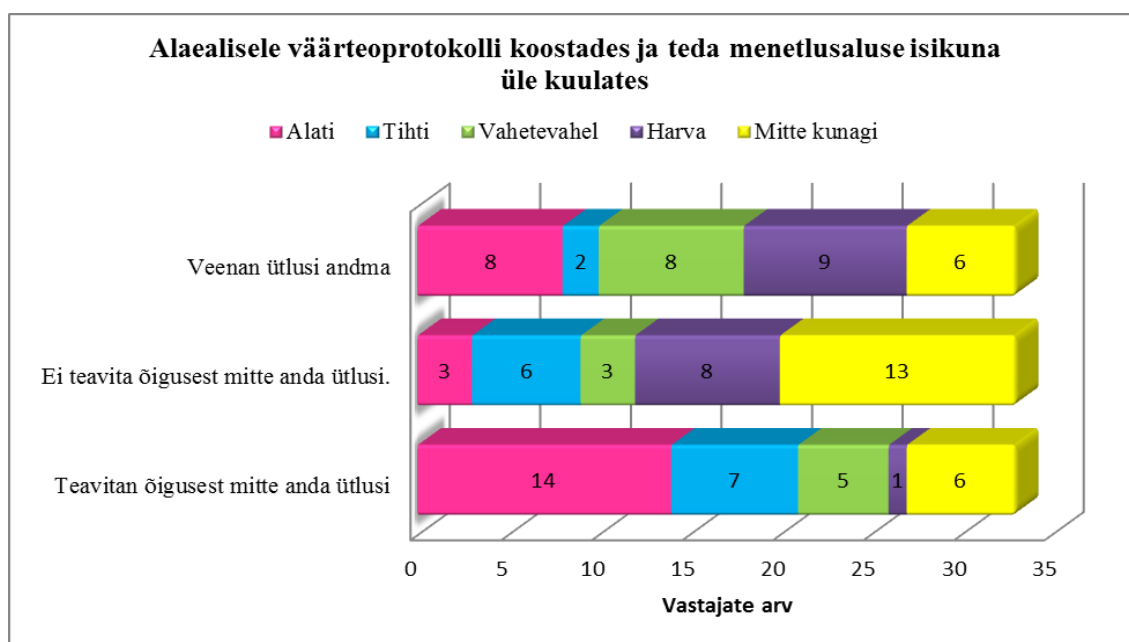
Isiku kinnipidamine on tema vabaduse piiramine. Alaealise kinnipidamisel, kui piiratakse tema põhiõigust, on oluline sellest kohe teavitada alaealise seaduslikku esindajat. Peaaegu kõik vastajad (31) teadsid, et VTMS § 44 alusel alaealise kinnipidamisest tuleb viivitamatult teavitada seaduslikku esindajat. Kaks vastajat seda ei teadnud, arvates, et teavitama peab kolme tunni jooksul või kui kinnipidamine on lühem kui kolm tundi, siis ei pea üldse teavitama. (vt lisa nr 3)

Küsimus number kaheksa oli avatud vastusega, selle eesmärk oli välja selgitada, kas noorsoopolitseinikud teavad, millised erisused on väärteomenetluses ette nähtud alaealisele võrreldes täisealisega. Kokku vastas sellele küsimusele 17 ametnikku, 16 jätsid vastamata. Üle poolte vastanutest teadsid peamisi erisusi: kaheksal korral nimetati kiirmenetluse kohaldamise keeldu ning 10 korral toodi välja lapsevanema teavitamise kohustus. Lisaks oli veel nimetatud üksikuid erisusi, nagu materjalide edastamise võimalus mõjutusvahendi kohaldamiseks alaealiste komisjonile. Üks vastaja oli kopeerinud väljavõtte laste kohtlemise juhendist, mis näitab, et ta oskab leida erisusi, kui vaja.

Lisaks noorsoopolitseinike teadlikkusele, uuris autor kuidas teevad noorsoopolitseinikud teatavaks alaealisest menetlusalusele isikule VTMS § 19 ette nähtud õigused ja kohustused ning kuidas nad tagavad alaealisest menetlusalusele isikule tema kaitseõiguse mitte anda ütlusi enda vastu.

Jooniselt 7 nähtub, et alaealisest menetlusluse isiku ülekuulamisele ja talle väärteoprotokollide koostamisele ei teavita kõik vastanud noorsoopolitseinikud iga kord alaealist sellest, et tal on õigus vaikida, olgugi et see on üks süüteo menetluse põhiõigustest. Tulemuste kohaselt ainult alla poolte vastanud noorsoopolitseinikest (14 vastajat) teavitavad **alati** alaealisest menetlusluse isikut õigusest vaikida ja mitte anda enda vastu ütlusi. Samal ajal üks kolmandik (12 vastajat) teavitavad sellest, kas **tihti või vahetevahel** ning kuus noorsoopolitseinikku ei tee seda mitte kunagi. (vt lisa nr 3 ja joonis 7) Nendest kuuest vastajast, kes mitte kunagi ei teavita alaealist tema õigusest mitte anda ütlusi enda vastu, viis ei teadnudki, et see on alaealise üks olulisim kaitseõigus. Nad vastasid valesti ka küsimusele number neli, millega selgitati välja vastajate teadlikkus seoses alaealise menetlusluse isiku õigustega väärteomenetluses. Seetõttu on arusaadav, et kui puudub vastav teadmine, ei saa üldjuhul õigesti toimida.

Alla ühe kolmandiku noorsoopolitseinikest (9 vastajat), kas **alati või tihti** ütlevad alaealisele väärteoprotokollide koostades, et ta peab igal juhul rääkima kõik, mis on sündmusega seotud ega teavita alaealist õigusest mitte anda ütlusi enda vastu. Samuti selgub uuringu tulemustest, et kui alaealisest menetlusluse isik soovib kasutada oma õigust vaikida, siis ei võimaldata talle seda iga kord. Alla ühe kolmandiku (10 vastajat), kas **alati või tihti** veenavad alaealisest menetlusluse isikut ütlusi andma, isegi siis, kui isik ise soovib keelduda. (vt lisa nr 3 ja joonis 7)

Joonis 7. Noorsoopolitseinike poolne teabe edastamine alaealisele, kui alaealist kuulatakse üle menetlusluse isikuna või koostatakse talle väärteoprotokoll (vastajate arvu järgi)

Alaealise ülekuulamise ja väärteprotokollide koostamisega seotud kohtlemise küsimuse vastuste keskväärtuste võrdlemine näitab seda, et alaealise menetlusaluse isiku ülekuulamisel ja temale väärteprotokollide koostamisel on noorsoopolitseinike kõige sagedasem käitumisviis see, et teavitatakse alaealist õigusest mitte anda ütlusi enda vastu (keskväärtus 3,67). Kõige harvemini esines, et noorsoopolitseinik ütleb alaealisele, et ta kirjutaks või räägiks kõik, mis on sündmusega seotud ega teavita õigusest mitte anda ütlusi (keskväärtus 2,33). (vt tabel 4)

Tabel 4. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumisele seoses alaealise menetlusaluse isiku ülekuulamisega ja väärteprotokollide koostamisega

Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele.	Keskväärtus	Standardhälve
Teavitan teda, et tal on õigus mitte anda ütlusi enda vastu	3,67	1,51
Kui menetlusalune isik keeldub ütluste andmisest, siis veenan teda, et ta ikkagi annaks ütlusi	2,91	1,44
Ütlen, et ta kirjutaks või räägiks kõik, mis on sündmusega seotud ja ei teavita teda õigusest mitte anda ütlusi	2,33	1,41

Riigikohus on oma lahendites välja toonud, et õiguste ja kohustuste teatavaks tegemine eeldab ka nende sisulist selgitamist, kuid sel viisil ei toimi iga kord noorsoopolitseinikud. Uuringu andmetel ainult alla ühe kolmandiku (6 vastajat) **selgitavad alati** alaealisele VTMS § 19 ettenähtud õigusi ja kohustusi ning üle ühe kolmandiku (14 vastajat) selgitavad **tihti**, mida need õigused ja kohustused sisuliselt tähendavad. Neli noorsoopolitseinikku vastas, et nad ei selgita, kas **mitte kunagi või** teevad seda **harva**. Kaks kolmandikku vastanutest (26) märkis, et nad mitte kunagi ei selgita alaealisele menetlusalusele isikule õigusi ja kohustusi, öeldes, et alaealine lihtsalt kirjutaks neile alla. (vt lisa nr 3)

Tähelepanuväärne on, et need kuus vastajat, kes oma sõnul alati selgitavad alaealisele VTMS § 19 järgi ette nähtud õigused ja kohustused sisuliselt lahti, peaaegu kõik teavitavad alati alaealist ka õigusest mitte anda ütlusi. See kinnitab, et nad tõesti selgitavad õigusi ja kohustusi.

Keskväärtuste võrdlemisel ilmneb, et kõige sagedamini teevadki noorsoopolitseinikud alaealisele menetlusalusele isikule väärteprotokollide koostamisel VTMS § 19 ettenähtud õigused ja kohustused teatavaks kahel viisil. Esiteks lasevad alaealised õigused ja kohustused läbi lugeda ja võtavad allkirja (keskväärtus 3,7). Teisteks selgitavad, mida need õigused ja kohustused sisuliselt tähendavad (3,61). Kõige harvem tava õigusi ja kohustusi tutvustada on öelda alaealisele, et ta lihtsalt kirjutaks allkirja (keskväärtus 1,36). Kõige sagedasema ja kõige harvema käitumisviisi standardhälbed erinevad oluliselt. Tabelist 5 on näha, et see on kõrgeim

sagedasema käitumisviisi puhul „lasen alaealisel ...“, mis näitab, et selle variandi puhul on kõige enam neid noorsoopolitseinikke, kes vastasid ühes või teises äärmuses (alati/ mitte kunagi). Samal ajal oldi kõige üksmeelsemad oma vastustes väite „ütlen, et siin...“ puhul, mis on ühtlasi kõige harvem käitumisviis. (vt tabel 5)

Tabel 5. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealisele menetluslusele isikule õiguste ja kohustuste tutvustamisega vääртеoprotokollil koostamisel

Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele.	Keskvärtus	Standardhälve
Lasen alaealisel õigused ja kohtused ise läbi lugeda ja ta kirjutab allkirja	3,7	1,33
Selgitan lahti, mida need õigused ja kohustused ka sisuliselt tähendavad	3,61	1,06
Loen talle õigused ja kohustused ise ette	2,64	1,06
Ütlen, et siin on sinu õigused ja kohustused, ja kirjuta allkiri	1,36	0,78

Selleks, et vaadata, kas seos populatsioonis kehtib, teostab autor paarisvõrdlust, st võrdleb kahte kogumit omavahel, vastajaid staaži järgi kahes grupis analüüsid. Hinnangu andmiseks, kuivõrd tõenäoselt erinevad võrreldavad rühmad omavahel, tuleb vastuseid testida. (Tooding 2007:154) Autor on iga käitumisviisi sageduse puhul välja arvanud keskvärtused ja t-testi olulisuse. Test on oluline nivool $p \leq 0,05$. Kui t-testi olulisuse väärtus on piisavalt väike, siis on keskvärtuste erinevus kahes grupis statistiliselt oluline.

Tabelist 6 on näha, et vastuste keskvärtuste omavaheline võrdlemine staaži lõikes seoses alaealise õiguste tagamisega vääртеomenetluses, ei erine oluliselt ning erinevused ei ole ka statistiliselt olulised, mis tähendab, et antud väidetega nõustumine ei sõltu noorsoopolitseinike staažist.

Tabel 6. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealise õiguste tagamisega, vastuste keskvärtused ja standardhälve vastavalt staažile

	Staaž kuni 10 aastat (n=20)		Staaž üle 10 aasta (n=13)		T-testi olulisus*
	Keskvärtus	Standardhälve	Keskvärtus	Standardhälve	
Lasen isikul õigused ja kohtused ise läbi lugeda ja ta kirjutab allkirja	3,75	1,3	3,62	1,39	0,78
Selgitan õigusi ja kohustusi sisuliselt	3,5	0,97	3,77	1,17	0,50
Teavitan õigusest mitte anda ütlusi enda vastu	3,3	1,55	4,23	1,24	0,069
Kui isik keeldub ütluste andmisest, siis veenan ütlusi andma	2,85	1,49	3	1,35	0,77
Loen õigused ja kohustused ise ette	2,55	1,02	2,77	1,09	0,57
Ütlen, et ta kirjutaks kõik, mis teab, ja ei teavita õigusest mitte anda ütlusi	2,4	1,32	2,23	1,54	0,75
Ütlen, et siin on sinu õigused ja kohustused, ja kirjuta allkiri	1,4	0,73	1,31	0,85	0,75

* test oluline nivool $p \leq 0,05$.

Tabelist 7 on näha, et kuigi vastuste keskvaartuse võrdlemisel vanusegruppides võib täheldada teatavaid erinevusi, ei ole need erinevused statistiliselt olulised, mis tähendab, et antud väidetega nõustumine ei sõltu ka töötaja vanusest.

Tabel 7. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealisele tema kaitseõiguste tagamisega vanuse lõikes

	Alla 36-aastased (n=15)		Üle 36-aastased (n=18)		T-testi olulisus*
	Keskvaartus	Standardhälve	Keskvaartus	Standardhälve	
Lasen isikul õigused ja kohtused ise läbi lugeda ja ta kirjutab allkirja	3,93	1,22	3,50	1,42	0,35
Selgitan õigusi ja kohustusi sisuliselt	3,47	0,83	3,72	1,23	0,48
Teavitan õigusest mitte anda ütlusi enda vastu	3,27	1,67	4,00	1,33	0,18
Loen õigused ja kohustused ise ette	2,80	1,01	2,50	1,10	0,42
Kui isik keeldub ütluste andmisest, siis veenan ütlusi andma	2,73	1,49	3,06	1,43	0,53
Ütlen, et ta kirjutaks kõik, mis teab ja ei teavita õigusest mitte anda ütlusi	2,60	1,35	2,11	1,45	0,32
Ütlen, et siin on sinu õigused ja kohustused ja kirjuta allkiri	1,47	0,83	1,28	0,75	0,50

* test oluline nivool $p \leq 0,05$.

Tabelist 8 on näha, et kuigi vastuste keskvaartuse võrdlemisel haridustaseme gruppides võib täheldada teatavaid erinevusi, ei ole need erinevused statistiliselt olulised, mis tähendab, et antud väidetega nõustumine ei sõltu ka töötaja haridusest.

Tabel 8. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealisele tema kaitseõiguste tagamisega hariduse lõikes

	Politseilise haridusega (n=10)		Muu kõrgharidusega (n=23)		T-testi olulisus*
	Keskvaartus	Standardhälve	Keskvaartus	Standardhälve	
Loen õigused ja kohustused ise ette	3,30	0,99	2,57	1,08	0,41
Kui menetlusalune isik keeldub ütluste andmisest, siis veenan teda, et ta ikkagi annaks ütlusi	3,00	1,25	3,19	1,40	0,09
Teavitan teda, et tal on õigus mitte anda ütlusi enda vastu	2,90	1,78	3,67	1,46	0,80
Selgitan lahti, mida need õigused ja kohustused ka sisuliselt tähendavad	2,60	0,95	3,52	1,17	0,66
Lasen alaealisel õigused ja kohtused ise läbi lugeda ja ta kirjutab allkirja	2,55	1,25	3,62	1,43	0,87
Ütlen, et ta kirjutaks või räägiks kõik, mis on sündmusega seotud ja ei teavita teda õigusest mitte anda ütlusi	2,30	1,42	2,48	1,44	0,75
Ütlen, et siin on sinu õigused ja kohustused, ja kirjuta allkiri	2,15	0,97	1,38	0,74	0,96

* test oluline nivool $p \leq 0,05$.

Seega saab öelda, et võrreldes noorsoopolitseinike käitumissagedust tööstaaži lõikes, on tulemused üsnagi sarnased, mis näitab, et tööstaaž ei anna mõjutust ametnike käitumisele menetlusaluse alaealise kohtlemisel väärteomenetluses. Tulemused vanuse ja hariduse lõikes teatud määral erinevad, kuid need ei ole statistiliselt olulised erinevused, seega ei mõjuta ka vastaja vanus ja haridus alaealise kohtlemist.

Noorsoopolitseinike hinnangud ja arvamused seoses alaealise kohtlemisega

Eelnevalt käsitles autor noorsoopolitseinike teadlikkust seoses alaealise kohtlemisega, järgnevalt on ülevaade sellest, millised on noorsoopolitseinike hinnangud alaealise mõjutamise ja karistamise väärteomenetluses ning milline on nende eneseteadlikkus. Hinnangute ja arvamuste selgitamiseks andsid vastajad 1-5-pallisel skaalal hinnanguid, mil määral nad esitatud väidetega nõustuvad.

Esmalt hindasid noorsoopolitseinikud ise oma teadmisi ja oskusi. Uuringu tulemustest selgus, et **üle kahe kolmandiku vastanutest**, ehk 25 noorsoopolitseinikku **hindasid ise oma teadmisi ja oskusi seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses heaks**. 17 vastajat nõustusid pigem ja kaheksa vastajat nõustusid täielikult sellega, et nende teadmised ja oskused on head. Samal ajal üks vastaja oma teadmisi heaks ei hinnanud. Positiivne on see, et mitte ükski vastaja ei toonud välja, et ta ei nõustuks üldse väitega. (vt lisa nr 3)

Need kaheksa noorsoopolitseinikku, kes nõustusid täielikult, et nende teadmised ja oskused seoses alaealise kohtlemisega on head, teadsid kõik millised on menetlustoimingud, millega saab alaealise suhtes alustada väärteomenetlust ja seda, et alaealise seaduslikku esindajat peab teavitama, kui alaealisele koostatakse väärteoprotokoll. Kaks nendest arvas ekslikult, et alaealisele võib kaitsjaks olla lapsevanem või kohaliku omavalituse esindaja. Kuigi kõik kaheksa teadsid, et alaealisest menetlusalusest isikul on õigus teada, millist väärteoasja tema suhtes menetletakse, siis üks ei teadnud menetlusaluse isiku õigust vaikida. Küsimusele, mis oli seotud alaealise seadusliku esindaja õigustega väärteomenetluses, vastasid õigesti kaheksast vaid pooled. Nad kõik teadsid, et alaealise kinnipidamisest tuleb viivitamatult teavitada alaealise seaduslikku esindajat. Eeltoodu näitab, et kuigi ametnikud ise hindasid oma teadmisi heaks, siis ei osanud nad kõigile ankeedis esitatud küsimustele õigeid vastuseid anda. Alati ei taga teadmiste omamine seda, et neid osatakse rakendada. Näiteks need kaheksa noorsoopolitseinikku, kes ise hindasid oma teadmisi heaks, ei rakenda teadmisi alati nii nagu peaks. Vaid pooled nendest teavitavad alaealisest menetlusalust isikut iga kord õigusest mitte

anda ütlusi enda vastu. Kui alaealisest menetlusalune isik keeldub ütluste andmisest, siis kaheksast pooled vastajad veenavad alati isikut ikkagi ütlusi andma. Samuti kaheksast vaid kaks selgitavad alati VTMS sätestatud õigusi ja kohustusi. (vt lisa nr 3)

Alaealise õigeks kohtlemiseks peab politseiametnik olema kursis nii seaduse muudatustega kui alaealisi puudutavate kohtulahenditega, samuti tuleb kasuks regulaarne enesetäiendamine koolitustel. Uuringust selgub, et pooled vastanud noorsoopolitseinikest (18 vastajat) leiavad, et nad saavad piisavalt informatsiooni alaealisi puudutavate seadusemuudatuste ja kohtulahendite kohta, nõustudes väitega kas täielikult või pigem. Peaaegu sama paljud (16 vastajat) nõustuvad kas täielikult või pigem sellega, et regulaarne koolitus ja enesetäiendusvõimalused on piisavad. Samal ajal alla ühe kolmandiku vastanutest arvavad, et nendeni ei jõua piisavalt vajalikku informatsiooni alaealistega seotud kohtulahenditest (ja seadusemuudatustest 6 vastajat) ning koolitus ja enesetäiendusvõimalused ei ole piisavad (5 vastajat). (vt lisa nr 3)

Uuringus oli esitatud väited selle kohta, et hetkel alaealise kohtlemist reguleerivad õigusaktid on piisavad, tagamaks alaealise õiguste kaitse ning VTMS-s peaks olema eraldi peatükk alaealisele ja tema seaduslikule esindajale. Tulemustest nähtub, et kahe kolmandiku vastajate hinnangul on kehtivate seadustega piisavalt tagatud väärteo toime pannud alaealise õiguste kaitse väärteomenetluses (21 vastajat) ning VTMS-s peaks olema eraldi loetletud alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused (20 vastajat). Samuti arvasid vastajad, et üldjuhul oskavad noorsoopolitseinikud seaduses ette nähtud normide alusel alaealiste väärteoasju menetleda ilma alaealise õigusi rikkumata (21 vastajat). Eelpool kirjeldatud tulemused näitavad, et vastajad on esitatud väidetega nõustunud kas täielikult või pigem. (vt lisa nr 3)

Noorsoopolitseinikelt saadud hinnangute keskväärtuste võrdlemisel tabelist 9 on näha, et kõige enam nõustusid vastanud noorsoopolitseinikud kolme väitega, mille puhul keskväärtus on neli. Esimene, millega kõige enam nõustuti, on see, et vastajate hinnangul on tema teadmised ja oskused seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses head. Kaks järgnevat väidet on need, et noorsoopolitseinikud oskavad üldjuhul seaduses ettenähtud normide alusel alaealiste väärteoasju menetleda alaealise õigusi rikkumata ning kolmas, et hetkel kehtivate seadustega on piisavalt tagatud väärteo toime pannud alaealiste õiguste kaitse väärteomenetluses.

Tabel 9. Noorsoopolitseinike hinnangud

Noorsoopolitseinike nõustumine järgnevate väidetega.	Keskvärtus	Standardhälve
Minu teadmised ja oskused seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses on head	4	0,76
Noorsoopolitseinikud oskavad üldjuhul seaduses ettenähtud normide alusel alaealiste väärteoasju menetleda ilma alaealise õigusi rikkumata	4	0,82
Hetkel kehtivate seadustega on piisavalt tagatud väärteo toime pannud alaealiste õiguste kaitse väärteomenetluses	4	0,98
Väärteomenetluse seadustikus peaks olema eraldi loetletud alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused	3,84	1,19
Ma saan piisavalt informatsiooni alaealisi puudutavate seadusemuudatuste ja kohtulahendite kohta	3,39	1,03
Noorsoopolitseinike regulaarne koolitus ja enesetäiendusvõimalused on piisavad	3,3	0,92
Kasvatuslikud meetodid (mõjutusvahendid, mida määratakse alaealiste komisjoni poolt) aiatavad, võrreldes karistuslike meetodiga (rahatraviga) paremini kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamisele	2,93	0,92
Väärteo toimepannud alaealise karistamine rahatraviga aitab kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamisele	2,27	0,78
Politseil on seadusega antud piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks viisil, et ta edaspidi rohkem õigusrikkumisi toime ei paneks	2,17	0,92

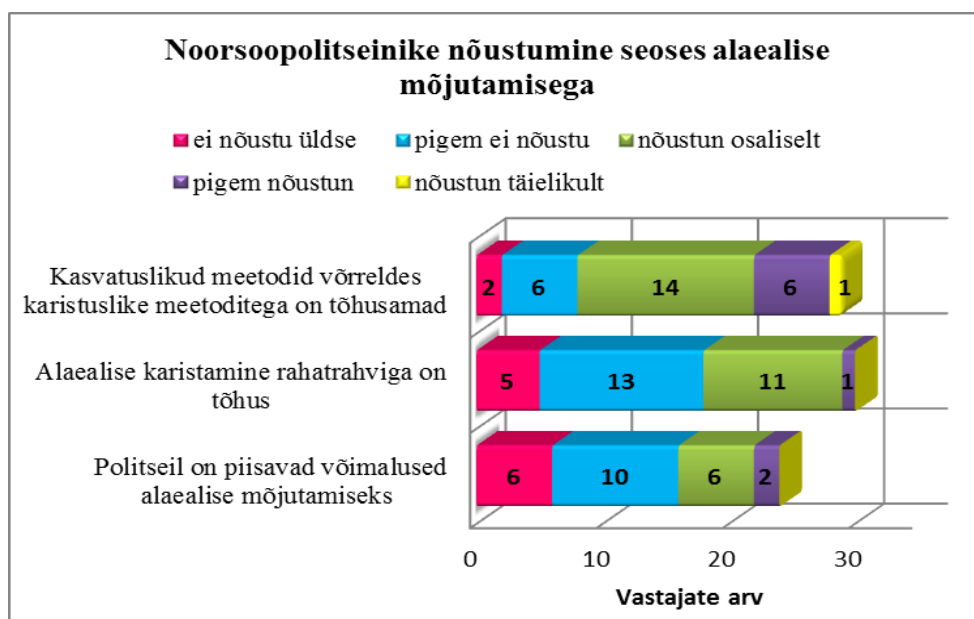
Kuigi politsei rakendab peamise mõjutusvahendina väärteo sooritanud alaealisele karistuslikku sekkumist ehk rahatravi, siis noorsoopolitseinikud ei nõustunud, et politseile oleks antud head võimalused alaealise mõjutamiseks ning alaealise karistamine rahatraviga oleks tõhus.

Jooniselt nr 8 on näha, et mitte ükski vastaja polnud täielikult nõus sellega, et seadusega on antud piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks viisil, et ta edaspidi rohkem õigusrikkumisi toime ei paneks. Samuti ei nõustunud täielikult mitte keegi sellega, et väärteo toime pannud alaealise karistamine rahatraviga aitab kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamisele.

Mittenõustumist eeltoodud väidetega kinnitab ka ilmnunud asjaolu, mille kohaselt pooled vastajatest märkisid, et ei nõustu üldse või pigem ei nõustu sellega, et seadusega on antud piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks (16 vastajat) ning alaealise karistamine rahatraviga on tõhus (18 vastajat). (vt lisa nr 3 ja joonis 8)

Samuti kinnitab öeldut keskväärtuste võrdlemine, kus ilmneb, et noorsoopolitseinikud nõustuvad kõige vähem sellega, et politseil on seadusega antud piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks viisil, mis takistaks tal edaspidi õigusrikkumisi toime panna (keskväärtus 2,17). (vt tabel 9)

Kuna noorsoopolitseinike arvates ei ole rahatrahv mõjusaim meetod, siis uuriti, kas kasvatuslikud meetodid, mõjutusvahendid, mida määratakse alaealiste komisjonis, aitavad võrreldes karistusliku meetodi rahatrahviga, paremini kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamisele, sh edaspidiste õigusrikkumiste ära hoidmisele. Selgub, et ainult seitse vastajat nõustusid sellega kas täielikult või pigem ning kaheksa vastajat ei nõustunud üldse või pigem ei nõustunud. (vt lisa nr 3 ja joonis nr 8)

Joonis 8. Noorsoopolitseinike hinnangud seoses alaealisele ette nähtud mõjutus- ja karistusvahendite tõhususest (vastajate arvu järgi)

Analüüsidest vastanud noorsoopolitseinike hinnanguid vastavalt ametnike tööstaažile, on tabelist 10 näha, et alla 10 aastase staažiga ametnikud nõustuvad kõige enam väidetest sellega, et VTMS-is peaksid olema eraldi alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused (keskväärtus 4,26). T-testi olulisus on selle väite puhul 0,02 ja test on oluline nivool $p \leq 0,05$, seega jääb t-testi olulisus lubatud vea piiridesse. Eeltoodust saab välja tuua, et alla 10 aastase staažiga vastanud nõustuvad oluliselt rohkem sellega, et alaealisele ja tema seaduslikule esindajale peaks VTMS-s olema ette nähtud eraldi õigused ja kohustused. Lisaks on antud väite standardhälvete võrdlemisel näha, et alla 10 aastase staažiga vastanud ametnikud on andnud ühtsamaid vastuseid (standardhälve 0,93) ning üle 10 aastase staažiga ametnikud on vastanud rohkem ühes või teises äärmuses (nõustun täielikult/ ei nõustu üldse, standardhälve 1,30). (vt tabel 10)

Tabel 10. Noorsoopolitseinike hinnangud staaži järgi

	Staaž alla 10 aasta (n=20)		Staaž üle 10 aasta (n=13)		T-testi olulisus*
	Keskväärts	Standardhälve	Keskväärts	Standardhälve	
VTMS-s peaks olema eraldi alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused	4,26	0,93	3,23	1,30	0,02
Minu teadmised ja oskused alaealise kohtlemisest on head	4,05	0,71	3,92	0,86	0,66
Seadustega on piisavalt tagatud alaealiste õiguste kaitse väärtemenetluses	3,78	0,73	3,75	1,29	0,95
Noorsoopolitseinikud oskavad üldjuhul alaealiste väärtetasu menetleda	3,63	0,90	3,92	0,67	0,32
Ma saan piisavalt informatsiooni	3,4	1,14	3,38	0,87	0,97
Koolitus ja enesetäiendusvõimalused on piisavad	3,15	0,99	3,54	0,78	0,22
Kasvatuslikud meetodid on tõhusamad, võrreldes karistuslike meetoditega	2,94	0,87	2,91	1,04	0,93
Politseil on piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks	2,19	0,83	2,13	1,13	0,89
Alaealise karistamine rahatrahviga aitab kaasa tema edaspidise seaduskuulekuse parandamisele	2,05	0,71	2,64	0,81	0,06

* test oluline nivool $p \leq 0,05$.

Tabelist 11 nähtub, et vastuste keskväärtuste võrdlemisel noorsoopolitseinike vanuse järgi olulisi erinevusi ei esine ehk erinevused ei ole statistiliselt olulised. Seega ei saa teha järeldusi vanuse põhjal antud väidetega nõustumisel.

Tabel 11. Noorsoopolitseinike hinnangud vanuse järgi

	Alla 36 aastased (n=15)		Üle 36 aastased (n=18)		T-testi olulisus *
	Keskväärts	Standardhälve	Keskväärts	Standardhälve	
VTMS-s peaks olema eraldi alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused	4,29	0,99	3,50	1,25	0,06
Minu teadmised ja oskused alaealise kohtlemisest on head	3,93	0,70	4,06	0,83	0,65
Seadustega on piisavalt tagatud alaealiste õiguste kaitse väärtemenetluses	3,86	0,77	3,69	1,14	0,63
Noorsoopolitseinikud oskavad üldjuhul alaealiste väärtetasu menetleda	3,71	1,45	3,76	0,97	0,86
Ma saan piisavalt informatsiooni	3,33	1,23	3,44	0,86	0,77
Koolitus ja enesetäiendusvõimalused on piisavad	3,33	0,98	3,28	0,89	0,87
Kasvatuslikud meetodid on tõhusamad, võrreldes karistuslike meetoditega	3,13	0,74	2,71	1,07	0,24
Politseil on piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks	2,46	0,66	1,82	1,08	0,10
Alaealise karistamine rahatrahviga aitab kaasa tema edaspidise seaduskuulekuse parandamisele	2,27	0,59	2,27	0,96	1,00

* test oluline nivool $p \leq 0,05$.

Analüüsidest tulemusi vastaja hariduse järgi, on tabelist 12 näha, et T-testi olulisuse väärtus on piisavalt väike kolme väite puhul, mistõttu saab välja tuua, et nende väidete puhul on tegemist statistiliselt olulise erinevusega. Tulemuste kohaselt on vastanutest politseilise haridusega noorsoopolitseinikud oluliselt rohkem nõus kui muu kõrgharidusega vastajad sellega, et: 1) kasvatuslikud meetodid aitavad võrreldes karistuslike meetoditega paremini kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamisele; 2) alaealise karistamine rahatrahviga aitab kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamisele ning 3) politseil on seadusega antud piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks. Kuigi ankeedile vastas kolmandik noorsoopolitseinikest, on antud väidete puhul keskväärtuste erinevused piisavalt suured ja erinevused statistiliselt olulised, võib suure tõenäosusega eeldada, et erinevused kehtivad ka üldvalimis. Võrreldes teiste väidetega, on vastajad siiski kokkuvõttes vähem nõus nende kolme väitega, kuna keskväärtused on väiksemad.

Tabel 12. Noorsoopolitseinike hinnangud hariduse järgi

	Muu kõrgharidus (n=23)		Politseiline kesk-eri, kõrgharidus (n=10)		T-testi olulisus*
	Keskvärtus	Standardhälve	Keskvärtus	Standardhälve	
Minu teadmised ja oskused alaealise kohtlemisest on head	4,06	0,79	3,9	0,70	0,62
Seadustega on piisavalt tagatud alaealiste õiguste kaitse väärteomenetluses	3,81	0,93	3,67	1,05	0,74
Noorsoopolitseinikud oskavad üldjuhul alaealiste väärteoasju menetleda	3,67	0,86	3,9	0,70	0,44
VTMS-s peaks olema eraldi alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused	3,65	1,19	4,33	1,05	0,15
Ma saan piisavalt informatsiooni	3,48	1,08	3,2	0,87	0,46
Koolitus ja enesetäiendusvõimalused on piisavad	3,26	0,96	3,4	0,84	0,68
Kasvatuslikud meetodid on tõhusamad, võrreldes karistuslike meetoditega	2,68	0,86	3,4	0,80	0,05
Alaealise karistamine rahatrahviga aitab kaasa tema edaspidise seaduskuulekuse parandamisele	2,05	0,76	2,7	0,64	0,03
Politseil on piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks	1,81	0,75	2,88	0,78	0,01

* test oluline nivool $p \leq 0,05$.

Tulemused näitavad, et vastanud noorsoopolitseinike hinnangul ei ole alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamiseks parim sekkumisviis politsei poolt määratav rahatrahv ning politseile ei ole seadusega antud piisavaid võimalusi alaealise tõhusamaks mõjutamiseks. Võrreldes politseilise hariduse ja muu kõrgharidusega vastajate hinnanguid, on politseilise

haridusega vastajad siiski rohkem nõus, et rahatrahv täidab oma eesmärgi ja politseil on võimalusi alaealise mõjutamiseks.

2.3. Järeldused uurimistulemustest ja ettepanekud noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele ning politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele

Käesolevas alapeatükis arutleb töö autor uurimistulemuste üle ning tulemustest lähtuvalt esitab peamised järeldused. Järeldused on kehtivad ennekõike uuringus osalenute noorsoopolitseinike kohta. Samuti esitab autor töö eesmärgist tulenevalt töö praktilise väärtusena väljatöötatud ettepanekud alaealistega seotud õigusruumi arendamiseks.

Autor analüüsis noorsoopolitseinike hinnanguid oma käitumisele seoses alaealise kohtlemisega ja õiguste tagamisega vanuse, staaži ja hariduse lõikes. Vanuse ja staaži lõikes statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenud. Küll aga ilmnis hariduse võrdlemisel erinevus selles, et politseilise haridusega vastajad on rohkem nõus väidetega, et kasvatuslik meetodid on tõhusamad; et alaealise karistamine rahatrahviga on tõhus ning et politseile on antud piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks.

Tuginedes tulemustele esitab autor järgnevad järeldused:

- **Uuringus osalenud noorsoopolitseinikest kolmandiku teadlikkus seoses alaealisest menetlusala isiku kohtlemisega väärteomenetluses on teatud juhtudel puudulik.** 33-st vastajast vastas seitse inimest ekslikult, et väärteomenetlust on võimalik alustada avalduse võtmisega, sama palju märkis valesti indikaatorvahendi kasutamist kui esimest menetlustoimingut. 10 vastajat ei teadnud, et viivitamatult on vaja teavitada alaealise seaduslikku esindajat, kui alaealisele koostatakse väärteoprotokoll. Seitse vastajat arvas valesti, et lapsevanem võib olla kaitsjaks. 11 korda vastati valesti, et lapsevanem võib nõuda väärteotoimikuga tutvumist, ning 10 korda, et vanem võib esitada alaealise eest kaebuse.

Töö teooria osas leidis käsitlemist alaealise seadusliku esindaja ja alaealisest menetlusala isiku õiguste tagamine väärteomenetluses. Autor kirjeldas ja analüüsis õigusi, mis tulenevad erinevatest allikatest: nii siseriiklikust kui rahvusvahelisest õigusest, sh kohtulahenditest. Alaealise õiglaseks kohtlemiseks on vaja need õigused ka realselt tagada. Politseiametnike

vähene teadlikkus tingib ebaõige käitumise, antud töös tähendab see alaealise ebaõiget kohtlemist.

Juba varasemalt on töös välja toodud, et alaealise õigusteadvuse kujundamisel saab eristada kolme elementi, sama põhimõtte kehtib ka noorsoopolitseinike õigusteadvuse kujundamisel seoses alaealise õige kohtlemisega väärteomenetluses. Esiteks peavad politseiametnikul endal olema õigusosalased teadmised, teiseks on oluline ametniku suhtumine ja emotsioonid ning kolmandaks valmisolek käituda õiguspäraselt. Kui teadmised on puudulikud või puudub valmisolek õiguspäraselt käituda, võib see tingida ebaõiglase menetluse, mille tulemusel võib saada karistada isik, kes tegelikult ei ole süüdi ning teo sooritanud isik pääseb karistamata. Kui isik peab karistust ebaõiglaseks, tekitab see temas vihaseisundi ning ta hakkab karistajat ignoreerima.

Kuigi üle kahe kolmandiku vastanud noorsoopolitseinikest ise hindab oma teadmisi ja oskusi seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses heaks, näitavad uuringu tulemused teatud väärarusaamu ja alaealise ebaõiget kohtlemist.

Üks kolmandik vastajatest arvas ekslikult, et väärteomenetluse alustamine on võimalik nii avalduse, indikaatorvahendi kasutamise kui alaealiselt seletuse võtmisega. Tegemist ei ole väärteomenetluses ettenähtud menetlustoimingutega. Indikaatorvahendi kasutamine alkoholihoobe kontrollimiseks on politsei- ja piirivalveseaduse mõistes haldusmenetluse toiming ning allutatud isiku kohtlemisel tuleb järgida eelkõige haldusmenetluse, mitte väärteomenetluse põhimõtteid. Seega on selles osas vastanutel segane arusaam väärteomenetluse ja haldusmenetluse erinevusest ning sellest, millised on väärteomenetluse toimingud.

Tunduvalt parem on vastanud noorsoopolitseinike teadlikkus sellest, millal ja mis põhjusel tuleb alaealise seaduslikku esindajat teavitada. Peaaegu kõik vastajad teadsid, et VTMS § 70 § 3¹ järgi on kohtuvälisel menetlejal kohustus alaealise seaduslikku esindajat teavitada, kui alaealisele koostatakse väärteoprotokoll. Autor järeldab, et kuna see õigus on otseselt VTMS-is sõnastatud, siis sel põhjusel teavad seda vastajad paremini, võrreldes nende õiguste ja kohustustega, mida otseselt ei ole sõnastatud seaduses. Kahjuks ei teadnud üks kolmandik vastajatest, et teavitamine peab toimuma viivitamatult. Teavitamise kohustuse mittenõuetekohane täitmine toodi peamise probleemina välja ka teenistuslike kontrollide kokkuvõttes ning see on ka maakohtu seisukoht, et kui kohtuvälise menetleja seda kohustust

ei täida, siis rikutakse väärtemenetlusõigust. Alaealine ei pruugi oma arengutasemest tingituna alati mõista menetlusega kaasnevat, seepärast annab autori hinnangul seadusliku esindaja teavitamine alaealisele võimaluse koos lapsevanemaga tagada enda kaitset ja vähendada politseiametnikupoolset ebaõiget kohtlemist.

Positiivne on, et üle poole vastajatest teadsid, millised kohustused on tal tulenevalt korrarikkumise kohtlemise juhendist seoses alaealise kohtlemisega väärtemenetluses. Juhendi järgi on teavitamiskohustusi rohkem kui seaduses ette nähtud. Vähest teadlikkust näitab aga see, et üks kolmandik vastanutest ei teadnud, et alaealise seaduslikule esindajale pole väärtemenetluses eraldi õigusi ja kohustusi sätestatud. Arvati ekslikult, et esindaja saab teha teatud toiminguid alaealise eest, näiteks esitada vastulause või kaebuse.

Eraldi oli esitatud küsimus, kes võib olla alaealisele kaitsjaks. Ainult alla poole vastas sellele korrektselt ja täiesti õigesti. Alla ühe kolmandiku arvates võib kaitsja rolli täita ka lapsevanem, kuid see ei ole õige. Vältimaks alaealise ebaõiglast kohtlemist, on teatud juhtudel vaja alaealisele kaitsjat ka kohtueelses menetluses. Kohtuväline menetleja peab teadma, kes võib olla alaealisele kaitsjaks, kuna ebapiisavate oskustega isik (näiteks lapsevanem teatud juhtudel või asjast huvitatu) võib alaealise olukorda veelgi halvendada. Kaitsjale on VTMS-ga sätestatud kindlad nõudmised, kui lapsevanemal on need nõuded täidetud, siis pole välistatud, et ka lapsevanem võib ise oma last kaitsta. Autor järeldab, et seadusliku esindaja õiguste täpne reguleerimata jätmine tekitab noorsoopolitseinikes segadust, kas lapsevanem võib täita kaitsja rolli ja seeläbi omada teatud õigusi ning kohustusi. Valede arusaamade vältimist aitaks parandada, kui VTMS-s oleks selgemini esile toodud alaealise seadusliku esindaja õigused ja kohustused.

Alaealise õigeks kohtlemiseks ja õiguste tagamiseks peab politseiametnik teadma, millised õigused ja kohustused on ette nähtud nii tunnistajale kui menetlusalusele isikule. Muret tekitav on asjaolu, et ainult kaks kolmandikku vastanutest teadis märkida õigesti alaealisest menetlusaluse isiku kaitseõigust mitte anda ütlusi enda vastu. Kui politseiametnikul endal on vale arusaam seadusega ette antud normidest, siis on tal raske alaealist õigesti kohelda. Politseiametniku teadmatus võib teatud juhtudel alaealise olukorda veelgi halvendada. Ankeetküsimustikus oli üks vastaja teinud ettepaneku tuua seaduses selgemini välja alaealisest menetlusalusest isikule ette nähtud õigused, sest siis on lihtsam lapse ja lapsevanemaga rääkides neile viidata. Ettepanek näitab, et hetkel on VTMS-i ülesehitusest keeruline leida õiget normi, mida kohaldada.

Positiivsena saab välja tuua, et teatud vastuste puhul ilmnes vastajate kõrge teadlikkus. Näiteks peaaegu kõik vastajad teadsid, et VTMS § 44 alusel alaealise kinnipidamisest tuleb viivitamatult teavitada seaduslikku esindajat. Samuti peaaegu kõik noorsoopolitseinikud teadsid ühte peamist menetlusalusele isikule ette nähtud kaitseõigust: isikul on õigus teada, millist väärtetasja tema suhtes menetletakse.

Kokkuvõtteks teadlikkust näidanud küsimuste tulemustest saab välja tuua tõsiasja, et mitte ükski ametnik ei vastanud kõikidele küsimustele täiesti õigesti. Igale küsimusele vastas veatult ca pool vastajatest, mis näitab, et vastajate üldine teadlikkus ei ole kõrge. Autori hinnangul põhjustab vähene seaduste tundmine eksimusi töös, sh menetlusnormide rikkumist, kuigi menetluslikele vigadele alaealiste väärtemenetluses on tähelepanu juhitud nii teenistuslike kontrollide käigus kui erinevates kohtulahendites.

- **Uuringus osalenud noorsoopolitseinikest üks kolmandik on eksinud alaealisest menetlusaluse isiku kaitseõiguste tagamisel.** 33-st vastajast ainult 14 teavitavad alati alaealisest menetlusalust isikut õigesti vaikida ning 11 vastanut üritavad alati alaealist veenda ütlusi andma. Vaid kuus vastajat selgitavad iga kord alaealisest menetlusalusele isikule ettenähtud õigusi ja kohustusi sisuliselt.

Antud töö teooriaosas on välja toodud alaealise mõjutatavus, mistõttu oma arengutasemest tingituna vajab ta õiguste tagamiseks teistsugust lähenemist kui täiskasvanu. Käesolevas magistritöös jagas autor menetlusaluse isiku õigused nelja kategooriasse: õigus informatsioonile, õigus advokaadile, õigus vaikida ja süütuse presumpatsioon. Varasemad uuringud seoses Miranda õigusega näitavad, et alaealised on rohkem mõjutatavad ja loobuvad üldjuhul oma õigustest lihtsamini. Järelikult loobuvad ka menetlusalused alaealised oma õigusest väärtemenetluses kergemini.

Uuringust selgub, et ainult alla poole vastanutest teavitavad alaealisest menetlusalust isikut alati tema õigusest vaikida. Kuus ametnikku ei ütle oma sõnade kohaselt mitte kunagi alaealisest menetlusalusele isikule tema ülekuulamisel ja väärteprotokolli koostamisel, et tal on õigus mitte anda ütlusi enda vastu. KrMS § 34 on kahtlustatava õigustes välja toodud õigus keelduda ütluste andmisest ja saada teada, et ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema enda vastu, kuid VTMS § 19 menetlusaluse isiku õigust samas sõnastuses ei kirjelda. Ometi puudub ka väärtemenetluses menetlusalusel isikul kohustus oma süütust tõendada. Eeltoodust järeldub teavitamise olulisus. Alaealisest menetlusaluse isik peab oma õigust

teadma ja selgitamise tulemusel ka mõistma. Autor järeldeb, et üheks põhjuseks, miks alaealise õigusi iga kord ei tagata, on see, et politseiametnikud ei tea ka ise neid õigusi.

Alaealise õiguste rikkumist näitab ka see, et üks kolmandik vastanutest üritab kas alati või tihti veenda alaealisest menetlusalust isikut ütlusi andma, kui isik ise keeldub ütlustest. EIK-st tulenevalt on õiglase menetluse üheks komponendiks süüstataval isikul õigus vaikida. Menetlusalusel isikul on õigus otsustada, kas ta soovib antud asjas anda ütlusi või mitte. Tõendamiskoormus on kohtuvälisel menetlejal, kes peab koguma tõendeid, et tegu on toime pandud ja isik antud teos süüdi.

Riigikohus on oma lahendis rõhutanud, et menetlusalusele isikule peab tema õigusi ja kohustusi selgitama sisuliselt. Ainult alla ühe kolmandiku vastajatest selgitavad alati alaealisele VTMS § 19 ette nähtud õigusi ja kohustusi sisuliselt. Kui noorsoopolitseinikud ei selgita alaealisele iga kord VTMS § 19 ette nähtud õigusi ja kohustusi, ei pruugi alaealine mõista nende sisu ja seetõttu loobub oma õigustest lihtsamini, sh õigusest vaikida.

Kahe kolmandiku vastanute hinnangul oskavad noorsoopolitseinikud üldjuhul seaduses ette nähtud normide alusel alaealiste väärteoasju menetleda alaealise õigusi rikkumata. Siinkohal ei saa autor sellega täielikult nõustuda, sest alaealise ebaõiget kohtlemist näitavad nii kohtulahendid, teenistuslike kontrollide kokkuvõtte kui käesoleva uuringu tulemused ning ka autori varasem läbi viidud uuring.

Ühe kolmandiku vastajate arvamuse kohaselt on seadustega piisavalt tagatud väärteo toime pannud alaealiste õiguste kaitse väärteomenetluses. Töö autor ei saa ka sellega täielikult nõustuda põhjusel, et alaealise väärteomenetluses on esinenud vigu. Vead võivad olla tingitud sellest, et VTMS-s ei ole sätestatud eraldi õigusi alaealisele ja tema seaduslikule esindajale, mistõttu politseiametnik on valesti seadust tõlgendanud. Teiseks võib väärarusaam olla seotud faktiga, et politseiametnikeni ei jõu õigeaegselt informatsioon alaealistega seotud kohtulahenditest ja seadusemuudatustest, mistõttu nad ei tea, milline on õige kohtlemine. Uuringu tulemused kinnitavad, et vaid pooled vastanutest nõustuvad, et nad saavad piisavalt informatsiooni alaealisi puudutavate seadusemuudatuste ja kohtulahendite kohta.

Alaealise erikohtlemise tagamiseks on vajalik, et politseiametnikel oleks asjakohane väljaõpe ja võimalus end pidevalt täiendada, sh olla teadlik erialaga seotud uuringutest ja analüüsides.

Vaid pooled vastanutest nõustuva sellega, et noorsoopolitseinike regulaarne koolitus ja enesetäiendusvõimalused on piisavad.

- **Uuringus osalenud noorsoopolitseinike poolte hinnangul ei ole alaealise edaspidise õiguskuulekuse mõjutamiseks politseil piisavaid võimalusi ja seda eesmärki ei aita saavutada ka rahatrahv. Ainult alla ühe kolmandiku nõustuvad sellega, et parim meetod alaealise mõjutamiseks oleks alaealiste komisjoni määratav mõjutusvahend.** Autor järeldab vastustest, et hetkel ei võimalda alaealiste õigussüsteem arvestada alaealise eripäraga karistusliigi ja –määra kohaldamisel, mistõttu on vaja kehtiv süsteem ümber kujundada. Eeskujuks tuleks võtta tõendus põhised sekkumisviisid, mille puhul on kinnitust leidnud, et need on mõjusad.

Töö teooriaosas käsitles autor alaealise mõjutamist ja karistamist. Kirjandusest selgus, et alaealise karistamisel tuleb lähtuda meetodist, mis tagaks, et alaealise mõjutamise tulemusena isik enam uusi süütegusid toime ei pane. Viimastel aastakümnetel on üha enam hakatud mõistma, et karistus kui sekkumisviis avaldab vähest mõju alaealiste kuritegevuse vähendamisele. Alaealiste kuritegevuse vähendamise programmidest on tõhusamad just need sekkumismeetodid, mis keskenduvad konkreetse alaealise vajadustele ja on seotud rehabilitatsiooniga.

Üle poole noorsoopolitseinikestki on arvamisel, et rahatrahv, mida politsei peamiselt väärteo sooritanud alaealisele kohaldab, ei avalda olulist mõju selle isiku edaspidise seaduskuulekuse parandamisele ning pooled küsimustikule vastanutest arvavad, et politseil puuduvad piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks seaduskuulekaks. Eelõeldut kinnitab korduvõigusrikkujate märkimisväärne osakaal kõigist süütegudest ning asjaolu, et vaid alla 1% 14-18-aastaste alaealiste väärteoasja materjalidest edastatakse alaealiste komisjonile mõjutusvahendi kohaldamiseks. Vähem kui üks kolmandik vastajatest on nõus, et kasvatuslik sekkumismeetod, mida määrab alaealiste komisjon, oleks rahatrahvist tõhusam. Autori arvates tuleb seadusega ümber kujundada politseile antud võimalused alaealise õigusrikkuja mõjutamiseks. Rahatrahvi kui hetkel peamise sekkumisviisi kõrval peaks olema ka alternatiivsed võimalused, mis võimaldavad isiku mittekarakteristlikku mõjutust.

Olulisemad puudused ja kitsaskohad on järgmised:

- **Noorsoopolitseinike vähene teadlikkus alaealisele ja tema seaduslikule esindajale ette nähtud õigustest väärteomenetluses.** Põhjus võib autori hinnangul olla tingitud

väärteomenetluse seadustiku ülesehitusest ja sõnastusest. Õige kohtlemise tagamiseks tuleb teada ka õigusi, mis pole otseselt VTMS-s kirjas, vaid tulenevad lisaks põhiseadusest, kriminaalmenetluse seadustikust ning rahvusvahelise õiguse põhimõtetest. Nimetatud õiguste puuduliku tundmise tõttu võib politseiametnik eksida seadusesätete tõlgendamisel. Teiseks võib vähese teadlikkuse põhjus seisneda selleski, et ametnikel puudub oskus ise otsida ja leida asjakohast teavet alaealise õigest kohtlemisest.

- **Alaealisest menetlusaluse isiku õiguste rikkumine.** Põhjuseks võib olla esiteks politseiametnike vähene teadlikkus seadustega fikseeritud õigustest ja kohustustest, kuid oma osa on ka ametniku motivatsioonil õigesti käituda. Teiseks võib põhjus olla seadusega kehtestatud menetluslikest garantiidest, kuna kohtueelses väärteomenetluses ei ole alaealise puhul kaitsja osavõtt kohustuslik ja üldjoontes viiakse menetlus läbi sarnaselt täiskasvanuga, kuid alaealise arusaamisvõime võib olla piiratum, mistõttu on teda lihtsam ebaõiglaselt kohelda.
- **Väärteo toime pannud alaealise karistamine viisil, mis üldjuhul ei mõjuta teda edaspidi olema seaduskuulekas, mistõttu on märgatav alaealiste süütegude retsidiivsus.** Autori hinnangul on korduvate süütegude peamiseks põhjuseks see, et seadusega pole politseile antud piisavaid võimalusi alaealise tõhusaks mõjutamiseks. Rahatrahv määratakse alaealisele, kellel reeglina puudub iseseisev sissetulek. Autor arvab, et ka lapsevanema karistamine ei oleks lahendus, sest ka siis võib jääda teo sooritaja mõjutamata.

Väljatoodud probleemide lahendamisel tuleb arvesse võtta, et kriminaalpoliitika arengusuundades aastani 2018 on kriminaalpoliitika prioriteetidena rõhutatud korduvkuritegevuse ning alaealiste kuritegevuse ennetamist. Soovitud tulemuse saavutamise eeldab, et süüteo sooritamisele järgneb kiire, õiglane ja sobivaim sekkumine. Õiglaseks sekkumiseks peavad politseiametnikel olema ka vastavad teadmised ja valmisolek oma teadmisi korrektselt rakendada. Tõhus sekkumine võimaldab arvestada õigusrikkuja isikuga ja ka tema vajadustega olla õiglaselt koheldud. Kriminaalpoliitika keskmes on ennetustöö ning oluline märksõna koostöö. Alaealiste kuritegevuse vähendamisel on Politsei- ja Piirivalveametile kui Siseministeriumi valitsemisalas tegutsevale valitsusasutusele koostööpartneriteks nii Haridus- ja Teadusministerium kui ka Sotsiaalministerium.

Eelpool tõi autor välja noorsoopolitseinike lünklikud menetlusalsed teadmised ja puudused vajalikest oskustest seoses alaealisest menetlusalse isiku õigest kohtlemisest väärtomenetluses. **Järgnevalt teeb autor ettepanekud** alaealise kohtlemise õigusüsteemi täiendamiseks noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele ning politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele.

Politsei- ja Piirivalveametile:

- Muuta korrarikkumise toimepannud või abi vajavate laste kohtlemise juhendis punkti 41.2, lisades sinna, et menetlusalsele isikule tema õiguste selgitamine tähendab õiguse mitte anda ütlusi enda vastu teatavaks tegemist.
- Noorsoopolitseinikele suunatud koolitusel ja seminaril käsitleda ühe teemana alaealise seadusliku esindaja rolli, õigusi ja kohustusi väärtomenetluses ning alaealisest menetlusalse isiku õiguste tagamist. Eraldi peaks olema koolitus alaealise arengupsühholoogia erisustest, mis aitab noorsoopolitseinikel paremini mõista, miks vajavad alaealsed erikohtlemist.
- Alaealise erikohtlemisest luua elektrooniline õpikeskkond, mis sisaldaks õppematerjale, videoloenguid, kohtulahendite analüüse ja uuringuid. Samas peaksid olema ka teemade kaupa veebipõhised testid oma teadmiste kinnistamiseks ja foorum igapäevatoös ette tulevate probleemide üle arutlemiseks.

Justiitsministeeriumile:

- Muuta VTMS-i, sõnastades täpsemalt alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused. Ettepanekut toetavad ka kaks kolmandikku uuringus osalenud noorsoopolitseinikest.
- VTMS § 19 lg 1 juurde lisada säte, mis selgitab täpsemalt, et menetlusalasel isikul on õigus keelduda ütluste andmisest;
- Vaadata üle, kas hetkel toimiv regulatsioon, mille kohaselt karistatakse väärtetoime pannud alaealist peamiselt rahatrahviga, on eesmärgipärane ja põhjendatud, arvestades karistuse määramise ja kriminaalpoliitilisi eesmärke. Reeglina puudub alaealisel endal sissetulek rahatrahvi tasumiseks.

Sotsiaalministeeriumile ja Haridus- ja Teadusministeeriumile:

- Kujundada tõenduspõhine sekkumissüsteem õigusrikkumise toime pannud alaealise mõjutamiseks olema edaspidi seaduskuulekas.

Sisekaitseakadeemia:

- Koostada näitlik õppefilm (videolõik) kadettidele ja politseiametnikele sellest, kuidas tuleb alaealisest menetlusalust isikut väärteomenetluse ajal kohelda, et isikule saaks tema õigused ja kohustused reaalselt tagatud.

Toetudes töö tulemustele, teeb autor ettepanekud edasiste uurimissuundade jätkamise kohta:

- 1) uurida põhjalikumalt põhjusi, miks esineb noorsoopolitseinike töös puudujääke alaealisest menetlusaluse isiku õigesti kohtlemisel;
- 2) uurida kuidas toimub alaealise kohtlemine väärteomenetluses alaealise enda hinnangul;
- 3) uurida kriminaalpoliitika ja karistuspoliitika kooskõla ja vastuolu töös lastega.

Lastekaitse on valdkondadeülene teema, laste heaolu, turvalisuse ja arengu kindlustamiseks tuleb tegutseda erinevatel valdkondadel, ministriumidel ja nende allasutustel kooskõlastatult ühise eesmärgi nimel. Politseil üksi on keeruline alaealiste kuritegevuse vähendamisega hakkama saada.

KOKKUVÕTE

Alaealiste sooritatud süüteod moodustavad olulise osa kuritegevuse üldpildist ning need on pälvunud jätkuvalt nii poliitikute kui avalikkuse tähelepanu. Alaealiste puhul on tegemist sihtrühmaga, kelle väärtushinnanguid võrreldes täisealistega on veel võimalik mõjutada. Kriminaalpoliitika üheks peamiseks eesmärgiks on alaealiste kuritegevuse ennetamine, mis võimaldab vältida kuritegude sooritamist täiskasvanueas. Kuritegevuse vähendamisel on oma osa alaealistega töötavatel ametnikel. Kuna töö alaealise õigusrikkujaga on komplitseeritum kui töö täiskasvanuga, vajab alaealine vastavalt oma eale erikohtlemist, erilist hoolt ja kaitset.

Isikute seaduskuulekust kujundab ühe osapoolena riik oma institutsioonide, sh politsei abil. Tulemuslikuks tööks lastega on Politsei- ja Piirivalveametis loodud eraldi noorsoopolitsei ametikohad, mille põhieesmärgiks on laste korrarikkumiste ennetamine, tõkestamine ja avastamine ning laste toime pandud korrarikkumiste menetlemine ja laste õiguste kaitsmine. Menetlusalune alaealine vajab võrreldes täiskasvanuga erikohtlemist ning õigusaktidega fikseeritud kaitseõigused tuleb realselt tagada. Kõik õigused, mis on spetsiaalselt loodud lastele, peavad olema praktiliselt elluviidavad, mitte lihtsalt teoreetiliselt loetletud ja näilised. Tagamaks ausat menetlust, peab süütegu menetlev politseiametnik teadma ja rakendama kindlaid nõudeid ja kaitseõiguse põhimõtteid, mis tulenevad nii siseriiklikust kui rahvusvahelisest õigusest ning kõrgemastme kohtu lahenditest.

Magistritöö „Alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemine noorsoopolitsei töös“ eesmärgiks oli välja selgitada noorsoopolitseinike menetlusalased teadmised ja hinnangud alaealisest menetlusaluse isiku õigele kohtlemisele väärteomenetluses ning esitada ettepanekud alaealise kohtlemise õigussüsteemi täiendamiseks noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele ja politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele.

Eesmärgi saavutamiseks andis magistritöö autor töö teoreetilises osas ülevaate alaealise kui erisubjekti kohtlemise õiguslikust raamistikust ja selle kujunemisest, alaealise mõjutamise võimalustest ning väärteo toime pannud alaealisest menetlusalusele isikule ette nähtud õiguste tagamisest ja karistuspraktikast. Samuti kirjeldas autor noorsoopolitsei tööd ja töös esile kerkinud menetluslikke vigu.

Magistritöö on kvantitatiivne läbilõikeuurimus, milles uurimisstrateegiana kasutati *survey*'d. Andmete kogumiseks viis autor läbi poolstruktureeritud ankeetküsitluse kõigi Politsei- ja Piirivalveameti noorsoopolitseinike seas, saamaks ülevaadet noorsoopolitseinike menetlusalastest teadmistes, nende hinnangutest alaealise kohtlemisele ja laste kohtlemise seaduspärasusest ametnike enda pilgu läbi. Andmetöötluse viis autor läbi andmetöötlusprogrammis *MS Excel* ja *Limesurvey* keskkonnas ning andmete analüüsimisel kasutas ühe- ja mitmemõõtmelist analüüsi.

Uurimustulemustest lähtuvalt analüüsis autor noorsoopolitseinike menetlusalaseid teadmisi alaealise kohtlemisel vääртеomenetluses, selgitas välja olulisemad puudused ja kitsaskohad ning töötas välja ettepanekud Politsei- ja Piirivalveametile, Sisekaitseakadeemiale, Justiitsministeeriumile, Sotsiaalministeeriumile ning Haridus- ja Teadusministeeriumile.

Peamiste uurimistulemustena võib välja tuua järgmist:

1. Uuringus osalenud noorsoopolitseinikest kolmandiku teadlikkus alaealisest menetlusaluse isiku kohtlemisel vääртеomenetluses on teatud juhtudel puudulik, sest vastanutest kolmandik ei teadnud, et viivitamatult on vaja teavitada alaealise seaduslikku esindajat, kui alaealisele koostatakse vääртеoprotokoll. Peaaegu sama palju vastajaist arvas ekslikult, et lapsevanem võib täita vääртеomenetluses kaitsja ülesandeid ning kolmandik arvas vääրalt, et lapsevanem võib nõuda vääртеotoimikuga tutvumist ja esitada alaealise eest kaebust.
2. Uuringus osalenud noorsoopolitseinikest kolmandik on eksinud alaealisest menetlusaluse isiku kaitseõiguste tagamisel. Väidet kinnitavad nii teenistuslike kontrollide tulemused, kohtulahendid kui uuringu tulemused, mille kohaselt vastanutest ainult alla poole teavitavad alaealisest menetlusalust isikut alati tema õigusest vaikida. Üks kolmandik vastanutest üritab kas alati või tihti veenda alaealisest menetlusalust isikut ütlusi andma ka siis, kui isik keeldub ütlustest. Ainult alla ühe kolmandiku noorsoopolitseinikest selgitavad alaealisele alati VTMS §19 ette nähtud õigusi ja kohustusi sisuliselt.
3. Uuringus osalenud noorsoopolitseinikest pooled leiavad, et alaealise edaspidise õiguskuulekuse mõjutamiseks ei ole politseil piisavalt võimalusi. Alaealiste vääртеgude retsidiivsuse vähendamise eesmärki ei aita saavutada ka rahatrahv.

Lähtudes uurimustulemustest esitab magistritöö autor järgnevad ettepanekud:

Politsei- ja Piirivalveametile:

- lisada korrarikkumise toimepannud või abi vajavate laste kohtlemise juhendisse, et alaealisest menetlusalusele isikule õiguste selgitamine tähendab õiguse mitte anda ütlusi enda vastu teatavaks tegemist;
- käsitleda noorsoopolitseinike koolitusel alaealise ja tema seadusliku esindaja õigusi ja kohustusi väärteomenetluses;
- luua elektrooniline õpikeskkond seoses alaealise erikohtlemisega.

Justiitsministeeriumile:

- muuta VTMS-i, sõnastades täpsemalt alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused väärteomenetluses;
- lisada VTMS juurde sätte, mis selgitab täpsemalt, et menetlusalusel isikul on õigus keelduda ütluste andmisest;
- selgitada, kas hetkel toimiv regulatsioon, mille kohaselt karistatakse väärteo toime pannud alaealist peamiselt rahatrahviga, on eesmärgipärane ja põhjendatud.

Sotsiaalministeeriumile ja Haridus- ja Teadusministeeriumile:

- kujundada ümber õigusrikkumise toime pannud alaealise kohtlemissüsteem.

Sisekaitseakadeemiale:

- koostada näitlik õppematerjal sellest, kuidas tuleb alaealisest menetlusalust isikut väärteomenetluses kohelda, et isikule oleks tagatud tema õigused ja kohustused.

Tööst saab edasi arendada erinevaid uurimusi, millest üheks oleks uurimus sellest, kuidas toimub alaealise kohtlemine väärteomenetluses alaealise enda pilgu läbi, teiseks uurida põhjalikumalt, millistel põhjustel esineb alaealisest menetlusaluste isikute õigesti kohtlemisel puudujääke, ning kolmandaks, milline on kriminaalpoliitika ja karistuspoliitika kooskõla ja vastuolu töös lastega.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et antud uurimustöö täitis kõik püstitatud uurimisülesanded ning algselt seatud töö eesmärk sai täidetud.

РЕЗЮМЕ

В магистерской работе 98 страниц 8 рисунков, 12 таблиц и 107 источников используемой литературы.

Целью магистерской работы являлось выяснение оценок и знаний молодежной полиции о производственных действиях в обращении с несовершеннолетним лицом, подлежащее производству о проступке, а также внесения предложений лицам, вырабатывающим молодежную и криминальную политику и чиновникам, отвечающим за полицейское обучение для усовершенствования правовой системы в обращении с несовершеннолетними.

Для достижения цели автор провел количественное исследование. Методом сбора данных был полуструктурный анкетный опрос, при обработке данных использовался одно и многоизмерительный анализ. Подбор составили все молодежные полицейские Департамента полиции и погранохраны.

Исследование, проведенное среди результатов служебной проверки, судебных решений и магистерской работы показывает, что наблюдаются ошибки с обращением несовершеннолетнего лица в производстве о проступке со стороны молодежной полиции и, по оценке молодежных полицейских, полиция не имеет достаточно возможностей для оказания влияния на несовершеннолетнего для его дальнейшего правопослушания.

Исходя из итогов, автор работы внес предложения для дополнения Деликто-процессуального кодекса, для изменения системы обращения с несовершеннолетними правонарушителями и для дополнительного обучения сотрудников полиции в связи с особым обращением к несовершеннолетним в производстве о проступке.

Применение знаний и результатов магистерской работы, окажет большую помощь как сотрудникам полиции, занимающиеся детьми, так и населению в целом.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

A. A. kaitsja vandeadvokaat Matti Reinsalu, kassatsioon kaebus Pärnu Maakohtu 26. 01.2009. aasta kohtuotsusele väärteoasjas nr 4-08-10476. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 22.06.2009. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-49-09

Alaealise mõjutusvahendite seadus 28.01.1998, jõustunud 01.09.1998 - RT I 2001, 50, 288... RT I 2010, 41, 240

Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009. 2006. Justiitsministeeriumi kodulehelt http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=alaealiste%20kuritegevuse%20v%C3%A4hendamise%20arengukava%20&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CBwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.just.ee%2Fforb.aw%2Fclass%3Dfile%2Faction%3Dpreview%2Fid%3D35839%2FAlaealiste%2Bkuritegevuse%2Bvahendamise%2Barengukava%2Baastateks%2B2007-2009.pdf&ei=-KmGUPjLJNPb4QTCpYHYAw&usg=AFQjCNGmxpYZo-WF-OB_4UBge_2wjuG7Mw välja otsitud 17.09.2012

Anna B. kaebus Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo Ida politseijaoskonna noorsooteenistuse 05.10.2012. aasta otsuse peale väärteoasjas nr 2315,12,009846. Harju Maakohus, 07.11.2012. aasta kohtuotsus nr 4-12-5391

AP kaebus Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo Ida-Harju politseijaoskonna noorsooteenistuse 21.09.2012. aasta otsuse peale väärteoasjas nr 2376,12,005589, millega karistati LMP alkoholiseaduse (AS) § 71 ja karistusseadustiku (KarS) § 276 järgi. Harju Maakohus, 07.11.2012. aasta kohtuotsus nr 4-12-5007

* Aries, P. 1976. Geschichte der Kindheit. München, Wien: Springer-Verlag.

Burnett, D. M. R., Noblin, C. D., Prosser, V. 2004. Adjudicative Competency in a Juvenile Population. Criminal Justice and Behavior, 31, 438-462. Välja otsitud Sage andmebaasist 23.11.2012

Benekos, P. J., Merlo, A. V. 2008. Juvenile Justice: The Legacy of Punitive Policy. Youth Violence and Juvenile Justice, 6, 28-46. Välja otsitud Sage andmebaasist 28.02.2013

- * Cauffman, E., Steinberg, L. 2000. (Im)maturity of judgment in adolescents: Why adolescents may be less culpable. *Behavioral Sciences and the Law*, 18, 741-760. doi:10.1002/bsl.416
- * CDU parlamendisaadikute pressiteade 12.09.1996. Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen e.v (DVJJ)
- Gordon, A. M., Glaser, D. 1991. The Use and Effects of Financial Penalties in Municipal Courts. *Criminology*, 29 (4), 651-676. Välja otsitud Law Journal Library andmebaasist 26.03.2013
- * Cornel, H. 1984. *Geschichte des Jugendstrafvollzugs. Ein Plädoyer für seine Abschaffung.* Weinheim und Basel: Beltz Verlag
- Edovald, T. 2005. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas. *Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeeriumi kodulehelt.*
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36260/%DClevaade+alaealiste+kuritegevuse+v%E4hendamise+programmidest%26%238230%3B.pdf> välja otsitud 10.12.2012
- Eesti Vabariigi lastekaitse seadus 08.06.1992, jõustunud 01.01.1993 - RT I 1996, 49, 953... RT I, 21.03.2011, 3
- Eesti Vabariigi Põhiseadus 28.06.1992, jõustunud 03.07.1992 - RT I 2003, 29, 174 ... RT I, 27.04.2011, 2
- Eiko Keemani kaitsja vandeadvokaat Tanel Pürn, kassatsiooni kaebus Pärnu Maakohtu 25.01.2012. aasta otsusele väärteoasjas nr 4-12-105 ühistranspordiseaduse § 54⁷ lg 1 järgi. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 28.09.2012. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-77-12
- Ernits, M., Pikamäe, P., Samson, E., Sootak, J. 1999. *Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus.* Tallinn. Juura Õigusteabe AS
- Gillham, B., 2007. *Real World Research. Developing a Questionnaire.* 2nd Edition. Continuum International Publishing Group.
- Ginter, J., Kruusamäe, M., Sootak, J. 2004. *Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused. Üleminek totalitaarriiklikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse.* Tallinn. Kirjastus Juura
- Ginter, J., Sootak, J. 1998. Alaealiste kriminaalõigus- lõpuks ka Eesti variant. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 4 (Toim. Varul, P). (lk 181-186). Õigusteabe AS Juura

- Goldstein, N. E. S., Condie, L. O., Kalbeitzer, R., Osman, D., Geier, J. L. 2003. Juvenile Offenders' Miranda Rights Comprehension and Self-Reported Likelihood of Offering False Confessions, 10, 359-369. Välja otsitud Sage andmebaasist 18.04.2011
- * Grisso, T. 1997. The Competence of Adolescents as Trial Defendants, 3 PSYCHOL. PUB. POL'Y & L. 3, 11 (citing THOMAS GRISSO, JUVENILES' WAIVER OF RIGHTS: LEGAL AND PSYCHOLOGICAL COMPETENCE (1981))
- H. A. kaitsja vandeadvokaat Risto Käbi, kassatsiooni kaebus Harju Maakohtu 16.12.2011. aasta kohtuotsusele väärteoasi H. A. karistamises tubakaseaduse § 47 järgi. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 05.06.2012. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-56-12
- Henberg, A. 2003. ÜRO lapse õiguse konventsiooni rakendamisest. Ajakirjas Sotsiaaltöö nr 3 (Toim. Karjakina, R., Tarto, H). (lk 2- 4).
- Hinton, W. J., Sims, P. L., Adams, M. A., West, C. 2007. Juvenile Justice : A System Divided. Criminal Justice Policy Review, 18, 466-483. Välja otsitud Sage andmebaasist 13.11.2012
- Hirsch, H. J. 2004. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas Juridica nr 3 (Toim. Varul, P). (lk 161-167). Tartu Sihtasutus Iuridicum
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2005. Uuri ja kirjuta. Tallinn. Kirjastus Medicina
- * Howell, J. C. 2003. Preventing and reducing juvenile delinquency: A comprehensive framework. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, jõustunud 01.06.2010- RT II 2010, 14, 54
- Kangur, A. 2001. Väikeste süütegude menetlus: aus menetlus *versus* kokkuhoid. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas Juridica nr 7 (Toim. Varul, P). (lk 495-500). Tartu Sihtasutus Iuridicum
- Karistusseadustik 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002 - RT I 2002, 44, 284... RT I, 04.04.2012, 1
- Kaugia, S., Maldonado, C., Neipert, D. 2002. Eesti ja USA üldhariduskoolide õpilaste õigusteadmiste võrdlus. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas Juridica nr 6 (Toim. Varul, P). (lk 421-425). Tartu Sihtasutus Iuridicum
- Kassin, S. M., Gudjonsson, G. H. 2004. The Psychology of Confessions. A Review of the Literature and Issues. Psychological Science in the Public Interest, 5, 33-67. Välja otsitud Sage andmebaasist 18.04.2011
- Kassin, S. M. 2008. False Confessions: Causes, Consequences, and Implications for Reform. Current Directions in Psychological Science, 17, 249-253. Välja otsitud Sage andmebaasist 19.12.2012

- Kethineni, S., Klosky, T. 2005. Juvenile Justice and Due Process Rights of in India and the United States. *International Criminal Justice Review* 15, 131-146. Välja otsitud Sage andmebaasist 19.12.2012
- King, K. J. 2006. Waiving childhood goodbye: How juvenile courts fail to protect children from unknowing, unintelligent, and involuntary waivers of Miranda rights. *Wisconsin Law Review*, 431-477. <http://hosted.law.wisc.edu/lawreview/issues/2006-2/king.pdf> välja otsitud 25.11.2012
- Kivi, L., Sootak, J. 2001. Karistuse kohaldamise alused karistusseadustikus. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 7 (Toim. Varul, P). (lk 475- 487). Tartu Sihtasutus *Iuridicum*
- K. K. kaitsja vandeadvokaadi abi Kristiina Lee kassatsiooni kaebus Viru Ringkonnakohtu 30.11.2005. aasta otsusele nr 2-1-242/05 KarS § 263 p 1 järgi. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 24.04.2006. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-14-06
- Koolmeister, I., Kangur, A., Lind, S., Pajula, E., Ploom, T., Sirk, I. 2007. Väärteomenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn. Kirjastus Juura
- Korrariikumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhend. Kinnitatud Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 15. juuni 2010 käskkirjaga nr 265. Politsei- ja Piirivalveameti siseveebist <http://ppa-siseveeb.polsise.dotAsset/83229.doc> välja otsitud 02.01.2013
- Kranich, H. 2004. Karistusõiguslik alaealise erikohtlemine. Ajakirjas *Sotsiaaltöö* nr 6 (Toim. Karjakina, R., Tarto, H). (lk 7-8).
- Kratcoski, P. C., Edelbacher, M. 2008. Juvenile justice in Austria and the United States: similarities and differences. *International Journal of Police Science & Management*, 11 (2), 203-216. Välja otsitud Academic Search Complete (EBSCO) andmebaasist 12.11.2012
- Kriminaalmenetluse seadustik 12.02.2003, jõustunud 01.07.2004 - RT I 2003, 83, 558 ... RT I, 16.11.2012, 6
- Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine 09.06.2010, jõustunud 16.06.2010 - RT III 2010, 26, 51, välja andnud Riigikogu
- Küüt, R. 2010. Ametikohtade hindamisel võetakse arvesse politseitöö lisakriteeriumid. Politsei ja Piirivalveameti siseveebist. <http://ppa-siseveeb.polsise/uudised/uudis.dot?id=85922&rpil=17405&order=date2+desc&currentPage=1&searchquery=ametikohtade> välja otsitud 22.04.2013
- Lapse õiguste konventsioon 26.09.1991, jõustunud 20.11.1991 - RT II 1996, 16, 56, välja andnud Ülemnõukogu

- * Lipsey, M. W., Wilson, D. B. 1999. Effective intervention for serious juvenile offenders: A synthesis of research. In R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (pp. 313–345). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Madise, Ü., Aaviksoo, B., Kalmo, H., Mälksoo, L., Narits, R., Pruks, P., Vinkel, P. 2012. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. http://pohiseadus.ee/public/EVPS_kommeteeritud_valjaanne_2012.pdf välja otsitud 28.03.2013
- Martin Pentti kaitsja vandeadvokaadi vanemabi Kersti Kägi, kassatsiooni kaebus Järva Maakohtu 21.10.2005. aasta otsusele väärteoasjas nr 4-42/2005 liikluseaduse § 74¹⁹ järgi. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 03.04.2006. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-2-06
- Maruste, R. 1993. *Inimõigused ja ausa õigusemõistmise põhimõtted*. Tallinn: Õigusteabe AS Juura
- Menetlusprotsessi selgitused. Politsei ja Piirivalveameti kodulehelt. <http://www.politsei.ee/et/nouanded/menetlusprotsessi-selgitused/> välja otsitud 23.11.2012
- Mitrahovitš, N. 2011. "Alaealiste õiguste ja kohustuste tagamine väärteomenetluses Lääne Prefektuuri Pärnu politseijaoskonna näitel". *Sisekaitseakadeemia kodulehelt*. <http://www.sisekaitse.ee/teadus/raamatukogu/uliopilastood/loputood-3/politsei-ja-piirivalvekolledz-2/> välja otsitud 18.01.2013
- M. J. kaitsja vandeadvokaat Toomas Alpi, S. S. kaitsja vandeadvokaat Margo Normanni, I. S. kaitsja vandeadvokaat Nikolai Kõivu, R. T. kaitsja vandeadvokaat Vello Sikuti ja A. Ä. kaitsja vandeadvokaat Mart Sikuti kassatsioonid Tartu Ringkonnakohtu 16.01.2006. aasta otsusele kriminaalasjas nr 1-04-46 KarS § 118 p 1 ja § 117 järgi. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 14.06.2006. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-43-06
- Moak, S. C., Wallace, L. H. 2003. *Legal Changes in Juvenile Justice: Then and Now*. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 1, 289-299. Välja otsitud Sage andmebaasist 18.12.2012
- Nuotio, K. 2008. Õigusemõistmine kriminaalasjades ja eetika. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 8 (Toim. Varul, P). (lk 519-526). Tartu Sihtasutus *Iuridicum*
- OK'i seadusliku esindaja HR esitatud kaebus Põhja Prefektuuri korrakaitsebüroo Lõuna politseiosakonna noorsooteenistuse 11.10.2011. aasta otsuse tühistamiseks ja kaebuse esitamise tähtaja ennistamiseks väärteoasjas nr 2317,11,008659. Harju Maakohus, 04.07.2012. aasta kohtuotsus nr 4-12-907

- Perekonnaseadus 18.11.2009, jõustunud 01.07.2010- RT I 2009, 60, 395... RT I, 27.06.2012, 4
- Personaliaruanne 01.0.32013. Politsei- ja Piirivalveameti siseveebist. <http://ppa-siseveeb.polsise.dotAsset/479477.xls> välja otsitud 03.04.2013
- Piñero, V. B. 2009. Child Protection vs. Crime Prevention: The Regulation of Young Offenders' Private Information in Canada. *International Journal of Children's Rights*, 17 (1), 111-142. Välja otsitud EBSCO Academic andmebaasist 22.02.2013
- Politseiametniku õppekava. Kooskõlastatud SKA nõukogu 11.04.2012 otsusega nr 1.1-6/12, kinnitatud rektori 30.08.2012 käskkirjaga nr 6.1-5/360. Sisekaitseakadeemia kodulehelt http://www.sisekaitse.ee/public/PaS120_.pdf välja otsitud 24.03.2013
- Politseiteenistuse rakenduskõrgharidusõppe õppekava. Kinnitatud Sisekaitseakadeemia nõukogu 27.aprill 2012 otsusega nr 1.1-6/16. Sisekaitseakadeemia kodulehelt http://www.sisekaitse.ee/public/PtS120_PtK120_.pdf välja otsitud 24.03.2013
- Põhiseaduse 2. peatükk "Põhiõigused, vabadused ja kohustused". Justiitsministeeriumi kodulehelt. <http://www.just.ee/10731> välja otsitud 20.12.2012
- Põhja Politseiprefektuuri kassatsiooni kaebus Harju Maakohtu 02.11.2006. aasta kohtuotsusele väärteoasjas nr 4-06-2654 Gennadi Kulli väärteoasi LS § 74¹⁹ lg 1 ja § 74²² lg 2 järgi. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 02.05.2007. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-6-07
- Rammo, R. 2006. Alaealise ülekuulamine kriminaalmenetluse kohtueelses staadiumis. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 5 (Toim. Varul, P). (lk 317-328). Tartu Sihtasutus *Iuridicum*
- Reinthal, T. 2010. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 10 (Toim. Varul, P). (lk 740-750). Tartu Sihtasutus *Iuridicum*
- Rohtmets. 2012. Euroopa inimõiguste kohtu praktika Riigikohtu lahendites. Kohtupraktika analüüs. Riigikohtu kodulehelt. http://www.riigikohus.ee/vfs/1285/EIK%20praktika%20RK%20lahendites_analuus_ja_an2012_E_Rohtmets.pdf välja otsitud 20.12.2012
- Rogers, R., Blackwood, H. L., Fiduccia, C. E., Steadham, J. A., Drogin, E. Y., Rogstad, J. E. 2012. Juvenile Miranda Warnings : Perfunctory Rituals or Procedural Safeguards? *Criminal Justice and Behavior*, 39, 229-249. Välja otsitud Sage andmebaasist 12.11.2012
- * R. Teske (Huntsville/Texas). – H.J. Hirsch (Hrsg.). *Krise des Strafrechts und der Kriminalwissenschaften?* 2001, lk 111, 114 jj;

- Ryba, N. L., Brodsky, S. L., Shlosberg, A. 2007. Assessment Evaluations of Capacity to Waive Miranda Rights : A Survey of Practitioners' Use of the Grisso Instruments. *Assessment*, 14, 300-309. Välja otsitud Sage andmebaasist 19.12.2012
- Saar, J. 2003. Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985-1999 longituuduurimuse andmetel). Tartu Ülikooli Kirjastus
- Saar, J. 2007. Kriminaalpsühholoogia. Kirjastus Juura
- Saar, Markina. 2012. Mortality Rate and Causes of Death of Delinquent Individuals: Data from the Estonian Longitudinal Study of Criminal Careers, 19, 179-186. Väljaotsitud *Juridica International* andmebaasist 28.04.2013
- Saarsoo, H. 1995. Alaealise kasvatuslikud mõjutusvahendid. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 10 (Toim. Varul, P). (lk 428-429). Õigusteabe AS Juura
- Salla, J. 2012. Kriminaalpoliitika uuringud 16. Kuritegevus Eestis 2011. Justiitsministeeriumi kodulehelt
http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57322/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf välja otsitud 23.10.2012
- Samson, E. 2000. Kriminaalõiguse üldosa. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride järelkoolituse karistusõiguse õppegrupile. Justiitsministeeriumi kodulehelt.
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=10710/krimoiguse+yldosa.pdf> välja otsitud 18.12.2012
- Sanborn, J. B. 2001. A Parens Patriae Figure or Impartial Fact Finder: Policy Questions and Conflicts for the Juvenile Court Judge. *Criminal Justice Policy Review*, 12, 311-332. Välja otsitud Sage andmebaasist 13.11.2012
- Sarv, J. 2005. Mõningatest haldus (kohtu)menetluse ja süüteomenetluse paralleelsusega seotud probleemidest. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 5 (Toim. Varul, P). (lk 308-320). Tartu Sihtasutus *Iuridicum*
- Slobogin, C., Fondacaro, M. R . 2009. Juvenile Justice: The Fourth Option. *Iowa Law Review*, 95 (1), 1-62. Välja otsitud EBSCO Accession andmebaasist 22.02.2013
- Smith, D. J. 2005. The effectiveness of the juvenile justice system. *Criminal Justice*, 5 (2), 181-195. Välja otsitud Sage andmebaasist 28.04.2013
- Sootak, J. 1994. Alaealiste kriminaalõiguse- õigusdogmaatika ja seadusandluse eripära. Eesti Jurist nr 1 (Toim. Alas, N., Kaur, V., Komp, T., Varblas, V). (lk 35-40). Õigusteabe AS Juura
- Sootak, J. 1997. Looming või aritmeetika? Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 1 (Toim. Varul, P). (lk 31-36). Õigusteabe AS Juura

- Sootak, J. 2001. Karistusseadustiku süüteomõiste ja deliktstruktuur. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna ajakirjas *Juridica* nr 7 (Toim. Varul, P). (lk 447-455). Tartu Sihtasutus *Iuridicum*
- Survey Research. <http://writing.colostate.edu/guides/guide.cfm?guideid=68> välja otsitud 07.03.2013
- Tanel Laudma, kaebus Ida Prefektuuri korrakaitsebüroo Rakvere politseijaoskonna patrullteenistuse teenistuse vanema Margo Kukke poolt 02.08.2011.aasta väärteoasjas tehtud otsusele nr 2590,11,003230 Liiklusseaduse § 74³⁶ lg 2 p 3 järgi. Viru Maakohus, 16.11.2011. aasta kohtuotsus nr 4-11-3261
- * T. Crofts. - *ZStW* 1999 (111), 728 jj
- Teddlie, C., Yu, F. 2007. Mixed Methods Sampling: A Typology With Examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 77-100. Välja otsitud Sage andmebaasist 28.04.2013
- The Miranda Warning. U.S. Constitution kodulehelt. <http://www.usconstitution.net/miranda.html> välja otsitud 25.11.2012
- * Thornberry, T. P. 1997. Introduction: Some advantages of developmental and lifecourse perspective for the study of crime and delinquency. In T.P. Thornberry (Ed.), *Developmental Theories of Crime and Delinquency: Advances in Criminological Theory*, vol. 7. New Brunswick, N.J: Transaction, pp. 1-10
- Tooding, L-M. 2007. Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Traat, I., Inno, J. 1997. Tõenäosuslik valikuuring. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Trochim, W. M. K. 2006. <http://www.socialresearchmethods.net/kb/> välja otsitud 07.03.2013
- Vanda Danilova kaitsja vandeadvokaat Arri Tooming, kassatsiooni kaebus Tartu Ringkonnakohtu 13.05.2011. aasta kohtuotsusele kriminaalasjas nr 1-10-11840 KarS § 113 järgi. Riigikohtu Kriminaalkolleegium, 24.10.2011. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-77-11
- Väärteomenetluse seadustik 22.05.2002, jõustunud 01.09.2002 - RT I 2002, 110, 654... RT I, 04.07.2012, 1
- ÜRO lapse õiguste konventsiooni aruanne. 1996. Sotsiaalministeeriumi kodulehelt. http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=%C3%BCro%20lapse%20%C3%B5iguste%20konventsiooni%20aruanne%201996&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.sm.ee%2Ffileadmin%2Fmedia%2FDokumentid%2FSotsiaalvaldkond%2Fsotsiaalharta%2FLOK_1__56.pdf&ei=LqjRUMq7NYaZ0QXl3IDIAQ&usq=AFQjCNFYZkJJgFnbeR82q_9vbzn9kR--A&bvm=bv.1355534169,d.d2k välja otsitud 19.12.2012

- Watson, D. W. 2004. Juvenile Offender Comprehensive Reentry Substance Abuse Treatment. *Journal of Correctional Education*, 55 (3), 211-224. Välja otsitud EBSCO Academic Search Complete andmebaasist 22.02.2013
- Weisburd, D., Lum, C. M., Petrosino, A. 2001. Does research design affect study outcomes in criminal justice? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 578 (1), 50-70. Välja otsitud Sage andmebaasist 26.03.2013
- Wittebrood, K. 2003. Juvenile Crime and Sanctions in the Netherlands. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 19, 435-453. Välja otsitud Sage andmebaasist 13.11.2012
2002. Alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Kontrollaruanne Nr 004/2002. <http://www.andmemasin.eu/reports/failid/130-alaealiste-erikohtlemine-kriminaalmenetluses-riigikontroll.pdf> välja otsitud 11.12.2012
2005. Laulasmaa deklaratsioon kuritegevusevastase võitluse eelistustest. Justiitsministeeriumi kodulehelt. <http://www.just.ee/15087> välja otsitud 25.04.2013
2006. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal "Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus" (2006/C 110/13). European Union law kodulehelt. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:110:0075:0082:ET:PDF> välja otsitud 01.03.2013
2008. Väärteotrahvide laekumisest. Kas politsei määratud rahatrahv on mõjuvaks vastuseks väärteole? Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Riigikontrolli kodulehelt. <http://www.riigikontroll.ee/DesktopModules/DigiDetail/FileDownloader.aspx?FileId=10676&AuditId=2033> välja otsitud 07.01.2013
2010. Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit (2010) Riigikontroll. Riigikontrolli kodulehelt. <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2163/Area/1/language/et-EE/Default.aspx#results> välja otsitud 28.02.2013
2011. Juhtkond kiitis heaks ametikohtade hindamistulemused. Politsei- ja Piirivalveameti siseveebist. <http://ppa-siseveeb.polsise/uudised/uudis.dot?id=252726&rpId=17405&order=date2+desc&currentPage=1&searchquery=Juhtkond+kiitis+heaks+ametikoh> välja otsitud 22.04.2013
2011. Paiknemine uues karjäärisüsteemis selgub detsembrikuus. Politsei- ja Piirivalveameti siseveebist. <http://ppa-siseveeb.polsise/uudised/uudis.dot?id=327953> välja otsitud 22.04.2013

2011. Taustaanalüüs kurikalduvuslike noorte kohtlemise poliitikale. Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt.
<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11009> välja otsitud 28.02.2013
2012. Alaealiste komisjonid Eestis 2011. aastal - statistiline ülevaade EHIS-e andmete põhjal. Kättesaadav Eesti Noorsootöö Keskuse kodulehelt.
<http://www.entk.ee/sites/default/files/AEK%202011%20%28EHIS%29.pdf> välja otsitud 31.03.2013
2012. Teenistusliku kontrolli kokkuvõte 31.12.2012 nr 1.3/231580-1. Kättesaadava Politseija Piirivalveameti elektroonilises dokumentide haldamise süsteemis Delta.
<https://ppadelta.smit/dhs/faces/jsp/dialog/container.jsp#eLPryV7E> Välja otsitud 15.03.2013

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. 2010-2012. aastal Eestis registreeritud alaealiste väärtegade arv (autori koostatud).	20
Tabel 2. Süüteo sooritanud isikule erinevatest allikatest ette nähtud kaitseõigused (autori koostatud)	30
Tabel 3. Uurimuse läbiviimise etapid ja tegevused	41
Tabel 4. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumisele seoses alaealise menetlusaluse isiku ülekuulamisega ja vääртеoprotokoll koostamisega	54
Tabel 5. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealisele menetlusalusele isikule õiguste ja kohustuste tutvustamisega vääртеoprotokoll koostamisel.	55
Tabel 6. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealise õiguste tagamisega, vastuste keskvaärtused ja standardhälve vastavalt staažile	55
Tabel 7. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealisele tema kaitseõiguste tagamisega vanuse lõikes.....	56
Tabel 8. Noorsoopolitseinike hinnangud oma käitumise sagedusele seoses alaealisele tema kaitseõiguste tagamisega hariduse lõikes	56
Tabel 9. Noorsoopolitseinike hinnangud	59
Tabel 10. Noorsoopolitseinike hinnangud staaži järgi	61
Tabel 11. Noorsoopolitseinike hinnangud vanuse järgi	61
Tabel 12. Noorsoopolitseinike hinnangud hariduse järgi	62
Joonis 1. Küsimustikule vastanute ja üldvalimi sotsiaaldemograafiline jaotus esitatud protsentides.....	47
Joonis 2. Noorsoopolitseinike teadlikkus menetlustoimingutest (vastajate arvu järgi)	48
Joonis 3. Noorsoopolitseinike teadlikkus alaealise seadusliku esindaja teavitamisest (vastajate arvu järgi)	49
Joonis 4. Noorsoopolitseinike teadlikkus sellest, kes võib olla alaealisele kaitsjaks vääртеomenetluses (vastajate arvu järgi).....	50
Joonis 5. Noorsoopolitseinike teadlikkus alaealise seadusliku esindaja õigustest (vastajate arvu järgi)	51
Joonis 6. Noorsoopolitseinike teadlikkus menetlusalusele isikule ette nähtud õigustest vääртеomenetluses (vastajate arvu järgi).....	52
Joonis 7. Noorsoopolitseinike poolne teabe edastamine alaealisele, kui alaealist kuulatakse üle menetlusaluse isikuna või koostatakse talle vääртеoprotokoll (vastajate arvu järgi).....	53
Joonis 8. Noorsoopolitseinike hinnangud seoses alaealisele ette nähtud mõjutus- ja karistusvahendite tõhususest (vastajate arvu järgi)	60

LISA. 1 NOORSOOPOLITSEINIKU AMETIJUHEND (NÄIDIS)

KINNITATUD
Politsei- ja Piirivalveameti
peadirektori 04.07.2012. a
käskkirjaga nr 245
Lisa nr 85

NOORSOOPOLITSEINIKU AMETIJUHEND (põhitöö nr 542)

1. ÜLDOSA

Struktuuriüksuse nimetus Põhja prefektuuri korrakaitsebüroo politseijaoskond
Ametinimetus noorsoopolitseinik
Kellele allub teenistuse vanemale
Alluvad puuduvad
Asendaja teenistuse vanema poolt määratud ametnik
Asendab teenistuse vanema poolt määratud ametnikku

2. AMETIKOHA EESMÄRK

Laste poolt ja laste suhtes toime pandavate korrarikkumiste ennetamine, tõkestamine ja avastamine, laste poolt toime pandud korrarikkumiste menetlemine ja laste õiguste kaitsmine oma pädevuse piires.

3. TEENISTUSKOHUSTUSED JA TULEMUSED

Teenistuskohustused	Tulemuslikkuse mõõtmise kriteeriumid/ soovitud töötulemus
3.1 Kavandab laste poolt toime pandavate korrarikkumiste avastamisele, tõkestamisele ja ennetamisele suunatud tegevusi vastavalt laste kohtlemise juhendis sätestatule ja osaleb nende tegevuste elluviimisel.	Laste õigusküsimuste paraneb, laste korrarikkumiste menetlus toimub laste õigusi ja lastekaitse põhimõtteid silmas pidades.
3.2 Tõkestab ja ennetab laste poolt toime pandavaid korrarikkumisi.	Laste õigusküsimuste paraneb, menetlus toimub laste õigusi ja lastekaitse põhimõtteid silmas pidades.
3.3 Organiseerib ja teostab oma teenistuspiirkonnas lastega seonduvat süüteoennetuslikku tegevust vastavalt politsei süüteoennetusliku tegevuse juhendile.	Lastega seonduv süüteoennetuslik töö toimub otstarbekohaselt ja plaanipäraselt.
3.4 Analüüsib ja üldistab oma teenistuspiirkonnas laste õiguserikkumisi ning teeb ettepanekuid töö paremaks korraldamiseks.	Laste õiguserikkumiste vähendamisele suunatud tegevused on analüüsipõhised.
3.5 Kaitseb laste õigusi ning teiste isikute ja organisatsioonide seaduslikke huve oma pädevuse piires.	Võimalusel tekkinud probleemi kiire ja pädev lahendamine.
3.6 Tegeleb politseiasutusse toimetatud lastega.	Politseiasutusse toimetatud laste kohtlemine on nõuetekohane ja laste õigused on kaitstud.
3.7 Võtab vastu kodanikke ja lahendab teateid, mis käsitlevad laste poolt/vastu toime pandud korrarikkumisi.	Teated on õigeaegselt lahendatud või edastatud lahendamiseks vastavalt pädevusele.
3.8 Menetleb laste poolt toime pandud väärtegusid ja vanuse tõttu süüvõimetute laste poolt toime pandud kuriteotunnustega tegusid.	Menetlused on teostatud nõuetekohaselt.
3.9 Osaleb laste esimeses tagaotsimises.	Noorsoopolitseiniku teadmised on lapse leidmiseks rakendatud.

1 (3)

3.10 Osaleb patrulltegevuses (sh liiklus-järelevalve), politseioperatsioonidel, politseitegevustes ja teistel avaliku korra kindlustamise üritustel.	Ülesanded on täidetud.
3.11 Osaleb laste korrariikumistega seonduvate probleemide selgitamisel ja ennetustegevuse meedias kajastamisel.	Ennetusliku sisuga info on meedias kajastatud lähtuvalt prioriteetsetest politseitöö valdkondadest.
3.12 Teeb koostööd ning vahetab informatsiooni teiste politseiametnikega ja lastega tegelevate ametkondadega vastavalt pädevusele korrariikkujate, korrariikumisi soodustavate asjaolude ja abi vajavate laste kohta.	Võrgustikutöö teenistuspiirkonnas toimib hästi, süttegede suurem ja kiirem avastamine.
3.13 Osaleb oma teenistuspiirkonnas laste korrariikumiste ennetamise, laste kaitse ja korrariikumistega tegelevate komisjonide töös.	Komisjonides on politsei huvid esindatud.
3.14 Väljastab lastekaitseaduse ja sotsiaalhoolekandeseaduse alusel teateid kohaliku omavalitsuse sotsiaal- või lastekaitsetöötajatele korrariikumisi toime pannud ja/või abi vajavate laste kohta.	Teated on õigeaegselt ja asjakohaselt edastatud.
3.15 Sisestab pidevalt ja korrektselt laste kohta saadud ja kontrollitud informatsiooni politseiinfosüsteemi.	Andmekvaliteet paraneb.
3.16 Täidab talle ühekordselt antud või teenistuse iseloomust tulenevaid ülesandeid.	Ülesanded on õigeaegselt ja korrektselt täidetud.
3.17 Osaleb tööalastel täiendkoolitustel ja treeningutel.	Politseiametniku professionaalsus ja treenitus on heal tasemel.

4. VASTUTUS

- 4.1.vastutab ametijuhendiga ja muude õigusaktidega pandud teenistuskohustuste õiguspärase, õigeaegse, täpse, kohusetundliku ja omakasupüüdmatu täitmise eest;
- 4.2.vastutab teenistusse puutuvate õigusaktide ja korralduste järgimise ning täitmise eest, sh avaliku teabe seadusest ja isikuandmete kaitse seadusest tulenevate nõuete täitmise eest;
- 4.3.vastutab tema kasutatatunnusega tehtud tegevuste eest kõigis infosüsteemides;
- 4.4.vastutab oma teenistuskohustuste täitmisel vormistatud dokumentide objektiivsuse, korrektsuse, seaduslikkuse ja informatsiooni õigsuse eest;
- 4.5.vastutab teenistusülesannete täitmisel teatavaks saanud asutusesiseseks kasutamiseks tunnistatud teabe, teiste inimeste perekonna-ja eraelu puutuvate andmete ning muu juurdepääsupiiranguga saadud teabe hoidmise eest;
- 4.6.vastutab tema kasutusse antud riigivara heaperemeheliku kasutamise ning dokumentide korrasoleku ja säilimise ning nende tagastamise eest teenistussuhte lõpetamisel;
- 4.7.vastutab teenistuskohustuste täitmise käigus tahtlikult või hooletusest põhjustatud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamise eest;
- 4.8.töökorra, ohutustehnika- ja tuleohutusnõuete ning teistest teenistust reguleerivatest eeskirjadest ja juhenditest kinnipidamise eest;
- 4.9. puhkusele minnes või töölt lahkudes tema valduses oleva dokumentatsiooni ja vara üleandmise eest vastavalt dokumendihalduskorras ja töökorras toodule;
- 4.10. vastutab avaliku teenistuse seadusega seatud piirangute järgimise eest.

2 (3)

5. ÕIGUSED

- 5.1 saada teenistuskohustuste täitmiseks vajalikke andmeid, dokumente ja muud informatsiooni ning kasutada oma pädevuse piires büroo juhi poolt määratud ulatuses ameti infosüsteeme;
- 5.2 saada teenistusülesannete täitmiseks vajalikke vahendeid, väljaõpet nende kasutamiseks ning tehnilist abi töövahendite rikete korral;
- 5.3 esitada ettepanekuid ja arvamusi struktuuriüksuse töökorralduse paremaks korraldamiseks;
- 5.4 saada tööks vajalikku täiendkoolitust.

6. NÕUDED AMETIKOHA TÄITJALE

- 6.1. Haridus: politseiline kutsekeskharidus
- 6.2. Töökogemus: ei ole nõutav
- 6.3. Keeleteoskus: eesti keele oskus C1 tasemel, ühe võõrkeele erialase kasutamise oskus
- 6.4. Muu: arvutikasutamise oskus (sh politseis kasutusel olevad andmekogud). Aus ja eetiline käitumine, paindlikkus, inimesele orienteeritus, õigusosalase teadmiste rakendamise oskus. Kõrge enesedistsipliin, otsustusvõime ja hea suhtlemisoskus.

7. AMETIJUHENDI MUUTMINE

Ametijuhendit võib muuta kokkuleppel, samuti siis, kui selle tingivad asutuse töökorralduse muutmine või õigusaktide muutmine.

Ametijuhendit võib muuta teenistuja nõusolekuta, kui ei muutu ametikoha eesmärk, põhifunktsioon(id), nõutav erialane ettevalmistus ega teenistuja palk ja ametniku ülesannete maht oluliselt ei suurene.

Ametijuhendiga tutvumine:

_____ (vahetu juhi ametikoht ning ees- ja perekonnanimi) _____ (kuupäev) _____ (allkiri)

Kinnitan, et mina _____ (teenistuja ees- ja perekonnanimi)

olen _____ tutvunud käesoleva ametijuhendiga ning kohustun
(kuupäev)

järgima selle nõudeid ja tingimusi _____
(allkiri)

LISA. 2 NOORSOOPOLITSEINIKE ANKEETKÜSIMUSTIK

KÜSIMUSTIK

Hea kolleeg! Olen Sisekaitseakadeemia magistrant Nurmely Mitrahovitš ning palun Teil osaleda uuringu „Väärteo toime pannud alaealise kohtlemine noorsoopolitsei töös” läbiviimisel.

Uuring viiakse läbi magistritöö raames. Magistritöö **eesmärk** on anda ülevaade väärteo toimepannud alaealise kohtlemisest noorsoopolitsei töös ning töötada välja seotud ettepanekud noorsoo- ja kriminaalpoliitika kujundajatele paremaks seadusloomeks, politseilise väljaõppe eest vastutavatele ametnikele õppeainete ja –materjalide parendamiseks.

Olen Teile väga tänulik, kui leiate aega vastamiseks (see võtab 10-15 minutit) järgmistele küsimustele, lisades omapoolseid mõtteid ja arvamusi. **Ühe küsimuse juures võib ära märkida ka mitu vastusevarianti.**

Küsimused on jaotatud kolme plokki – esmalt küsimused teadlikkuse kohta seos väärteomenetlusega, teisalt küsimused, mis väljendavad arvamust ja hinnanguid ning kolmas plokk sisaldab Teie üldandmeid.

Ankeediga kogutud andmed on konfidentsiaalsed. Teie poolt antud vastuseid kasutatakse vaid üldistuste tegemiseks magistritöös ja ei seota Teie isikuga.

Uuringu tulemustega on võimalik tutvuda pärast magistritöö kaitsmist 2013. aasta juunis Sisekaitseakadeemia kodulehel ning raamatukogus ning soovi korral vastastikkusel kokkuleppel otse töö autorilt.

Aitäh!

Nurmely Mitrahovitš

1. Mis Teie arvates saab olla esimene toiming, millega saab alaealise suhtes alustada väärteomenetluse?

1. kutse menetleja juurde
2. tunnistaja ülekuulamine
3. menetlusaluse isiku ülekuulamine
4. alaealiselt seletuse võtmine
5. avalduse võtmine
6. indikaatorvahendi kasutamine

2. Millal peab politsei Teie arvates seaduse kohaselt alaealise seaduslikku esindajat teavitama?

1. siis kui alaealise suhtes alustatakse väärteomenetlus
2. siis kui alaealisele koostatakse väärteoprotokoll
3. siis kui alaealise väärteoasjas koostatakse otsus (määratakse rahatrahv)
4. kindlat teavitamise kohustust ei ole
5. siis kui alaealine toimetatakse politseimajja menetlustoimingute teostamiseks
6. muu _____

3. Kes võib Teie arvates olla väärteomenetluses alaealisele kaitsjaks?

1. lapsevanem või kohtu määratud eestkostja
2. kohaliku omavalituse esindaja
3. advokaat
4. menetleja loal muu isik, kes on omandanud õiguse õppesuunal vähemalt riiklikult tunnustatud magistrakraadi

4. Millised õigused on Teie arvates alaealisel menetlusalusel isikul väärteomenetluses?

1. teada, millist väärteoasja tema suhtes menetletakse
2. mitte anda ütlust enda vastu
3. keelduda menetlustoimingutes osalemisest, kui kohal ei ole seaduslikku esindajat
4. kui ta ise ei ole võimeline kohtuvälises menetluses ennast esindama, siis tagatakse politseiametniku vahendusel talle riigi kulul kaitsja

5. Millised õigused on Teie arvates alaealise seaduslikul esindajal, lapsevanemal väärteomenetluses?

1. esitada alaealise eest vastulause
2. nõuda väärteotoimikuga tutvumist
3. anda alaealise eest allkirju menetlustoimingu protokollidele, kui alaealine keeldub
4. eraldi õigusi pole loetletud
5. esitada alaealise eest kaebus
6. muu _____

6. Kuidas tuleks Teie arvates toimida, kui alaealine peetakse VTMS § 44 alusel kinni? (on põhjendatult alust arvata, et isik on toime pannud väärteo ja ta püüab põgeneda/ ei ole tuvastatud tema isikut/ ta võib jätkuvalt toime panna väärteguisid/ ta võib väärteomenetlust takistada või sellest kõrvale hoida)

1. vähemalt kolme tunni jooksul tuleb teavitada alaealise asukohast tema valikul ühele isikule
2. kinnipidamisest tuleb teavitada viivitamata, kas alaealise vanemale või eestkostjale või hooldajale ja sotsiaaltalitusele
3. kui kinnipidamine ei kesta kauem kui kolm tundi, siis on teavitamine kohustuslik, alaealise taotlusel

7. Millal Teie arvates tuleb teavitada lapsevanemat või muud seadusjärgset esindajat, kui 14- kuni 18- seale isikule koostatakse väärteoprotokoll?

1. vähemalt kahe tööpäeva jooksul peale protokoll koostamist
2. viie päeva jooksul peale protokoll koostamist
3. viivitamata
4. enne üldmenetlusotsuse koostamist
5. see on menetleja otsustada kas ja millal ta teavitab

8. Millised erisused on Teie arvates väärteomenetluses ettenähtud alaealisele võrreldes täisealisega?.....

.....

.....

Palun hinnake oma käitumise sagedust seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses. Iga vastusevariandi juures palun märkida sobivaim.

9. Alaealise menetlusaluse isiku ülekuulamisel, temale väärteoprotokoll koostamisel?

	Mitte kunagi	Harva	Vahetevahel	Tihti	Alati
Teavitan teda, et tal on õigus mitte anda ütlusi enda vastu.	☐	☐	☐	☐	☐
Ütlen, et ta kirjutaks või räägiks kõik, mis on sündmusega seotud ja ei teavita teda õigusest mitte anda ütlusi.	☐	☐	☐	☐	☐
Kui menetlusalune isik keeldub ütluste andmisest, siis veenan teda, et ta ikkagi annaks ütlusi.	☐	☐	☐	☐	☐

10. Kuivõrd sageli te rakendate järgnevaid variante, tutvustades alaealisele menetlusalusele isikule väärteoprotokoll koostamisel tema õigusi ja kohustusi, mis on sätestatud VTMS § 19?

	Mitte kunagi	Harva	Vahetevahel	Tihti	Alati
lasen alaealisel õigused ja kohtused ise läbi	☐	☐	☐	☐	☐

	Mitte kunagi	Harva	Vahetevahel	Tihti	Alati
lugeda ja ta kirjutab allkirja					
ütlen, et siin on sinu õigused ja kohustused ja kirjuta allkiri	☐	☐	☐	☐	☐
loen talle õigused ja kohustused ise ette	☐	☐	☐	☐	☐
selgitan lahti mida need õigused ja kohustused ka sisuliselt tähendavad	☐	☐	☐	☐	☐

Mil määral nõustute järgmiste väidetega? Iga vastusevariandi juures palun märkida sobivaim.

	5 - nõustun täielikult	4 - pigem nõustun	3 - nõustun osaliselt	2 - pigem ei nõustu	1 - ei nõustu üldse
11. Minu teadmised ja oskused seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses on head.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Ma saan piisavalt informatsiooni alaealisi puudutavate seadusemuudatuste ja kohtulahendite kohta.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Noorsoopolitseinike regulaarne koolitus ja enesetäiendusvõimalused on piisavad	☐	☐	☐	☐	☐
14. Noorsoopolitseinikud oskavad üldjuhul seaduses ettenähtud normide alusel alaealiste väärteoasju menetleda ilma alaealise õigusi rikkumata?	☐	☐	☐	☐	☐
15. Hetkel kehtivate seadustega on piisavalt	☐	☐	☐	☐	☐

	5 - nõustun täielikult	4 - pigem nõustun	3 - nõustun osaliselt	2 - pigem ei nõustu	1 - ei nõustu üldse
tagatud väärteo toime pannud alaealiste õiguste kaitse väärteomenetluses?					
16. Väärteomenetluse seadustikus peaks olema eraldi loetletud alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Politseil on seadusega antud piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks viisil, et ta edaspidi rohkem õigusrikkumisi toime ei paneks Mida peaks selles osas veel muutma, täiendama?	☐	☐	☐	☐	☐
18. Väärteo toimepannud alaealise karistamine rahatrahviga aitab kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamisele, sh aitab ära hoida edaspidiste õigusrikkumiste toime panemist.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Kasvatuslikud meetodid (mõjutusvahendid mida määratakse alaealiste komisjoni poolt) aiatavad võrreldes karistuslike meetodiga (rahatrahviga) paremini kaasa alaealise edaspidise seaduskuulekuse	☐	☐	☐	☐	☐

5 - nõustun täielikult   4 - pigem nõustun   3 - nõustun osaliselt   2 - pigem ei nõustu   1 - ei nõustu üldse

parandamisele, sh edaspidiste õigusrikkumiste ära hoidmisele.

20. Teie haridus:

- kesk-eri haridus
- politseiline kõrgharidus
- muu kõrgharidus _____

21. Teie tööstaaž politseis on:

- alla 5 aasta
- 5 kuni 10 aastat
- 10 kuni 15 aastat
- üle 15 aasta

22. Palun märkige oma vanus: _____ aastat

23. Palun märkige oma sugu: Mees   Naine

LISA. 3 NOORSOOPOLITSEINIKE ANKEETKÜSITLUSE TULEMUSED

Küsimus nr 1. Mis Teie arvates saab olla esimene toiming, millega saab alaealise suhtes alustada väärteomenetluse?		
Vastuse variant	Vastajaid	%
kutse menetleja juurde	22	66.67%
tunnistaja ülekuulamine	31	93.94%
menetlusaluse isiku ülekuulamine	23	69.70%
alaealiselt seletuse võtmine	3	9.09%
avalduse võtmine	7	21.21%
indikaatorvahendi kasutamine	7	21.21%
Küsimus nr 3. Kes võib Teie arvates olla väärteomenetluses alaealisele kaitsjaks?		
Vastuse variant	Vastajaid	%
lapsevanem, kohtu määratud eestkostja	7	21.21%
kohaliku omavalituse esindaja	5	15.15%
advokaat	29	87.88%
menetleja loal muu isik, magistriraadiga	17	51.52%
Küsimus nr 5. Millised õigused on Teie arvates alaealisele seaduslikul esindajal, lapsevanemal väärteomenetluses?		
Vastuse variant	Vastajaid	%
esitada alaealise eest vastulause	11	33.33%
nõuda väärteotoimikuga tutvumist	10	30.30%
anda alaealise eest allkirju, kui alaealine keeldub	2	6.06%
eraldi õigusi pole loetletud	20	60.61%
esitada alaealise eest kaebus	10	30.30%

Küsimus nr 2. Millal peab politsei Teie arvates seaduse kohaselt alaealise seaduslikku esindajat teavitama?		
Vastuse variant	Vastajaid	%
siis kui alustatakse väärteomenetlus	18	54.55%
siis kui koostatakse väärteoprotokoll	31	93.94%
siis kui määratakse rahatrahv	10	30.30%
kindlat teavitamise kohustust ei ole	0	0.00%
siis kui toimetatakse politseimajja	20	60.61%

Küsimus nr 4. Millised õigused on Teie arvates alaealisel menetlusalusel isikul väärteomenetluses?		
Vastuse variant	Vastajaid	%
teada, millist väärteoasja menetletakse	32	96.97%
mitte anda ütlusi enda vastu	24	72.73%
keelduda menetlustoimingutes osalemisest	5	15.15%
kohtuvälises menetluses tagatakse riigi kulul kaitsja	8	24.24%
Küsimus nr 6. Kuidas tuleks Teie arvates toimida, kui alaealine peetakse VTMS § 44 alusel kinni?		
Vastuse variant	Vastajaid	%
vähemalt kolme tunni jooksul tuleb teavitada	1	3.03%
tuleb teavitada viivitamata alaealise vanemale	31	93.94%
vähem kui kolm tundi, siis alaealise taotlusel	1	3.03%

Küsimus nr 7. Millal Teie arvates tuleb teavitada lapsevanemat või muud seadusjärgset esindajat, kui 14- kuni 18-aastasele isikule koostatakse vääртеoprotokoll?		
Vastuse variant	Vastajaid	%
vähemalt kahe tööpäeva jooksul peale protokoll	2	6.06%
viie päeva jooksul peale protokoll	4	12.12%
viivitamata	23	69.70%
enne üldmenetlusotsust	2	6.06%
see on menetleja otsustada	2	6.06%

Küsimus nr 9. Alaealise menetlusaluse isiku ülekuulamisel, temale vääртеoprotokoll koostamisel?						
Teavitan teda, et tal on õigus mitte anda ütlusi enda vastu.			Ütlen, et ta kirjutaks või räägiks kõik, mis on sündmusega seotud ja ei teavita teda õigusest mitte anda ütlusi.		Kui menetlusalune isik keeldub ütluste andmisest, siis veenan teda, et ta ikkagi annaks ütlusi.	
Vastuse variant	Vastajaid	%	Vastajaid	%	Vastajaid	%
Mitte kunagi	6	18.18%	13	39.39%	6	18.18%
Harva	1	3.03%	8	24.24%	9	27.27%
Vahetevahel	5	15.15%	3	9.09%	8	24.24%
Tihti	7	21.21%	6	18.18%	2	6.06%
Alati	14	42.42%	3	9.09%	8	24.24%

Küsimus nr 10. Kuivõrd sageli te rakendate järgnevaid variante, tutvustades alaealisele menetlusalusele isikule vääртеoprotokoll koostamisel tema õigusi ja kohustusi, mis on sätestatud VTMS § 19?								
Lasen alaealisel õigused ja kohtused ise läbi lugeda ja ta kirjutab allkirja.			Ütlen, et siin on sinu õigused ja kohustused ja kirjuta allkiri.		Loen talle õigused ja kohustused ise ette.		Selgitan lahti mida need õigused ja kohustused ka sisuliselt tähendavad.	
Vastuse variant	Vastajaid	%	Vastajaid	%	Vastajaid	%	Vastajaid	%
Mitte kunagi	2	6.06%	26	78.79%	4	12.12%	2	6.06%
Harva	6	18.18%	3	9.09%	12	36.36%	2	6.06%
Vahetevahel	5	15.15%	3	9.09%	11	33.33%	9	27.27%
Tihti	7	21.21%	1	3.03%	4	12.12%	14	42.42%
Alati	13	39.39%	0	0.00%	2	6.06%	6	18.18%

	Küsimus nr 11. Minu teadmised ja oskused seoses alaealise kohtlemisega väärteomenetluses on head.		Küsimus nr 12. Ma saan piisavalt informatsiooni alaealisi puudutavate seadusemuudatuste ja kohtulahendite kohta.		Küsimus nr 13. Noorsoopolitseinike regulaarne koolitus ja enesetäiendus võimalused on piisavad.		Küsimus nr 14. Noorsoopolitseinikud oskavad üldjuhul seaduses ettenähtud normide alusel alaealiste väärteoasju menetleda ilma alaealise õigusi rikkumata?		Küsimus nr 15. Hetkel kehtivate seadustega on piisavalt tagatud väärteo toime pannud alaealiste õiguste kaitse väärteomenetluses?		Küsimus nr 16. Väärteomenetluse seadustikus peaks olema eraldi loetletud alaealise ja tema seadusliku esindaja õigused ja kohustused.	
5 - nõustun täielikult	8	24.24%	3	9.09%	1	3.03%	4	12.12%	6	18.18%	13	39.39%
4 - pigem nõustun	17	51.52%	15	45.45%	15	45.45%	17	51.52%	15	45.45%	7	21.21%
3 - nõustun osaliselt	6	18.18%	9	27.27%	12	36.36%	9	27.27%	6	18.18%	7	21.21%
2 - pigem ei nõustu	1	3.03%	4	12.12%	3	9.09%	0	0.00%	2	6.06%	4	12.12%
1 - ei nõustu üldse	0	0.00%	2	6.06%	2	6.06%	1	3.03%	1	3.03%	1	3.03%
Ei vastanud	1	3.03%							3	9.09%	1	3.03%

	Küsimus nr 17. Politseil on seadusega piisavad võimalused alaealise mõjutamiseks.		Küsimus nr 18. Väärteo toimepannud alaealise karistamine rahatrahviga on tõhus.		Küsimus nr 19. Kasvatustlikud meetodid võrreldes karistuslike meetodiga aitavad paremini alaealise edaspidise seaduskuulekuse parandamiseks.	
nõustun täielikult	0	0.00%	0	0.00%	1	3.03%
pigem nõustun	2	6.06%	1	3.03%	6	18.18%
nõustun osaliselt	6	18.18%	11	33.33%	14	42.42%
pigem ei nõustu	10	30.30%	13	39.39%	6	18.18%
ei nõustu üldse	6	18.18%	5	15.15%	2	6.06%
Ei Vastanud	9	27.27%	3	9.09%	4	12.12%

Kirjeldavad taustandmed	Üldkogum seisuga 01.03.2013	Üldkogumi jagunemine	Vastanuid (n=33)	Vastanute jagunemine
Naisi	91	87,50%	30	91%
Mehi	13	12,5	3	9%
Kesk-erihariduse ja politseilise kõrgharidusega	38	37%	10	30%
Muu kõrgharidusega	66	63%	23	70%
tööstaaž alla 5aasta	22	21%	6	18%
tööstaaž 5-10 aastat	43	41%	14	42%
tööstaaž 10-15 aastat	16	15%	3	9%
tööstaaž üle 15 aasta	23	22%	10	30%
Vanus 23-30 aastat	35	34%	12	36%
Vanus 31-40 aastat	43	41%	8	24%
Vanus 41-55 aastat	26	25%	13	40%